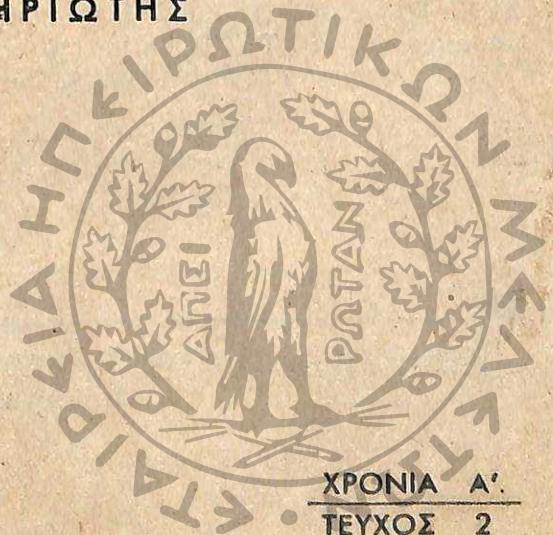

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ 2

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογράφια στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡπειρωτικὸ Δημοτικὸ Τραγοῦδι.
Χρῖστος Ι. Σούλης Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Βηλαρά.
Δ. Β. Σιωμοπούλου Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλέα, (κριτικὴ μελέτη).
Κ. Δ. Καρυωτάκη Λησμονημένοι στίχοι.
E. Mörike, (μεταφρ. Ἀρ. Γερωντικός) Ὁμορφὴ Ροτράουτ, (ποίημα).
Δ. Σ. Σαλαμάγκας Περίπατοι στὰ Γιάννινα, (μελέτη).
Μιχ. Γάκης Φεύγω, (ποίημα).
Αὔρα Μιράντα Παραστρατημένη, (ποίημα).
Βάσος Μπαρμπάς Δέηση, (ποίημα).
Edgar Allan Poe (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης). Τὸ Νησί τῆς Ξωθιάς, (διήγημα).
Θεόκριτος, (μεταφρ. Γ. Κοτζιούλας). Ὁ Κύκλωπας, (ποίημα).
Γεώργιος Σωτηριάδης Δημήτριος Σάρρος, (ἄρθρο).
Κ. Ἀθ. Κωνσταντινίδης-Ξενάκης Μὲ τὸ Σάρρο στὴν Τροιζήνα, (ἄρθρο).
Λ. Παπαβρανούσης Τετράστιχο, (ποίημα).
Φ. Ματοόπουλος Μιμηλὴ, (ποίημα).
Βασίλειος Κ. Πεταλάς, Τὰ Κάστρα Γουργιανῶν καὶ Κουκουλιῶν, (μελέτη).
Γιῶργος Χρ. Σούλης Ὁ Ψαλιδας καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, (μελέτη).
Φρίξος Τζόβας Ἐνθῆμιο, (ποίημα).

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Π. Φ. Κάθε μῆνα: Ἡ χαρὰ τοῦ σπιτιοῦ.—Ἡ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη.— Δ
Σ. Σ. Τὸ κομμένο Τζαμί.— Βιβλιοκρισιές: (Χ. Ι. Σ. «Τὸ ἐπίγραμμα τῆς Χει-
μάρρας», Ν. Σ. «Τὰ Ἀνθη τοῦ Κακοῦ», Δημ. Β. Σιωμ. «Νεοσταλγίες»).—
Ἀν. Χ. Τασούλας: Μιά συμπλήρωση.— Νέα Βιβλία.—

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα
Δαγκλῆ 10—Γιάννινα

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ, ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 2

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

—Σταφύλι μου κρουστάλλινο, ποῦ θέλ'—ἀ μείνεις βράδυ;
—'Σοῦ γιὰ μένα δὲν πονεῖς, τί μὲ ρωτᾷς ποῦ μένω;
—'Ανάθεμα κι ἂν δὲν πῶ κι ἂν δὲν ἀνατενάζω
κι ἂν δὲν κρατῶ τ' ἀδιάβατα ὅσο νὰ σ' ἀνταμῶσω.
Βάνω τὸν ἥλιο στάϊ βουνά, τὸ σταυραῖτό στοὺς κάμπους
καὶ τὸν ἀγέρα δροσερὸ βάνω στὰ παραθύρια.

Παραθυράκια μ' ἀργυρὰ κι ἀργυροκαρφωμένα
γιὰ πέστε τῆς κυρούλας σας νὰ βγῇ στὸ παραθύρι.
—Κυρούλα μας δὲν ἔχ' ἀδεία νὰ βγεῖ στὸ παραθύρι.
Φικιάνει τ' ἀφέντη μας φαγιὰ φαίανει τ' ἀφέντη γιόμα.
—Δένειται ν-ῶφιός νὰ τὴν πῶ, δράκός νὰ τὴν ἄδρεω,
μόν' εἴμ' ἓνα καλὸ πουλὶ κ' ἔν' ἄξιο χελιδόνι,
ὁποῦ τις νύχτες περπατῶ καὶ τις αὐγὲς κουρσεύω,
κι ὅθ' εὔω τὸ γλυκὸ κρασί τὸ πίνω, δὲν τὸ χύνω
κι ὅθ' εὔρω κήλην ὁμορφὴ, φιλῶ, δὲν τὴν ἀφήνω.

Σταυρώνει τὰ χεράκια τῆς, στέκει καὶ τὸν τηράει
καὶ τὸν θεὸ πρᾶκαλεῖ καὶ τῆς Παρθένος λέγει:
«Χόργιε μ' νὰ τὸ ἐξυπναγες, νὰ μὴ μὲ παρ' ἡ μέρα.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσπασε, τὸ λόγο δὲν ἀπόειπε,
Ξυπνάει κι ὁ νιός, ὁ νιοῦτσικος, ξυπνάει τὸ παλλικάρι

(ἀπὸ ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χρῖστου Σούλη)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Καθ. Χατζη

29-9-78

23472

ΧΡΙΣΤΟΥ Ι. ΣΟΥΛΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΗΛΑΡΑ

Τών ποιημάτων του Βηλαρά έχουν γίνει ως τὰ σήμερα αρκετές εκδόσεις. Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες δὲν κατάρθωσαν οἱ εκδότες νὰ περισυλλέξουν ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἡπειρώτη ποιητῆ. Ὁ Γ. Βαβαρέτος στὴν τελευταία έκδοσή κατάρθωσεν ἀνακαλύψει τὸ ἀρχεῖο τοῦ Πολυλά καὶ ἀλλοῦ καὶ νὰ δημοσιεύσει ἀρκετὰ ἀνέκδοτα ποιήματα κ' ἐπιστολές. Ὅτι τοῦ Βηλαρά πολλὰ ποιήματα μένουν ἀκόμα ἀνέκδοτα φαίνεται ἀπὸ ὅσα γράφει ὁ Νινώλας Κονεμένος στὸ ὥραϊο του βιβλιαράκι. «Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας» (Κέρκυρα 1783) σελ. 48 σὲ ὑποσημείωση. «Τοῦ Βηλαρά ὑπάρχουν ἀνέκδοτα ἔχω ἀκούσει. Μερικὰ τὰ εἶδα σὲ χέρια φίλων μου στοὺς Κορυφούς, ἀλλὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα εὔρει μὴ ἓξ φορές σ' ἓναν πωλητὴ παλαιῶν βιβλίων στοὺς Κορυφούς, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χειρόγραφα, ἓνα τετράδιο μὲ διάφορα στιχουργή-

ματα τοῦ Βηλαρά, ποὺ περισσότερα βρίσκονται στὴν έκδοση τοῦ Ἀθανασίου Πολίτη, δὲν μερικὰ ὅμως ἦταν ἀνέκδοτα καὶ ποὺ τὰ εἶχα στείλει κ' ἐδημοσιεύθηκαν στὴν Πανδώρα. Ἦταν κ' ἓνα μακρὸ, ποὺ δὲν τὸ δημοσίεψα στὸ θάνατο κάποιου Κυρίτη, σὲ γλώσσᾳ λογιωτατιστικῆ, ἔργο σχολαστικὸ, ἀνυπόφερτο. Ἀν ἀληθινὰ ὡς κι οὗτὸ ἦταν δικό του ἔργο, θὰ τὸ εἶχε κάμει βέβαια ὁ Βηλαράς ὅταν ἦτο παιδί καὶ πρὶν πάει στὴν Ἰταλία. Τοῦ Βηλαρά ὑπάρχουν ἀνέκδοτα, ἀλλὰ ποὺ νὰ πάει τινὰς νὰ γυρέψει; Στὰ Γιάννινα ἴσως. Ἀλλὰ ποιὸς; ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς ποὺ θὰ ἦτο ἴσως ὁ μόνος ἀρμόδιος, αὐτὸς ἀπέθανε. Ὁ Βηλαράς εἶχε ἀφήσει καὶ γιουὺς. Ποὺ εἶναι οἱ γιοὶ τοῦ σήμερα;». Χειρόγραφο ἐπίσης ποὺ περιεῖχε ποιήματα τοῦ Βηλαρά ἴσως ἀνέκδοτα πολλὰ, εἶχε καθὼς μοῦ ἔγραψε καὶ ὁ παλαιὸς Γιαννιώτης καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Νικόλαος Δόσιος, ποὺ ἔμενε στὸ Παρίσι. Δὲν γνωρίζω ἂν τὸ χειρόγραφο αὐτὸ τὸ ἔστειλε στὴ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη ὅπου ἔστειλε πρὸ τοῦ πολέμου τὴ βιβλιοθήκη του.

Ὁ Βηλαράς ἦταν πολυγραφώτατος καὶ χωρὶς ἄλλο πολλὰ ποιήματα καὶ ἄλλα χειρόγραφα τοῦ θὰ μένουν κάπου ἀνέκδοτα. Ἀλλὰ οἱ συνθήκες μὲ τίς ὁποῖες ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὰ 1822 καὶ ὁ θάνατός του μακριὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὸ Τσαπέλο-βο στὰ 1823 ἔγιναν αἰτία νὰ σκορπί-στοὺν ἢ νὰ χαθοῦν τὰ χειρόγραφα

του καὶ νὰ μὴ δημοσιευθοῦν ὅλα στὴν πρώτη έκδοση ποὺ εἶχε γίνει στὰ 1827.

Πρὸ ἐτῶν ὁ μαθητὴς μου κ. Δήμου μοῦ ἔδωσε ἓνα χειρόγραφο γραμμένο μετὰ τὸ 1843, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος «Εἰς τὸ 1843 διαφορά τῶν Μετσοβιτῶν» (φυλ. 176α) ποὺ σατυρίζει τοὺς ἀρχόντους ποὺ διαχειρίζονταν τὰ λάσα τοῦ Μετσόβου. Τὸ χειρόγραφο περιεῖχει παροιμίες, αἰνίγματα, γνωμικά καὶ μερικὰ ποιήματα. Στὸ τέλος αὐτοῦ ὑπάρχουν δύο ποιήματα τὸ ἓνα μὲ τὴν ἐπιγραφή «Αἱ θυγατέρες τοῦ διαβόλου» (φυλ. 174α) σὲ 26 στίχους καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὴν ἐπιγραφή «Χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐντελοῦς κάλλους» (φυλ. 175α) σὲ στίχους 60. Ὅτι τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι τοῦ Βηλαρά, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ θέματα καὶ τὴν τεχνολογία φανερώνεται ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σημείωση τοῦ ἀνωνύμου τοῦ χειρογράφου συγγραφέα, ποὺ σημειώνει διπλὰ στὸν τίτλο τοῦ δευτέρου «Ἰωάν. Βελλαρά». Γιὰ τὴ γραφή τοῦ ὀνόματος τοῦ Βηλαρά ἔχω γράψει ἓνα μικρὸ σημείωμα²

Τὰ ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Βηλαρά ποὺ δημοσιεύουμε παρακάτω ἔχουν βέβαια ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς, ὅπως καὶ ἄλλα πολλὰ ποιήματά του, ἀλλὰ ἔχουν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ποιήσεως τοῦ Βηλαρά. Στὸ ἴδιον χειρόγραφο ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἓνα ποίημα μὲ τὴν ἐπιγραφή «Οἱ δώδεκα μῆνες ἀπὸ ἡμερολόγια» ποὺ δείχνει καθαρὴ Βηλαρικὴ τεχνολογία, ἀλλὰ δὲν μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ Βηλαρά.

Στὸ τέλος τῶν δύο ἀνεκδότων ποιημάτων τοῦ Βηλαρά δημοσιεύουμε καὶ ἄλλο ἓνα ὀλιγόστιχο ποίημα τοῦ ποὺ δὲν περιλαμβάνεται σὲ καμμιά έκδοση τῶν ἔργων του, ποὺ βρίσκεται δημοσιευμένο σ' ἓνα λόγιον τοῦ παλαιοῦ καθηγητῆ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Στεφ. Ράδου (σελ. 17).³ Στὸ ποίημα αὐτὸ ὁ Βηλαράς σατυρίζει τὸν διδάσκαλό τῆς ἐποχῆς του Ἀναστάσιο Μπαλάνο. Τὸν ἴδιο Μπαλάνο τὸν σατυρίζει καὶ στὰ ποιήματά του «Ἡ πυρκαϊὰ τῶν Ἰωαννίνων» (Ἀπαντα ἐκδ. Βαβαρέτου σ. 116) καὶ σ' ἓνα ἄλλο μὲ τὴν ἐπιγραφή «Στὸ Μπαλάνο» (αὐτ. σελ. 138).

τῶν παροιμιολογῶν Παρθενίου Κατζίου καὶ Παν. Ἀραβαντινοῦ.

(1) Τὸ χειρόγραφο εἶναι σταχυομένο διατάσσων 17 x 0,22 καὶ ἔχει 186 φύλλα. Εἶναι ἀτίτλο καθαρογράμμενο καὶ περιεῖχει 3986 παροιμίες ἡπειρωτικῆς τακτοποιημένης με ἀποθητικῆς σειράς σὲ κάθεγράμμα τοῦ ἀλφαβήτου. Γιὰ λήμμα λαμβάνεται ἡ πρώτη λέξη καθὲς παροιμίας καὶ ὄχι ἡ κυριαρχούσα. Μετὰ τὴν ὅλη ἀλφαβητικὴ καταγραφή καταγράφονται οἱ ἐξηγήσεις αὐτῶν. Τὸ χειρόγραφο προφανῶς εἶναι γραμμένο κατ' ἀπομίμηση τῶν ἡπειρω-

(2) Περιοδικὸν «Ἑλλάς» Ἰωάννινα 1131 ἔτος Α' σελ. 280.

(3) Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 8ῃ Ἰουλίου 1871 ἀπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Στεφάνου Α. Ράδου κατὰ τὰς ἐνταύτιους ἐξετάσεις διὰ τὰς ἐντάσεις καὶ ἀγορεύσεις κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν κατὸν σημῶν τῶν ἐκπαιδευτησίων τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις 1879.

Αἱ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ

Θέλοντας ὁ διάβολος νὰ γενεολογήσῃ τὸ γένος του τὸ σπέρματός σ' τὴν γῆν νὰ τὸ αὐξήσῃ γιὰ νὰ μπορέσῃ μὲ αὐτὸ πολλοὺς νὰ κατεβάσῃ στὸν Ἀδὴ μὲ τοῦ λόγου του διὰ νὰ τοὺς κολλάσῃ ἐδιάλεξεν καὶ ἔλαβεν διὰ γυναῖκα μίαν πολλὰ καλὴν τοῦ λόγου τοῦ ὀνόματι Κακίαν καὶ θυγατέρας ἔκαμεν ἐπὶ τὴν ἀντάμα

(1) Ἰωάννου Βηλαρά, Ποιήματα καὶ πεζὰ τινὰ, ἐκδοθέντα παρὰ Ἀδριάνου Παλίου, Κέρκυρα, Τυπογραφεῖα τῆς Διοικήσεως, 1827. Τὴν έκδοση αὐτὴ ἀνατύπωσεν στὰ 1854 ὁ ἡπειρώτης τυπογράφος Στέφανος Χ. Ρωσιάνης στὴ Ζάκυνθο. Ὁ ἴδιος ἔκδωκε τὰ «Ποιήματα» τοῦ Βηλαρά στὰ 1859, ὅπου περιλαμβάνει καὶ μερικὰ ἀνέκδοτα ὡς τότε, καθὼς καὶ στὰ 1871. Ὁ Ἀντ. Μανούσης ἔκρινε ἡμέτερον έκδοση τῶν «Ποιημάτων» τοῦ Βηλαρά στὴ «Βιβλιοθήκη τοῦ Λαοῦ» τοῦ Π. Δ. Σακελλάρου, καθὼς καὶ ὁ Γ. Ζαρόβας στὴ «Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Γ. Φέξη». Τελευταίη, στὰ 1935, ἔβγαλε πλήρη έκδοση τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Βηλαρά ὁ Γ. Βαβαρέτος, ποὺ φέρει σὲ φῶς πολλὰ ἀνέκδοτα τοῦ Βηλαρά.

κι δλαῖς ταῖς ὑπάνδρευσεν πάραυτα ἐν τῷ ὄμα.
 Ἡ πρώτη κόρη ἦτανε ἡ Ὑπερηφανεία
 καὶ τὴν ὑπάντρευσεν εὐθύς δίχως ἀργοπορία
 με τοὺς ἐνδόξους καὶ λαμπροὺς ἀνθρώπους καὶ μεγάλους
 με ἡγεμόνας ἄρχοντας καὶ με ὀφικιάλους.
 Ἡ δευτέρη τοῦ ἦτανε νὰ ἡ Φιλαργυρία
 καὶ τὴν ὑπάνδρευσεν εὐθύς με τὴν Πτωχολογία.
 Τὴν τρίτη Ἀολιότητα αὐτὴν με τοὺς χωριάτας
 τὴν ἔδωσα, τὴν πάντρευσε χωριάτας ζευγολάτας.
 Τὴν δὲ τετάρτην κόρην τοῦ ὀνόματι Ζηλείαν
 με τοὺς τεχνίτας πάντρευσε με πᾶσαν προθυμίαν.
 Τὴν πέμπτην δὲ Ὑπόκρισιν αὐτὴν τὴν ὑπανδρεύει
 με τοὺς ἐκκλησιαστικούς καὶ τὴν ἐσυντροφεύει.
 Τὴν ἕκτην δὲ Ἀπάτην δὲν ἡῦρεν νὰ πανδρεύσῃ
 καὶ σταῖς γυναῖκες μεταξύ αὐτὴν τὴν εἶχε θέσῃ.
 Τὴν δὲ ἑβδόμην κόρην τοῦ ὀνόματι Πορνείαν
 τὴν ἄφησεν ἀνύπανδρον κοινὴν στὴν Πολιτείαν
 γιὰ νὰ μὴ πορῇ πᾶς ἄνθρωπος ὅταν ἐπιθυμήσῃ
 νὰ τὴν εὐρίσκῃ εὐκολὰ δίχως ν' ἀργοπορήσῃ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΝΤΕΛΟΥΣ ΚΑΛΛΟΥΣ

Ὅσοι εἰς κάλλος γυναικῶν προσφέρετε λατρείαν
 καὶ εἰσθε ὑποκείμενοι εἰς ἔρωτος δουλείαν,
 ἂν θέλετε νὰ μάθητε νὰ βλέπητε με κρίσιν
 ποῖο πλάσμα τὸ καλύτερον ὑπάρχει εἰς τὴν κτίσιν
 ἔλατε ἐδῶ ν' ἀκούσητε ἔλθετε μὴν ἀργῇτε
 νὰ σὰς διδάξω ἐντελῶς νὰ πληροφορηθῇτε,
 τελείας ὠραιότητος ποῖα εἶναι τὰ σημεῖα
 καθὼς ἐγὼ τὸ ἔμαθα εἰς φράγγικα βιβλία.
 Ἐπάνω εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῆς εὐμορφίας
 πολλὰ οἱ πάλαι καὶ οἱ νῦν εἶπον μετ' εὐγλωττίας
 διότι εἶναι διάφορον κάλλος εἰς κάθε τόπον
 καθὼς εἶναι διάφοροι καὶ αἱ γνώμαι τῶν ἀνθρώπων.
 Ἐνας ὅμως περίεργος πολλὰ πεπαιδευμένος
 σοφὸς νομοδιδάσκαλος καὶ Ἰταλὸς τὸ γένος
 ἐγγράφως ἐδιόρισε ποῖα εἶναι ἀναγκαῖα
 εἰς τὴν καλλονὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἀληθῶς ὠραῖα.
 Τριάντα προτερήματα μετροῦμεν ἀνὰ τρία
 ἅπερ τὸ κάλλος ἀπαιτεῖ καὶ αὐτὴ ἡ συμμετρία.
 Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶν' λευκά τρία ὡς τὸ γάλα
 οἱ ὀνυχες, τὰ δόντια, τὸ δέρμα κι ὅχι ἄλλα.
 Μαῦρα δὲ πάλιν καὶ λαμπρὰ πρέπει νὰ εἶναι τρία
 ὁ στολισμὸς τῆς κεφαλῆς τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια.
 Τρία νὰ εἶναι κόκκινα τοῦ ἔρωτος ὡς φλόγες
 τὰ χεῖλη καὶ τὰ μάγουλα καὶ τῶν βυζιῶν οἱ ῥόγες.
 Αὐτὰ εἶναι τὰ χρώματα διὰ τὴν εὐμορφίαν
 τὰ δὲ λοιπὰ χρειάζονται διὰ τὴν συμμετρίαν.
 Πρέπει νὰ εἶναι δὲ μακρὰ πάλιν αὐτὰ τὰ τρία

τὰ χέρια καὶ τ' ἀνάστημα καθὼς καὶ τὰ μαλλιά.
 Τρία νὰ εἶναι πρέπουσι κοντὰ ὅμως μετρίως
 τὰ δόντια, τὰ ποδάρια τῆς καὶ τὰ αὐτιά ὁμοίως.
 Τρία φαρδιά ἀρμόζουσι εἰς εὐμορφες κοκόναις
 τὸ στήθος καὶ τὸ μέτωπον καθὼς καὶ οἱ λαγῶνες.
 Τρία δὲ πρέπουσι στενὰ καὶ καθενὸς τ' ἀρέσει
 τὰ δύο δύναιμι νὰ εἰπῶ τὸ στήμα καὶ τὴ μέση
 τοῦ τρίτου δὲ δὲν ἡμπορῶ νὰ σὰς εἰπῶ τὸ μέρος
 εἶναι τοῦ κόσμου ἡ ἀρχὴ καὶ τῶν ἐρώτων τέλος.
 Χονδρὰ νὰ εἶν' ἀρέσκουσι αὐτὰ τὰ τρία μέλη
 τὰ μέρη τὰ ὀπίσθια ἡ ἦβη καὶ τὰ σκέλη.
 Τρία νὰ εἶναι δὲ λεπτά πρέπει ἐκ τοῦναντίου
 τὰ χεῖλη καὶ τὰ δάκτυλα καὶ αἱ τρίχες τοῦ κορμίου
 ἡ μύτη καὶ τὸ πρόσωπον τῶν μῆλων τὸ ζευγάρι
 εἰς τὰ ὁποῖα μεταξύ ὁ ἔρωτος ἔχει θρόνον
 Αὐτὰ εἶν' τὰ τριάκοντα χορίσματα τοῦ κάλλους
 εἰς ὅλους ἀξιέραστα μικροὺς τε καὶ μεγάλους.
 Εἰς ὅποιαν τὰ ἐχάρισεν ἡ φύσις μαζωμένα
 ἡ καὶ ἂν λείπῃ μοναχὰ ἀπὸ αὐτὰ κανένα
 ἐκείνη εἶναι εὐμορφη καὶ παντελῶς ὠραία
 εἰς μὲν γυναῖκος κορωνίς εἰς ἄνδρας ἡ εὐκταία.
 Ὅμως ἐγὼ στοχάζομαι ἐάν καὶ λείπῃ μόνον
 ἓν ὅπερ εἰς τὴν καλονὴν δίδει ἰσχύον καὶ τόνον
 ἐκεῖνο τὸ δὲν ξέρω τί τοῦ χάριν ὀνομάζου
 καὶ ἄλλοι δὲ, ἐλκυστικὸν ἱστικὸν ἀέρα κρᾶζου
 ποῦ εἶναι ὡς ἂν ἄρτυμα εἰς ὅλας τὰς εὐμορφίας
 τοῦ ἔρωτος ἡ ἑξαψὶς κέντρον ἐπιθυμίας.
 ὅλα ὑπάρχουν μάταια ψυχρὰ νενεκρωμένα
 διότι ἐμψυχώνονται ὅλ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἓν.
 Κι' ἂν εἶναι μιὰ εὐμορφη χωρὶς αὐτὴ τὴ χάρη
 Ἀγγίστρι δίχως δόλωμα ὅπου δὲν πιάνει ψάρι
 Ὡς ἄνθος ὠραιότατον χωρὶς τὴν εὐωδίαν
 Ὡς ὄργανον τῆς μουσικῆς χωρὶς τὴν ἀρμονίαν.

ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΥ

Τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματικὴν Μπαλάνου Ἀνοστάση
 Ἐνας φίλος τοῦ ποτὲ ἔτυχεν νὰ διαβάσῃ.
 — Ὡς εὐτυχῆς, ἐφώνησε, τρεῖς εὐτυχῆς Ἑλλάδα
 Κατὰ ἀλήθειαν ἡμῶν νὰ σὲ εἰπῶ γελάδα.
 Ὅπου ἐβγάξεις εἰς τὸ φῶς καὶ τρέφεις τέτοια βότδια!
 Πόσον θὰ μᾶς ὠφέλαγαν τέσσαρ' ἂν εἶχαν πόδια!

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

“ Η ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ”

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όποιες κι αν είναι οι μελλοντικές εξελίξεις της, σημαντική κατέλαβε και θα κατέχει θέση το όνομα και έργο του Κωστή Παλαμά. Το ποιητικό του έργο, πατριωτικό, έθνικό, λυρικό, ρομαντικό, έπικό, σατυρικό, φιλοσοφικό, είναι ένας ολόκληρος κόσμος. Με οδηγητή το στοχαστικό του στίχο ξανοίγει ο μελετητής πλατειούς πνευματικούς ορίζοντες κ' ή σκέψη του και το αίσθημα του απλώνονται από τα πλέον ταπεινά του κόσμου, που τὰ ζεσταίνει μια ζωτική πνοή, ως τη φεγγαβολή των άστρων τη μυστηριακή. Παρακολούθει κανείς μαζί του τους καημούς της λιμνοθάλασσας και τη λεβεντιά της δημοτικής μούσας, τό λαϊκό μοιρολόι, που μεταβάλλεται σε μαρμαροσκάλιστο ανάγλυφο επάνω σε αρχαϊκό τάφο, τους πόνους, τις λαχτάρες, τις ταπεινώσεις και τις ανατάσεις της Έλληνικής φυλής, τη μοίρα του ανθρώπου και τη μοίρα των θεών, τὰ περασμένα και τὰ μελλούμενα. Μαθαίνει ό “Ελληνας άναγνώστης τη γλώσσα του. Γιατί ό Παλαμάς δούλεψε όσον ελάχιστοι άλλοι,

για να γίνει ή δημοτική από απλό γλωσσικό υλικό, ένα γλωσσικό όργανο ικανό να εκφράζει λεπτεπίλεπτα συναισθήματα και στριφνά διανοήματα: να γίνει γλώσσα της λογοτεχνίας. Δεν μπορούμε σήμερα ν' αντιληφθούμε σε τί κόπους έχουν υποβληθεί οι πρωτεργάτες της δημοτικής, που είχαν μια γλώσσα άκατέργαστη στα χέρια τους και με την μεγάλη επίδραση της καθαρεύουσας στην προφορική γλώσσα των πόλεων και τη νοθεία, που έφερνε τό άνακάτωμα αυτό της καθαρεύουσας και της δημοτικής. Σήμερα με ξεδιαλεγμένους τους δημοτικούς τύπους από τὰ σπάνια ή από τὰ άκαλαισθητα στοιχεία της, με δανεισμένα στοιχεία από την καθαρεύουσα, που έχουν πιά τυποποιηθεί μέσα στα πλαίσια του σημερινού λόγου, με την έλλειψη τέλος της αντίδρασης δίχως όρια, μπροστά στην όποια βρέθηκαν οι άνθρωποι του 1890, έχουμε προχωρήσει πάρα πολύ, ώστε μόλις να μπορούμε να φαντασθούμε, τί δύναμη ψυχής χρειάστηκε να έχουν οι άνθρωποι εκείνοι, που δούλεψαν για να χάρισουν στο έθνος την έθνική του γλώσσα, Ψηλαφίζει τέλος τὰ ιδανικά της φυλής του. “Οποιες κι αν είναι οι πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις του καθενός, όπως δήποτε κι αν αντιλαμβάνεται την έννοια της πολιτείας, τουτό παραμένει πάντα σταθερό: ότι είμαστε ένας κόσμος ελληνικός, με την ίδια πολιτιστική παράδοση,

(1) “Η διάκριση του πατριωτικού και του έθνικού ποιητή δεν πρέπει να ξαφνίζει. Πατριωτικός είναι εκείνος που εμπνέεται από θέματα πατριωτικά, π.χ. ό Παράσχος, ό Χριστοβασίλης κ. λ. π. “Ενώ έθνικός ονομάζεται εκείνος που αποκαλύπτει την ψυχή του έθνους του, εξετάζει τὰ προβλήματα του, και του γίνεται όδηγός με την ποσοπτική που του ξανοίγει και με τὰ ιδανικά που του προβάλλει.

με τὰ ίδια προτερήματα ή έλαττώματα, ότι αποτελούμε ιδιαίτερο οργανικό σύνολο μέσα στη διεθνή κοινωνία και ότι πρόκειται με τὰ ιδιαίτερα αυτά πολιτιστικά στοιχεία σάν ένα σύνολο να προσφέρουμε τις ύπηρεσίες μας στο μεγάλο έργο της ανθρώπινης προόδου. Μακριά από τον έαυτό μας θάμοιάζουμε σά χόρτο ξεριζωμένο. Υπάρχουν ιδανικά της φυλής, που άλλαξαν δια μέσου των αιώνων, και άλλα που παραμένουν άμετάβλητα, υπάρχουν και ύποσυνειδητες τάσεις, δημιουργήματα του μακρόχρονου πολιτισμού μας, που παραμένουν σταθερά μες στην ψυχή μας και κάπου—κάπου μας κάνουν να φαινόμαστε σάν πρότυπο ανάμεσα σ' άλλα έθνη.

Να γνωρίσουμε τον έαυτό μας σάν άνθρωποι και σάν “Ελληνες, να ποιά υπήρξε ή κυριώτερη ποιητική άποστολή του Κωστή Παλαμά. Εκεί τείνουν όλες οι ποιητικές του προσπάθειες από τον “Υμνο της “Αθηνάς ως τις “Νύχτες του Φημίου. “Η “Ασάλευτη ζωή, ό “Δωδεκάλογος του Γύφτου, ή “Φλογέρα του Βασιλιά, οι “Βωμοί, είναι από τὰ κυριώτερα έργα του ποιητή, όπου εξετάζονται πλατύτερα και συνθετικότερα τὰ προβλήματα του ανθρώπου και του “Ελληνισμού. Και ανάμεσα σ' αυτό ή “Φλογέρα του Βασιλιά είναι τό κατ' έξοχήν τραγούδι της “Ελληνικής φυλής.

Περισσότερο από τον “Ασκράτο και τον “Δωδεκάλογο του Γύφτου ό Παλαμάς παρουσιάζεται έπικός ποιητής με τη “Φλογέρα του Βασιλιά. Το ποίημα αυτό στην πρώτη όψη του φαίνεται σάν μια έπική σύνθεση αναφερόμενη σ' ένα έπεισόδιο της χιλιόχρονης Βυζαντινής αυτοκρατορίας, την έπίσκεψη δηλ. του Βασιλιά του Βουλγαροκτόνου στην “Αθήνα και τό προσκόνημα του στην Παναγία της “Ακρόπολης μετά τη συντριβή και την ύποταγή των Βουλγάρων. Στη δεύτερη όψη του μάς δείχνεται σά

μια προσπάθεια γενικού χαρακτηρισμού της Βυζαντινής ζωής, της θρησκευτικής και ήρωϊκής, που διατηρεί συνειδητά ή ύποσυνειδητά άσβεστη την παράδοση του “Αρχαίου “Ελληνικού κόσμου. Και σε μια τρίτη όψη είναι ή συνθετώτερη γύρω από τον “Ελληνικό κόσμο όλων των εποχών προσπάθεια του Παλαμά και όλης της “Ελληνικής λογοτεχνίας ίσαμε τώρα. Αρχίζει ή σύνθεση αυτή από τη μελέτη των απλών τοπωνυμίων, συνεχίζεται με την ανάμιξη και την επίδραση επάνω στον τόπο ξένων λαών και πολιτισμών και ολοκληρώνεται με τους θεούς και τους ήμιθέους της “Ελλάδας, τη ζωή τους, τη δράση τους, την εγκατάλειψη από τους πιστούς και τό θραμβευτικό πχρυσίασμα των νέων θεών. Προφητικοί λόγοι ακούονται για την εγκατάλειψη και των νέων αυτών θεών από την καταλυτική δύναμη της επίστημης, ή όποια μ' όλα τα όδια δεν μπορεί ν' άρνηθεί ούτε τη Σοφία—“Αθηνά, ούτε την “Αφροδίτη—“Αγάπη. Και τελειώνει ό μυστηριακός αυτός ύμνος με τον άφορισμό του “Ηρακλείτου “στα πάντα γυρισμός των πάντων. Οι μεταβολές είναι οι τρικυμίες της θάλασσας—ζωής, θολώματα της επιφάνειας της μονάχα: οι άγνοιες είναι οι σύννεφες, που καλύπτουν τους ξάστερους αίθρες. “Όλα τὰ νερά από τη θάλασσα ξεκινούν κ' εκεί επιστρέφουν, χωρίς αυτή να χάσει τίποτα, ούτε να κερδίσει. Το ίδιο συμβαίνει και με τον κόσμο, που φαινομενικές μονάχα γνωρίζει μεταβολές. Οι λατρείες είναι κάτι άσχετο με την ύπερούσια πραγματικότητα, που βρίσκεται έξω από τό κράτος των απαντηλών φαινομένων.

Περισσότερο κι από τό Σολωμό και πολύ περισσότερο φυσικά από κάθε άλλον ό Παλαμάς δίνει σ' όρισμένα μεγαλειώδη ποιητικά του έργα και μεταξύ αυτών και στη “Φλογέρα” τις κύριες γραμμές των κατευθύνσεων του “Ελληνικού πνεύματος. Οι

τρείς ιστορικές εποχές και ιδίως οι δύο πρώτες, ή Αρχαία και ή Βυζαντινή, παρουσιάζονται βαθύτατα μελετημένες και σωφύτατα καθορισμένες. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους φανερώνονται σε ό,τι μονιμώτερο στοιχείο έχουν και σε ό,τι διατήρησαν κ' έδωκαν σαν κληρονομιά στην εποχή μας. Έξετάζεται προσεκτικά τι κλάδους έχασε το Έλληνικό δέντρο, αν συντρίφτηκε ή αν άνθεξε και παραμένει το ίδιο σαν και πρώτα. Τι άφησαν και τι άλλαγες προκάλεσαν οι λαοί που πέρασαν, ποιά πολιτική ή πνευματική ή έθνολογοική επίδραση είχαν επάνω στον Έλληνικό κόσμο.

Παντοῦ άλλοῦ γύρω ἀπὸ τὰ ζητήματα καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ μᾶς δίνει ἀποσπασματικά τις ιδέες του. Μόνον ἐδῶ ἐξετάζονται συνολικά καὶ μὲ τελειῶς ξελαγαρισμένες ἀντιλήψεις. Ξέρει ὁ ποιητὴς τί πρέπει καὶ τί μπορεῖ νὰ δώσει ἡ κάθε μιά ἀπὸ τις περασμένες ἐποχὲς στὴ σημερινή, πὺ ὁλοένα δημιουργεῖται, χωρὶς νὰ ἔχει ἀκόμα ὁλοκληρωθεῖ, καὶ ξέρει ἐπίσης ποιά στοιχεῖα ἀπ' αὐτὰ μποροῦν νὰ συσχετισθοῦν καὶ νὰ θεωρηθοῦν σαν ἕνα πρᾶγμα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Γι' αὐτὸ καὶ προτιμοῦσε ὁ Παλαμᾶς ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία τοῦ τῆς «Φλογέρας»

Οἱ κριτικοὶ στάθηκαν μέχρι σήμε-
ρα περισσότερο στὸ «Δωδεκάλογο
τοῦ Γύφτου», ἴσως γιατί τοὺς τραβοῦ-
σε πὺ πολὺ ἡ μυστηριώδης μορφή
τοῦ ἥρωα, ἴσως γιὰ ὁρισμένα ἀσυγ-
κριτά πράγματα, λυρικά κομμάτια, ἄλ-
λα μὲ ἐπικὸ καὶ ἄλλα μὲ φιλοσοφικὸ
ἢ μυστηριακὸ χαρακτήρα, πὺ ὑπαρ-
χουν μέσα ἐκεῖ, ὅπως π. χ. τὸ «τρά-
γούδι τοῦ ἀδάκρυτου, τὸ πανηγύρι
τῆς Κακάβας, ἡ Ἀγάπη, ὁ θάνατος
τῶν θεῶν» καὶ ἄλλα. Ἀλλ' ὁ «Δωδε-
κάλογος» εἶναι κυρίως ἕνα ἔπος κ'
ἕνα λυρικό ἔργο, πὺ ἀφορᾷ τὸν ἄν-
θρωπο σαν ἄτομο. Παράλληλα καὶ
σὲ ὁρισμένα σημεῖα μόνον τραγου-

διέται καὶ ἡ φυλὴ. Ἐνῶ στὴν «Φλο-
γέρα» ἀπὸ τὸν πρῶτο ἴσαμε τὸν τε-
λευταῖο λόγο κιαὺτὰ τὰ πρόσωπα μὲ
τοὺς δικούς των καημούς καὶ μὲ τὰ
δικὰ τους πάθη, δὲν ὑπάρχουν παρὰ
σάν ἡχώ τῆς μεγάλης βοῆς πὺ ση-
κώνει ἡ Βυζαντινὴ πολιτεία

Θεοὶ καὶ ἥρωες ζοῦν κι αὐτοὶ γύ-
ρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Χριστιανι-
σμός περιπλέκεται κι αὐτὸς μὲ τὴν Ἑλ-
ληνικὴ ψυχὴ καὶ δέχεται τις ἐπιδρά-
σεις τῆς, ὅσο κι' ἂν ἐπιδρᾷ ἐπάνω
τῆς κι ὁ ἴδιος καὶ σάν νὰ τὴν μετα-
μορφώνει. Ἡ ἀρχαία παράδοση, ὅσο
κι ἂν φαίνεται πὺς χάθηκε, συνεχι-
ζεται πάντα ζωντανὴ κάτω ἀπὸ ἄλ-
λα σύμβολα μὲ διαφορετικὸ στὴν ἐ-
πιφάνεια νόημα. Οἱ ἀρχαῖοι ἥρωες
καὶ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ παρακολου-
θοῦν τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου
κι ἂς εἶναι ἴσως λησμονημένοι. Ὁ
Ἑλληνικὸς τόπος πρὸ παντὸς δὲν ἔ-
χασε καθόλου τὴ μνήμη του. Μὲ τρὸ
πο μυστηριακὸ ὁ ἐμψυχωμένος αὐτὸς
τόπος θυμίζει διαρκῶς στὸν ἄνθρω-
πο τὴν Ἑλλάδα.

Μόνον πὺ τονίζεται ἀδρὰ καὶ χι-
πρτὰ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε τῶρα ἀρ-
κετὰ μωστικοπαθὴς, ὅτι λατρεύει δια-
φορετικὰ τοὺς θεοὺς του, μὲ ἄλλα
ἐνδύματα καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα. Δὲν
λατρεύει πια τὴν Παρθέναν- Ἀθηνᾶ
ἀλλὰ τὴν Παναγία- Παρθέναν, τὴν ἄ-
γνη μητέρα, πὺ ἐκπροσωπεῖ τὴν τα-
πεινὴ καλωσύνη καὶ ἀγιότητα. Ἡ
λεπτὴ Ἑλληνικὴ σκέψη δὲν χάνεται
τώρα σὲ διαλεκτικὲς συζητήσεις γιὰ
τὴνεύρεση τῆς ἀλήθειας, ἀλλ' ἡ ψυ-
χὴ τοῦ πιστοῦ ἐξαντλεῖται σὲ μιὰ
διαρκὴ προσευχὴ κ' ἐνατένιση τοῦ
μυστηρίου, πὺ βρίσκεται πέρ' ἀπὸ
τὴ ζωὴ. Αὐτὸ εἶναι κάτι πὺ μοιάζει
σαν ξένο πρὸς τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα,
ἀλλ' εἶναι ἡ μοιραία ἐπίδραση τῶν
καιρῶν. Κι ὁ ποιητὴς δραματίζει
μιὰν ἐποχὴ καινούργια, ὅταν πια θὰ
ἔχει πάρει τὸν πραγματικὸ σχηματι-
σμό τῆς, ὅπου τὰ σύμβολα, ἀρχαῖα
καὶ νέα, θὰ ὑποχωρήσουν μπροστὰ
στῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης τὸ καθα-

ρὸ φῶς, θὰ συγχωνευτοῦν καὶ θὰ
μᾶς δώσουν τὴ γνώση τῶν καθαρῶν
ιδεῶν.

Δὲν θ' ἀναφέρουμε τότε πια τοὺς
θεοὺς μὲ τὰ ὀνόματά τους, ἀλλὰ θὰ
λέμε ἀγάπη, πόλεμος, ἡρωϊσμός, σο-
φία, πίστη, ἀρετὴ, ἐπιστήμη, ὁμορ-
φία. Καὶ ἐν τούτοις οἱ θεοὶ πάντα θὰ
εἶναι «οἱ ἀστραπόπετρες τοῦ ἀόρα-
του» καὶ πάντα «μὲς στὴς ἰδέας
τὰ ξέθωρα καὶ τὰ γράφα
οἱ εἰκόνες».

Δὲν πιστεύει ὁ ποιητὴς, ὅτι θὰ φτά-
σει μιὰ ἐποχὴ, πὺ θὰ σταματήσει ἡ
ἀνθρωπότης σὲ μιὰ εὐδαιμονικὴ κα-
τάσταση καὶ θὰ πεῖ. «Ἐδῶ καλὰ εἶ-
μαι» αὐτὸ τὸ σύστημα εἶναι ὁριστικὰ
τὸ καλύτερο» αὐτὴ ἡ γνώση δὲν ἀφή-
νει χόσματα»

Πάντα θὰ μεταβάλλεται ἡ ζωὴ,
πάντα θὰ πολεμάει καὶ θ' ἀγωνίζεται
ὁ ἄνθρωπος. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἡρα-
κλείτου «πόλεμος πατὴρ πάντων»
βρίσκει στὸν Παλαμᾶ τὸν μεγαλοφω-
νότερο ψάλτη του. Πάντα θὰ στέκει
ψηλότερα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὁ ἐκλε-
κτός» κι ἀπὸ τὸν ἐκλεκτὸ θὰ στέκει
πὺ ψηλὰ ὁ δυνατός. Γιατὶ τὰ κράτη
καὶ τοὺς λαοὺς δυὸ δυνάμεις τοὺς
κυβερνοῦν, ὁ Νόμος κ' ἡ Βία. Καὶ
ὁποῖος θέλει νὰ ἐφαρμόσει αὐτὸ πὺ
θεωρεῖ σαν τελειότερη δικαιοσύνη ἀ-
πὸ τις ἄλλες, πρέπει νὰ ἔχει τὴ δύ-
ναμη γιὰ νὰ τὴν ἐπιβάλλει. Ἀλλιῶς
ἡ δικαιοσύνη του θὰ μείνει ἀνεφάρ-
μοστη.

Ποιά εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου;
Ἄν θελήσει κανεὶς νὰ βρεῖ τις περι-
πέτειες πὺ συνήθως ἔχουν ὅλα τὰ ἐ-
πικά ἔργα, ἂν θελήσει νὰ βρεῖ τὴν
ἐπικὴ σύγκρουση καὶ τις διαδικίες
ἀνδραγαθίας, ὅπως μᾶς γίνονται γνω-
στὲς ἀπὸ τὰ μεγάλα ἔπη τῆς ἀρχαι-
ότητος, τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἢ τὰ Ἀργο-
ναυτικά π. χ. τοῦ Ἀπολλωνίου, στά-
χαμένα θὰ ψάξει μέσα στοὺς δώδε-
κα λόγους τῆς «Φλογέρας». Γιατὶ
κ' ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς δὲν δραματοποι-

εἶ μὲ τὴν κυρία σημασία τῆς λέξης,
ἀλλὰ παρουσιάζει ἀντιπροσωπευτι-
κοὺς τύπους μιᾶς ἐποχῆς κ' ἐνὸς ὁ-
ρισμένου πολιτισμοῦ καὶ κόσμου. Γι-
νεται βέβαια λόγος γιὰ τὴ μοῖρα,
πὺ κυριαρχεῖσιν ἐπικές καὶ τις δρα-
ματικές ὑποθέσεις» εἶναι ὅμως ἡ
μοῖρα πὺ πολὺ τῆς ἱστορίας, ὅχι ἐ-
κείνης πὺ τὴν ζητᾷ ἡ ἐπικὴ ἀλή-
θεια. Εἶναι μιὰ μοῖρα πὺ ταυτίζεται
μὲ τὴν ἱστορικὴν ἀνάγκη, πὺ γενικεύ-
εται καὶ παίρνει παγκόσμιο χαρα-
κτῆρα» δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴ δικαι-
οσύνη πὺ γυρεύουν τὰ πράγματα.
Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηρι-
στικὸ πὺ ὑπάρχει στὴν «Φλογέρα». Τὰ
ἄτομα δὲν τιμωροῦνται ἀπὸ κά-
ποιο νόμο ἡθικὸ ἢ θρησκευτικὸ, ἀλ-
λὰ τιμωρίες καὶ θρίαμβοι, ἀποθεώ-
σεις καὶ ξεπεσμοί, εἶναι ἀποτέλεσμα
τῆς πάλης πὺ διεξάγεται ἀδιάκοπη,
τραχειὰ, σκληρὴ μεταξὺ ἀνθρώπων,
λαῶν, θρησκειῶν καὶ πολιτισμῶν,
πὺ ὑπακούουν στὸ νόμο τῆς αἰώνι-
ας ἀλλαγῆς καὶ ἀνακύκλωσης τῶν
πάντων

Ὅπως στὶς Τρωάδες τοῦ Εὐριπίδη
δὲν ὑπάρχει τραγικὴ ὑπόθεση, ἀλλὰ
μόνο παθητικὲς τραγικὲς σκηνές, ἔ-
τσι καὶ στὴ «Φλογέρα» ὑπάρχουν ἐπι-
κοὶ πίνακες, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει, ὅπως
τὸ γνωρίζουμε, ὁλοκληρωμένο ἔπος.
Χωρὶς μυθιστορηματικὲς περιπέτειες
καὶ χωρὶς ἐξωτερικὲς δραματικὲς
συγκρούσεις ὁ τόμος ἡ ὑπόθεση τῆς
«Φλογέρας» εἶναι ἡ ἑξής:

Τὸ 1018 ἔπειτα ἀπὸ 42 χρόνια πύ-
λεμο ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ὁ με-
γάλος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου
Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος συ-
νέτριψε τελειῶς κάθε ἐχθρικὴν ἀντι-
σταση, ἐκυρίευσε τὴν πρωτεύουσα
τῶν Βουλγάρων, τὴν Ἀχρίδα, ἐπῆρε
τοὺς θησαυροὺς τοῦ τελευταίου ἡγε-
μόνα τους Σαμουὴλ κ' ἔκαμε τὴ
Βουλγαρία Βυζαντινὴ ἐπαρχία. Τότε
σὰ Χριστιανὸς σκέφτηκε νὰ προσκυ-
νήσει τὴν Παναγία «τὴν ὑπέρμαχο
στρατηλάτισσα», πὺ βοηθεῖ τὰ δ
πλά τῶν βυζαντινῶν «κατὰ Βαρβά-

ρων». Δέν αποφασίζει νά τήν προσκυνήσιστήν Πόλη, ούτε στη Θεσσαλονίκη, ούτε άλλοι πουθενά, αλλά προτίμησε νά κατεβεί στην Αθήνα «στη Μαρία τήν κυρ—Αθηνώτισσα» μέσα στον Παρθενώνα της Ακρόπολης που ήταν τότε έκκλησία προς τιμήν της Παναγίας. Ακολουθεί τόν βασιλέα του και ο Βυζαντινός στρατός, στρατολογημένος από όλα τά μέρη της Βυζαντινής Ελλάδας, της «Ρωμανίας». Επίσης είναι μαζί του και πολλοί ξένοι είτε μισθοφόροι είτε και έξ ανάγκης σάν υπήκοοι του κράτους. Περνώντας από τις Ελληνικές χώρες Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά, τών οποίων ψάλλει το έγκώμιο, φτάνει στην Αθήνα. Ο ιερός Βράχος σισθάνεται τόν έρχομό και περιμένει το στρατό που έρχεται, αναλογιζόμενος συνάμα και όλους τούς έρχομους τών βαρβαρικών σιφών, αλλά και τών θεών τους έρχομους στην ένδοξη χώρα. Τέλος διακρίνει το Βουλγακτόνο με τόν στρατό του και σέ μιá αποθεωτική σύγκριση με το Θεό του Πολέμου αναφωνεί.

«Ο Άρης είσαι κ' έρχεσαι και Ικλαίς μέσ στη ψυχή σου με μιá καινούργια δύναμη τήν ίδια τήν Ελλάδα».

Ο Βουλγαροκτόνος ανεβαίνει στην Ακρόπολη, μπαίνει στον Παρθενώνα και προσεύχεται στην Παναγία. Έξι ομολογείται τούς άγώνες του, τις άγωνίες του, έκθέτει τά βάσανά του. Έξηγει κάποιο προφητικό όραμα, που είδε και που αναφέρεται σιά δεινά, που πρόκειται νά πέσουν στο Βυζάντιο και στον Ελληνικό κόσμο, τις προφητείες για τήν ανακάλυψη της Αμερικής, που τήν ταυτίζει με τήν μυθικήν Άντλαντίδα, για τήν κυριαρχία του Μαμωνά και το εργατικό κίνημα, που παρουσιάστηκε στές ημέρες μας τραχιά και άδυσώπητο, και τέλος για το κράτος της έπισήμης, που θά καταργήσει τά είδωλα και τις θρησκείες, διατηρώντας δύο θεότητες, τη Ά-

θηνά—Σοφία και τήν Άφροδίτη—Άγάπη. Και συμπληρώνει ο Βουλγαροκτόνος της έξι ομολογήσεις του με τήν άπάντηση που έδωσε στο τριπλό σκιάχτρο του όράματος, ότι υπάρχει μιá νομοτέλεια, που καθορίζει άκριβώς τή γέννηση και τή φθορά τών πάντων, τών άστρων, τών ανθρώπων και τών θεών—είδωλων. Και αύτη ή νομοτέλεια κηρύσσει τήν αιώνιαν ανακύκλωση «στα πάντα γυρισμός τών πάντων».

Όπως βλέπει κανείς, ή «Φλογέρα του Βασιλιά» δέν παρουσιάζει έξωτερικά καμμιá σύγκρουση, καμμιá περιπέτεια. ή τέλος πάντων κάποια περιστροφή στην ανάπτυξη του θέματος. Και δέν συνδέεται άμεσα με τήν υπόθεση τόσο ο πρώτος λόγος, που αναφέρεται στο σκέλεθρο του Βουλγαροκτόνου, όσο και ο δεύτερος λόγος, που αναφέρεται στους ήσκιους τών αυτοκρατόρων και στην Αύγουστα Θεοφανώ. Βρίσκονται σχεδόν έξω από τήν κυρία υπόθεση και οι λόγοι που άναφέρονται σι τούς Ελληνικούς τόπους γιατί καμμιá έξωτερική ή αίσθητική άγάπη δέν άπαιτείνά γίνει ο λόγος που γίνεται γι' αύτούς. Η νίκη της νέας θρησκείας, ή νίκη του Βουλγαροκτόνου και οι έξι ομολογήσεις του για τις μετέπειτα άναστατώσεις του κόσμου δέν έχουν άμεση σχέση με τή λεπτομερή άναγραφή τών τόπων και τών μαχητών, τών τοπωνυμιών και τών γεγονότων, που συνέβησαν στην ιστορία—ή μέλλει νά τά θεωρήσει σάν πραγματικά ή τέχνη (1).

Γιά όλους αύτους τούς λόγους ή «Φλογέρα του Βασιλιά» θά τήν χωρίσουμε σέ τρία μέρη. Πρώτο, στο κυριώτερο μέρος, που περιλαμβάνει τόν έρχομό του βασιλιά στην Αθήνα, τήν προσευχή του, και τις έξι ομολογήσεις του. Δεύτερο, στην περιγραφή τών

(1) Ο ω. π. χ. τόν θρυλικό έρχομό του Θεού σι τη Θεσσαλία και στην Άρκαδία για νά βρει το άμείβετο πλίσμα τής άρχαίας τής Αθήνης.

Ελληνικών τόπων, του στρατού και της Βυζαντινής Ελλάδας και τρίτο σέ άποσπασματικά κομμάτια, όπως είναι το τραγούδι του Παρνασσού, ο ύμνος της Θεοφανώς και ο πρώτος λόγος, που θά μπορούσε το πρώτο μέρος του και τελείως νά λείπει.

Όταν κατανοηθεί ότι το δεύτερο μέρος του πρώτου λόγου είναι το κυρίως προλογικό ποίημα του έπικού κύκλου της «Φλογέρας», ότι ή «Φλογέρα» άνήκει σ' έναν μεταγενέστερο άνθρωπο, τόν ποιητή και όχι σόν Βουλγαροκτόνο και ότι μέσα σ' αύτό γίνεται λόγος για τή μορφή του μεγάλου Βασιλιά που κατάντησε σκέλεθρο στή μνήμη τών συγχρόνων του ποιητή ανθρώπων, γίνεται εύκολονόητο, ότι ο ποιητής για νά κάμει πιο έκφραστική αύτη τήν ιστορική πραγματικότητα, χρησιμοποίησε μιá πληροφορία, που τήν αναφέρει ο Βυζαντινός ιστορικός Παχυμέρης, για ένα σκέλεθρο, που βρέθηκε στή νέποχή του Μιχαήλ Παλαιολόγου το 1260 και το σκέλεθρο αύτό ήταν του Βουλγαροκτόνου. Άνθρωποι της παρακμής έβαλαν στο στόμα του σκελέθρου για έμπαιγμό μιá φλογέρα κ' εκείνη άρχισε νά ψάλλει τα όσα τραγουδεί ο ποιητής. Ένα τραγούδι ήρώων ήθελε νά γράψει ο ποιητής για νά ζυπνήσει το φρόνημα τών συγχρόνων του. Αύτη ή διάθεση του ένέπνευσε ήρωικούς ύμνους όρισμένου κύκλου γύρω από τόν Βουλγαροκτόνο. Πολλοί από τούς ύμνους αύτους φάνηκε άργότερα ότι μπορούσαν νά συνδεθούν, ένώ μερικοί άλλοι έμειναν έξω, όπως «ο γιός της χήρας». Οι άλλοι έχώρεσαν άσυμπλήρωτοι ή συμπληρωμένοι με όλοφάνερη τή συμπλήρωσή τους. Έτσι ο πρόλογος έγινε πρώτος λόγος, ο ύμνος της Θεοφανώς έγινε δεύτερος, ο ύμνος της Ελληνικών τόπων με το τραγούδι του Παρνασσού μαζί άπετέλεσαν τρεις λόγους, τόν τέταρτο, πέμπτο και έκτο. Οι άλλοι λόγοι περιστρέφονται γύρω από τήν κυρία υπόθεση.

Τόσο ή κυρία υπόθεση όσο και οι άλλοι λόγοι άποτελούν όλοι μαζί ένα πλατύν έπικόν ύμνο με πάρα πολλά στοιχεία όμοια σέ πολλά σημεία με τούς Όμηρικούς Ύμνους.

Είπαμε, ότι δέν παρουσιάζει καμμιá έξωτερική έπική περιπέτεια. ύπάρχει όμως σύγκρουση έξωτερική και είναι μιá σύγκρουση άδυσώπητη. Έδώ πολεμάει ο Βυζαντινός με τούς έχθρους της αυτοκρατορίας, εκεί ή Παναγία με τήν Αθηνά για τήν κυριαρχία της Αθήνας και του κόσμου και στα έρημονήσια του Μαρμαρά γυρνάν τή νύχτα τά φαντάσματα τών νικημένων ή τών δολοφονημένων αυτοκρατόρων, που έπεσαν επάνω σόν άγώνα, τόν όποιονδήποτε με όποιονδήποτε το στεφάνι της νίκης, είτε μιá πόλη της ζυρία, είτε το στέμμα της αυτοκρατορίας, είτε τήν άγάπη της Αύγουστας Θεοφανώς. Και αύτη άκόμα ή Αύγουστα και μ' όλη τήν όμορφιά της έχει κάτι το πολύ άνδρικό και σκληρό επάνω της. Άν είναι ή πούλια της όμορφίας, είναι κ' ή μάνα του πάθους. Πολύ φυσικό νά γίνει ή μάνα ενός Βουλγαροκτόνου. Όλες όμως αυτές τις συγκρούσεις τις βλέπουμε στή «Φλογέρα» σάν άναμνήσεις. Τις ζούμε με τή φαντασία μας όχι με τις αίσθήσεις μας. Τά δράματα δέν ξετυλίγονται μπροστά στα μάτια μας. Άκούμε τή βουή του κεραυνού, χωρίς νά τόν βλέπουμε.

Δέν υπάρχει στην «Φλογέρα του Βασιλιά» καμμιá σκηνή που νά μάς ξανοίγει τήν ήμερη ζωή και τήν όμορφιά του οικογενειακού βίου, κανέναν διάλογο σάν εκείνον του Έκτορα και της Άνδρομάχης δέν γαληνεύει τήν πολεμική άτμόσφαιρά τήν άτμόσφαιρα του πάθους, που κυριαρχεί από τήν άρχή ως το τέλος. Μοναδικήν εξαίρεσην άποτελεί ο καλόγερος με τά κρινα, αλλά και κείνου πάντα ήτανε σέ μάλωμα με τή βουλή του γνώση. Ο ίδιος ο ποιητής χαρακτηρίζοντας τούς στίχους της «Φλογέρας» σημειώνει:

Τῆς ἐπικῆς μου θάλασσας τῇ γαλῇ-
 [νὰ τῇ δέρνουν
 παθητικῆς ἀνεμικῆς καὶ λυρικῆς μελτέ-
 [μια.
 Θὰ μπορούσαμε ἐμεῖς νὰ προσθέ-
 σουμε ὅτι αὐτὲς οἱ ἀνεμικὲς κι αὐτὰτὰ
 μελτέμια ἔρχονται τόσο συχνὰ καὶ
 κάποτε τόσο σφοδρὰ, ὥστε νὰ μὴ μέ-
 νει τόπος γιὰ μιὰ εἰδιλλιακὴ ἀφήγη-
 ση.

(Ἀκολουθεῖ)

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ χίλους δρόμους, εἴαστε φρασμένοι
 σ' ἓνα σημεῖο, ὅλοι γιὰ ἓναν σκοπό...
 Καὶ προσμενουμε μ' ἄγνοια τυλιγμένοι,
 μὰ περισσότερο ἀξιολύπητοι γι' αὐτό...

Μ' ἓναν ὥραϊο ἐπίλογο θὰ τελειώσει
 τὸ παραμῦθι τῆς ζωῆς.
 Μαυροντυμένοι ὀλημερίς,
 ἥρωες μὲ τὰ μαλλιά μας στὸν ἀγέρα,
 θὰ τριγυρνοῦμε ἀγέρωχοι,
 στὰ σοκάκια, τῇ σκοτεινῇ αὐτῇ μέρᾳ.
 Κουρασμένοι ὧ· θὰ νυχτώσει,
 στὴ φύση, στ' ἀστέρια, στὴν ἑσπέρα
 «ἀντίο» γιὰ πάντα θὲ νὰ ποῦμε,
 καὶ μ' ἓναν ὥραϊο ἐπίλογο θὰ τελειώσει
 τὸ παραμῦθι τῆς ζωῆς,
 ποὺ τὴν ψυχὴ μας τόσο εἶχε πληγώσει!...

Πρέβεζα 1928

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ.

Τὸ παραπάνω ποίημα τοῦ Καρυωτάκη
 μᾶς τὸ ἔστειλε ὁ κ. Νεός. Τζάμικς συνο-
 δεύοντάς το μὲ τὸ ἀκόλουθον σημείωμα

Πέρυσιν ἀκριβῶς ψάχνοντας μὲ γάμπαν φί-
 λο μου σ' ἓνα κιβώτιο μὲ παλιὰς ἐφημερίδες,
 βρήκαμε καὶ μερικά ἀποκείμενα μὲ ποιήμα-
 τα πού ἀνάμεσα τους, ἦταν καὶ δύο τοῦ Κε-
 ρυωτάκη. Τὸ ἓνα ἦταν τὸ περίφημο ἢ Πρέ-
 βεζα καὶ τὸ ἄλλο «ὁ Ἐπίλογος», ποὺ πρῶ-
 τη φορὰ τὸ βλέπαμε. Ψάξαμε στὰ "Ἀπαντὰ
 του καὶ στὰ ἀνέκδοτά του, ποὺ ἐξεδόθησαν με-
 ταγενέστερα, καθὼς καὶ σὲ πολλὰ φιλολογι-
 κά περιοδικά, καὶ σὰν δὲν τὸ βρήκαμε πουθε-
 νά δημοσιευμένο, τὸ στείλαμε νὰ δημοσιευ-
 τεῖ στὴν «Νέα Ἑστία» σὺν ἀνέκδοτο.

Τὸ γράμμα μας ὅμως μᾶς μὲ τὸ ποίημα πα-
 ράπεσαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ στὸν τόπο
 μας ἀξιόλογο φιλολογικὸ περιοδικό, τὸ στέλ-

νουμε γιὰ νὰ δημοσιευτεῖ καὶ ὑποθέτουμε
 πὺς ἡ Δημοσίευσή του, ἔχει γὰρ τοιαύτη ἀξία, κατὰ
 πρῶτο λόγο, μιὰ καὶ τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν δη-
 μοσιεύθηκε, παρὰ σὲ μιὰ μικρὴ καὶ ἄγνωστη ἐ-
 παγγελματικὴ ἐφημερίδα χωρὶς νὰ γίνῃ γνωστὸ
 στὸν ἐνδοκρινὴ τῶν γραμμάτων καὶ κατὰ δεύτερον
 λόγο γιὰτὶ ἔχει τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσμα-
 τα τοῦ ποιητῆ, τῇ λεπτῇ τοῦ στίχου, τὴν αἰ-
 ωνιὰ του ἀπαισιόδοξο καὶ θλίψη, τὰ μορφο-
 λογικὰ ἰδιώματα του, καὶ καὶ τὴν ψυχο-
 σόφῃ σὴν τῶν στενῶν ἡμερῶν ποὺ πέρα-
 σε στὴν πληχτικὴ Πρέβεζα.

Νομίζουμε πὺς μὲ τὴν χειρονομία τῆς αὐ-
 τῆ συντελοῦμε καὶ μετὰ κάπως, στὸ νὰ βγῶν
 στὴν δημοσίευσή του τὸ πλῆθος τῶν ἀνέκδοτων
 ποιημάτων, ποὺ καταχωνισμένα στίς στήλες
 τῶν μικρῶν ἐπαγγελματικῶν ἐφημερίδων, πε-
 ριμένουν τὸ στοιχειώδες χέρι ποὺ θὰ τὰ βγάλει
 ἀπ' τὴν ἀφάνεια γιὰ νὰ τὰ φέρει ἐπὶ τὸ φῶς.

ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ ΤΖΑΛΛΑΣ

E. MÖRIKE

ΟΜΟΡΦΗ ΡΟΤΡΑΟΥΤ

Τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ρίγγαγκ πῶς τὴν λὲν τὴν κόρη;
 Ρότραουτ, ὁμορφὴ Ρότραουτ!
 Καὶ τὸν καιρὸ τῆς πῶς τὸν περνάει,
 ἀφοῦ οὔτε κλῶθει, οὔτε κεντάει;
 Κυνηγάει καὶ ψαρεύει.
 Νὰ γινόταν νὰ μεῖχ' ἐμένα κυνηγὸ τῆς,
 νὰ κυνηγᾶω καὶ νὰ ψαρεύω στὸ πλευρὸ τῆς!
 Σῶπα, σῶπα καρδιά μου!

Καὶ μὲ καιρὸ, λίγαν καιρὸ,
 Ρότραουτ, ὁμορφὴ Ρότραουτ!
 Στὸν πύργο τοῦ Ρηγός, τ' ἀγὼρι πηρετάει,
 μὲ κυνηγοῦ στολὴ καὶ μ' ἄλογο· καὶ πάει
 μὲ τὴν Ρότραουτ κυνήγι.
 Ἄχ νάμουν βασιλιᾶ παιδί καὶ τίποτ' ἄλλο!
 Μοῦβαλε ἡ Ρότραουτ στὴν ψυχὴ καημὸ μεγάλο!
 Σῶπα, σῶπα καρδιά μου!

Μαζὶ στὴ σκιά τοῦ δέντρου μιὰ φορὰ καθῆσαν.
 Καὶ γέλασε ἡ ὁμορφὴ Ρότραουτ.
 Τί μὲ κοιτάξεις τόσο λαίμαργα; ἀκουσέ με,
 ἂν σοῦ τὸ λέει ἡ καρδιά σου σκῶψε, φίλησέ με.
 Ἄχ! ἀνατρώμαξε τὰ γόρι.
 Μὰ ξανασκέφτεται: «τὸ λεῦτερό μάφινει»
 καὶ σκύβει καὶ στὰ χεῖλη ἓνα φίλὶ τῆς δίνει.
 Σῶπα, σῶπα καρδιά μου!

Ἦστερα γύρισαν στὸν πύργο σιωπηλά.
 Ρότραουτ, ὁμορφὴ Ρότραουτ.
 Κ' ἔχει γιορτὴ μὲς στὴν ψυχὴ τὸ παλληκάρι.
 Τώρα αὐτοκράτορας γυναῖκα κι ἂν σὲ πάρει,
 αὐτὸ σταλιά δὲ θὰ μὲ γνωιάσει.
 Τὸ ξέρετε καὶ σεις τοῦ δάσους φύλλα ἀκόμα
 πῶς τὴν ὁμορφὴ Ρότραουτ φίλησα στὸ στόμα.
 Σῶπα, σῶπα καρδιά μου.

Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

A — ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΕΛΘ ΚΑΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

4. —

«Τα Γιάννινα αφήνουν τήν έντύπωση ένός μεγάλου χωριού· και νοιώθω νά μέ κυριεύει μιά θλίψη καθώς βλέπω τούς σκολιούς αυτούς κακοστρωμένους δρόμους, τοίχους πού καταρρέουν, σπίτια μέ πόρτες και παράθυρα κλειστά. Πόσον τάχα καιρό θά πρέπει νά ζήσουμε σ' αυτό τόν τόπο; ποιος ξέρει! Καί μ' ὅλη τή δύναμη τῆς θέλησης πού ἀντιτάσσω, αἰσθάνομαι τά ρίγη τῆς ἐξορίας, καί τά πρῶτα συμπτώματα τῆς νοσταλγίας».

Ὁ Francesco Guicciardini, ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ βιβλίο τοῦ ὁποίου παραθέσαμε στό πρῶτο ἄρθρο, συγκρατημένος καί βαθὺς ὅπως φαίνεται ἀπ' ὅλο τὸ βιβλίο του, μέ πνευματική καλλιέργεια πού προικίζει μέ τή δύναμη νά βλέπει κανέναν σὲ τὰ ἔγκατα καί στήν ψυχὴ προσώπων καί πραγμάτων, δέ μ' ἔς ἀφῆσε, μέσα στην ἐξιδανίκευση πού μ' ἔκανε τῆς πόλης τῶν Γιαννινῶν καί τῆς εἰδικῆς ἀτμόσφαιρας τῆς, τὴν ὁποία ἐνοιῶσε, μπορῶ νά πῶ περισσότερο καί βαθύτερα κι ἀπὸ ἓνα Ρωμῆο Γιαννιώτῃ τοῦ 1900, δὲν μ' ἔς ἀφῆσε, λέω, νά καταλάβουμε τίς καλὲς ἢ κακὲς ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ τῆς πόλης μας ὄψη, γιατί τὴν ἀντίκρουσε σάν μελετητὴς καί σὰ στοχαστὴς κ' αἰσθητι-

κός. Κ' ἔτσι φάνηκε πὺ πολὺ μερολοπτικὸς κι ἀπὸ ἓνα Γιαννιώτῃ.

Ὅμως *audiat ut ei altera pars* ἂς ἀκούσουμε τώρα καί μιά γυναικί, πού σάν τέτοια, ὅση κι ἂν ἔχει πνευματικὴ καλλιέργεια, εὐαίσθητη καθὼς εἶναι κι ἐκδηλωτικὴ, δὲν μπορεῖ νά συγκρατηθεῖ καί γράφει γιὰ τὰ Γιάννινα τὰ οὐκα σὺκα καί τὴ σκάφη σκάφη.

Ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶναι ἡ Nora Bielucki (—*Souvenirs de Iannina*— Paris, editions speciales de «Paris Revue» — 1913), κόρη οὐ Γάλλου ὑποπρόξενου στὰ Γιάννινα, πού στὰ 1909 ταξίδεψε μέσω Κέρκυρας—Ἀτ. Σαράντο στήν πόλη μας καί στὰ 1913 μέ τὸ Βαλκανικὸ πόλεμο, ἔγραψε καί τύπωσε τίς ἐντυπώσεις τῆς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς στὰ Γιάννινα.

Ἡ Νόρα Μπιελέκα στὰ 1919, ὅπως μ' ἔς πληροφοροῦν οἱ φίλιτοι κ. κ. Βασ. Λάππας, γιατρός, καί Ἀλέκος Σακελλίων, καθηγητὴς, ἦταν μιά ἀπὸ τίς Γαλλίδες διανοούμενες τοῦ Παρισιοῦ καί κρατοῦσε ἀξιοπρόσεχτο φιλολογικὸ σαλόνι. Οἱ ἴδιοι εἶχαν τὴν καλωσύνη νά μέ πληροφορήσουν ὅτι ἡ Νόρα Μπιελέκα ἦταν 28 μέ 29 περίπου χρονῶν ὅταν ἤρθε στὰ Γιάννινα, πού τὰ βρῆκε ἓνα μεγάλο χώ-

ριο, καί δὲν συγκρατιέται ὅπως εἶδα με ἀπὸ τὸ νά βγάλει μιά κραυγὴ σχεδὸν ἀγωνίας μπροστὰ στήν προοπτικὴ νά ζήσει σ' αὐτὸν τὸν τόπο πολὺν καιρὸ. «Πόσον τάχα καιρὸ θά πρέπει νά ζήσω σ' αὐτὸ τὸ μέρος»; Καί πρὶν ἀκόμα μπεῖ καλὰ-καλὰ στὰ Γιάννινα, αἰσθάνεται τὴ νοσταλγία τῆς Γαλλίας, ἀπ' ὅπου ἐρχότανε.

«Ὅμως, συνεχίζει σὲ βιβλίο τῆς (σ. 26) τὸ δέξιμό πού μ' ἔδεκαναν τὸ Προξενικὸ σῶμα, ὁ Βαλῆς κι ἑλληνικὲς οἱ κογένιες εἶναι τόσο εὐγενικό, ὥστε γρήγορα ξανασυνέρχομαι». Καί χωρίς καμμιὰ εἰσαγωγή, χωρίς κανένα πλαισίωμα ἱστορικὸ ἢ αἰσθητικὸ, χωρίς νά κοιτάζει μέ στοργὴ κ' εὐαισθησία τὴ γύρω τῆς ἀτμόσφαιρα, τὸν ὀρίζοντα, τὸ Θρύλλο, τὴν παραδοσὴ, ἡ *au lieu de* ἀρχίζει ἀμέσως κι ἀπότομα νά παρατάσσει ἀτόφιες τῆς νεανικῆς τῆς ἐντυπώσεις. Εἶναι ὅμως στήν παρῆα μας καί εἶναι καί μιά γυναίκα καί πρέπει νά τὴν ἀκούσουμε κι αὐτὴν νά μ' ἔς πῃ ὅπως τὰ εἶδε καί προπάντων ὅπως τὰ αἰσθάνθηκε τὰ Γιάννινα.

5.

«Τὸ ἔτος, συνεχίζει, δὲν ἔχει παραδῶ ἑποχὲς μονάχα: χειμῶνα καί καλοκαίρι, τὴν ἐποχὴ τῶν βροχῶν καί τὴν ἐποχὴ τῆς ξηρασίας. Διήμερη ἐποχὴ δὲν ὑπάρχει, καί δὲν ξέρουμε ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο εἶναι προτιμότερο: νά τσαλαβουτᾷς σὲ μιά δυσώδη λάσπη, νά πηδᾷς ἀπάνω πὺ χειμάρρους, νά βγαίνης ἀπ' τὸ στίβι περὶ τῶν ἀπάνου ἀπὸ σανίδες γιὰ γυφύρι, νά δέχεσαι τὴ βροχὴ ἀκόμα καί σὲ ἐσωτερικὸ τῶν σπιτιῶν πού τόσο λίγο προστατεύονται ἀπὸ τὰ νερά τοῦ οὐρανοῦ καί νά κάνης ἄρθρον συγκομιδῆ ἀπὸ ρευματισμοὺς ἢ νά μπαίνης ἴσα μέ τὸ κότσι σὲ παχὺ στρώμα σκόνης, πού κρατᾷ κρυμμένα μέσα τῆς ὅλα τὰ σπέρματα τῆς ἀκαθαρσίας, νά ψήνεσαι ἀπὸ ἓνα φλογερὸν ἥλιο, σὲ μιά χώρα χωρίς ἥσκιο, χωρίς ἄερα, καθὼς τὰ περιτρύγυρα βουνά

ἐμποδίζουν κάθε αὐρα εὐεργετικὴ;

Ἀσφυξία κι ἀναιμία, συνέπειες νυχτιῶν χωρίς ἀνάπαυση, ἔτσι κουραστικὲς ὅσο κι' οἱ μέρες. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν ἀθλιότητα ἀνθρώπων καί πραγμάτων, ὅλη τὴ χρονιά δὲν εἶναι παρά γιορτὲς καί κυριακὲς. Τοῦρκοι Ἕλληνες, Ἰσραηλῖτες, καθέναν ἔχει τίς δικὲς του, χωρίς νά λογαριάσου με καί τὰ Προξενεῖα, πού τὸ καθέναν τοὺς γιορτάζει τὴν ἐθνικὴ τῆς χώρας τοῦ γιορτῇ μέ κάθε μεγάλο πρῆπεια, κρατῶντες τοὺς κανόνες τοῦ πὺ αὐστηροῦ πρωτόκολλου· κι ἐκπλήσσομαι πού βλέπω μέ τὴ προσήλωσιν κρατιέται ἡ ἑτικέτα, πού τὴν ἔχουν περισσότερο ἀπ' ὅτι πρέπει παρὰ μὴ λήσει σὲ τὴ Γαλλία.

Φτάσαμε στίς 19 Δεκέμβρη: Δοξολογία στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί δεξίωση σὲ τὸ Ρωσικὸ Προξενεῖο. Στίς 23, ἑορτή στίς 5 καί 30 μέ εἴκοσι καί μιά κανονίες, γιὰ νά γιορταστεῖ τὸ Μπαϊράμ (τὸ μουσουλμανικὸ Πάσχα). Ἡ μοναδικὴ γιορτὴ τῶν Μωαμεθανῶν, πού ὅμως βαστάει πέντε μέρες. Ὁ καθέναν ἀπ' αὐτοὺς σέρνει τ' ἀρνί του σὲ τὸ δρόμο καί καθεοικογένεια σφάζει τὸ δικό της. Θάταν ἀξιοπεριεργὸ νά σεργιάνιζι κανεῖς τίς Τούρκικες συνοικίες, ἔτσι γεμάτες ρυάκια ἀπὸ αἷμα, ἢ συνέσει ὅμως ἀπαιτεῖ νά παραιτηθῶμε ἀπ' τὴν περιέργειά μας, γιατί ὁ χρησιμὸς θά ἦταν δυνατὸ νά δεχτῇ κάποια παρασισταμένη σφαῖρα ἀπὸ μέρους κανενὸς φανατικοῦ. Γιὰ τὸ Πάσχα τοὺς οἱ Χριστιανοὶ φτιάχνουν παγύτικα γλυκίσματα καί κόκκιν' αὐγά. Τὴ χύτρα πού μέσα τοὺς τὰ βράσανε, τὴν πετᾶνε ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο. Στίς πολυθρόνες ἐπισκέψεις πού κάνουν, προσφέρουν στοὺς φίλους αὐγά καί γλυκίσματα.

Τρεῖς εἶν' οἱ Κυριακὲς τῆς βδομάδας: ἡ Παρασκευὴ γιὰ τοὺς Τούρκους τὸ Σάββατο γιὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες καί ἡ Κυριακὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Τὸ περιεχόμενον τῶν γιορτάσιμων μερῶν εἶναι νά μὴν κάνουν αὐτοὶ πού

τις γιορτάζουν τίποτε, πράγμα που δεν αλλάζει σχεδόν τη συνειθισμένη ζωή, να περιδιαβάζουν στο Παζάρι με τα κλειστά τώρα μαγαζιά και να πίνουν καφέ. Δέκα παράδες (0,05 του φράγκου) τον ένα κάτου από τον ήσκιο υπέροχου πλατάνου, μοναδικού στην περιοχή.

Λίγος ήλιος το χειμώνα, λίγη σκιά το καλοκαίρι, ένα κομμάτι ψωμί με προσφάι ωμό κρεμμύδι, καρπούζι ή αγγούρι, και καμιά φορά ένα τσαμπι γλυσίνας, να οι λιτές φιλοδοξίες των περισσότερων κατοίκων. Α το την πιο άλαφρη δουλειά προτιμούν την πιο άβεβαιη ζωή, και περήφανοι για την όκηνηρία τους φοροούν τα πιο ρυπαρά κουρέλια που αφήνουν γυμνές τις πιάτες, ή στέκουν ολάκερες ώρες ακίνητοι, σά μούμιες καθισμένοι απάνου στα πέλματά τους, με τα χέρια τεντωμένα κι άνοιχτα, θαρρείς πως περιμένουν να δεχτούν κάποια ούραν προσφορά.

Συχνά, ωμά περιστατικά ληστείας σημειώνονται σε πανηγυρία που στεροούνται κι αυτά από κάθε γιορταστική χαρά.

Με την ευκαιρία της αντικατάστασης του Βαλή και των προσευχών του Μπαϊράμιοι πενήντα άλβανοί ληστές λεηλατούν από τις πεντέμισητο πρωί ίσαμε τις τρεις τ' απόγευμα ένα χωριό στα πρόθυρα των Γιαννίνων και πέρνουν μαζί τους μια γυναίκα. Από το φόβο της επανάστασης, οι χωριάτες απαγορεύεται να έχουν όπλα. Δύο χωριάτες είδοποιούν το Βαλή, ο οποίος στέλλει πενήντα ίππεϊς κ' εκατό Τούρκους φαντάρους. Ός που να φτάσουν όμως στο χωριό, οι ληστές πήραν τα βουνά πέρνοντας μαζί τους και τα λάφυρα. Κι όταν λείπουν οι κλέφτες, οι Τούρκοι στρατιώτες, το ίδιο με τους ληστές επίφοβοι, βάζουν χέρι στους κατοίκους που είναι τότε ένοχοι γιατί άφηκαν να ξεφύγουν οι λεηλάτες.

Τα Γιάννινα που ανόρθαν στον καιρό της δεσποτείας του Άλη εί-

χαν τότε 40.000 κάτοικους και μια κίνηση έμπορική, άγνωστη σήμερα.

Ο πληθυσμός απόμεινε ο μισός, άφορμή ή μετανάστευση. Κι αν άφαιρέσει κανένας τους κρατικούς υπαλλήλους, στο δρόμο δε συναντάς παρά ρακένδυτα όντα, καμπουριασμένα απ' την άθλιότητα, φτωχά ανθρώπινα κουρέλια άπροσδιόριστης ηλικίας και φύλου. Η πόλη καταλαμβάνει την κοιλάδα κ' είναι χωρισμένη σε συνοικίες. Το εμπόριο, στα χέρια των Ελλήνων και των Ισραηλιτών, είναι οργανωμένο κατά επαγγέλματα όπως στον καιρό των συντεχνιών. Κ' έτσι μένεις με την έντύπωση ότι ξαναγύρισες στην καρδιά του Μεσαίωνα και ζής στα 1328, όπως ακριβώς σημειώνει ή μουσουλμανική χρονολογία.

Όσο για χλωρίδα ή ίδια ένδεια: όλίγα άμπέλια, καπνοφυτείες, άραμποςίτι κ' ύστερα, το άπόκρημο βουνό, που φαίνεται, κατά την έκφραση ενός Τούρκου, σαν καρφοστόλιστο μ' άσήμαντα δενδρύλλια. Στόν όρίζοντα, ή όρυσειρά της Πίνδος με τις χιονισμένες κορφές, που μάς δίνουν τη δυνατότητα να φκιαχούμε παγωτά και να παγώνουμε την σαμπάνια στην καρδιά του καλοκαιριού, χάρη στα αλώνια χιόνια. Στη λιμνη άχαρες βάρκες με κουπιά μεταφέρουν πόσιμο νερό από την Ντραμπάτοβα, ψαρεύουν χέλια και καραβίδες ή κόφτουν βούρλα, καλάμι, με το όποιο πλέκουν ψάθες, που χρησιμεύουν για την επίπλωση της καλύβας των πτωχών.

6 —

Τα Γιάννινα βρίσκονται σε 110 χιλιόμετρων άπόσταση ανάμεσα "Αγιοι Σαραντά, άντικρυ στους Κορφούς και Πρέβεζα, στην είσοδο του κόλπου της Άρτας.

Ο καλύτερος δρόμος κι ο πιο συχνασζόμενος είναι ο τελευταίος: άμως πιο μακρύτερος για όποιον έρχεται απ' τη Γαλλία. Ο μοναδικός

δρόμος από τα Γιάννινα προς Λούρο-Φιλιπιάδα, χωρίζεται σε δυό για να τραβήξουν ο ένας για την Άρτα, το Έλληνικό σύνορο, ο άλλος για την Πρέβεζα, το λιμάνι της έπιβίβασης. Σε μια χώρα τόσο πρωτόγονη είναι φανερό πως το φκιασμο δρόμων και το χτίσιμο γεφυριών θάπρεπε να είναι ή κυριώτερη φροντίδα, οι Τούρκοι όμως έχουν κάτι ισχυρογνώμοσύνες μικρών παιδιών. Την εποχή που διαμέναμε εκεί στα 1910, ο Βαλής έπιθυμούσε να έγκαιλιάση μια γρήγορη συνκοινωνία ανάμεσα Γιάννινα και Πρέβεζα. Ο δρόμος αυτός έχει πιότερη άσφάλεια κ' είναι όλιγότερο κακός απ' το σημείο όμως αυτό ως που να έγκαταστήσεις σ' αυτόν τακτική συγκοινωνία μ' αυτοκίνητα. δέν πρέπει ούτε καν να το σκεφτείς. Επειδή ο μηχανικός του αυτοκινήτου έμελλε να είναι Γάλλος και θάώδη γούσε μια μάρκα της Λυών, ή υπόθεση αυτή άφορά τον Πρόξενο της Γαλλίας. Προβλέποντας αξιοθρήνητη άποτυχία ζήτησε μεπερίσσια έπιμονή να φκιάσουν το δρόμο: να βουλώσουν τους λάκκους και να διαρρυθμίσουν κατάλληλα τις νεροσυρμές, που κατεβάζουν τα νερά των βουνών.

Κάποι χαμένοι: ο Βαλής δέν θέλει να καταλάβει τη χρησιμότητα αυτού του μέτρου και δέν δίδει καμιά σχετική διαταγή. Στις παρακλήσεις του Προξένου άποκρίνεται: «Αυτόκίνητο θάπεί έν' άμάξι που πηγαίνει μόνο του σ' όποιονδήποτε δρόμο». Τι να το πής; κάθε έξήγησή είναι μάταιη. Το αυτοκίνητο έρεχεται, ό σωφεί είναι ιεροκρατημένος από τα χάλια του δρόμου κι απ την έλλειψη άσφάλειας. Συνοδευμένος από σουφαρήδες κάνει δέκα δοκιμές.

Κάθε ταξίδι κάτι σπάει, το άμάξι άχρηστεύεται και το τέρμα μένει άφθαστο. Από ήλιθια οίκονομία τα άναλλακτικά είναι περιορισμένα: άνάγκη λοιπόν να περιμένουν ναρθούν από τη Γαλλία. Επειδή οι εί-

πράξεις δέν φτάνουν να καλύψουν τα έξοδα, ο Βαλής βαριεστίζει στο τέλος από το άντικείμενο των όνείρων του και τ' άμάξι καίεται στην Πλατεία του Κονάκ. Η όργή του είναι το ίδιο μανιώδης όσο ήταν κι ο πόθος του, κ' ή γαλλική μάρκα δυσφημίστηκε παρά την διορατικότητα του Προξένου. Σε πείσμα του ζητά των Προξένων, κάθε διάβημά τους πάει χαμένο, κ' ή Όθωμανική άδράνεια θριαμβεύει. Το Κοράνι κ' ή άπάθεια είναι νόμος και είν' έμπόδιο σε κάθε πρόοδο.

Μεταλλευτικός πλούτος, ιηγές πετρελαίων, πτώσεις νερών παραμένουν άνεκμετάλλευτα, γιατί λείπει ή συγκοινωνία κ' ή άσφάλεια. Η έργασία καταδικάζεται απ' το κοράνι κι άπειλείται από τους ληστές: και σε μια τέτοια χώρα όπου λείπουν τα στοιχεία του πολιτισμού, ζητάνε αυτοκίνητα, άεροπλάνα, βάρκες με μωτέρ. Πολύ περίεργη αντίληψη για την πρόοδο, που άποτυχαίνει απ' τη βάση της.

Η άθλιότητα των χωρικών βρίσκει στο ίδιο έπίπεδο με την άθλιότητα της χώρας. Είχαμε συναντήσει καθώς έρχόμαστε στα Γιάννινα, καραβάνια που διανυκτέρευαν στη μέση του δρόμου και σφίχτηκε ή καρδιά μου από την τραχεία φωνή του άμαξήλατη και του καβάση καθώς ξυπνούσαν τους άθνηρώπους που κοιμώτανε και τα ξεφόρτατα ζώα.

Στα πρόθυρα των Γιαννίνων συναντούμε κακομοιριασμένους. Ηπειρώτες, που μεταφέρουν στην πόλη μικρά δέματα χορτάρι ή έυλοφόρια. Το βλέμμα μας κατόπι πέφτει στο λιτό καθολικό κοιμητήριο, όπου το μικρό παρακλήσι, τόσο μεγάλο όσο ένα έξωμολογητήριο, άγρυπνεί πάνου από δυό ή τρεις τάφους, κρυμμένους κάτω από γραβανιές. Καθώς βλέπεις την άθλιότητα των ζωντανών, σε πιάνει έπιθυμία να φονήσης την τύχη εκείνων που κοιμούνται τον αιώνα ύπνο. Στρατιωτικοί κι άστυνο-

μικροί σταθμοί, ἔχουν ἐγκατασταθεῖ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Συντάγματος γιὰ νὰ φροντίζωυν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς πόλης. Οἱ ἄνδρες ἐπωφελοῦνται ἀπὸ τὰ δικαιώματα ποὺ τοὺς δίνει ἡ ἰδιότητά τους, γιὰ νὰ κάνουν ἐρευνες στοὺς χωρικοὺς μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κατὰσχουν κανένα ὄπλο. Πολύ συχνὰ κάνουν κακὴ χρῆση τῆς ἐξουσίας τους γιὰ νὰ τοὺς ἀπογουμπώσουν καὶ τότε προκαλεῖται συμπλοκή. "Ετυχε νὰ εἶμαι μάρτυς μιᾶς τέτοιας σκηνῆς: εἶδα τοὺς δύο μαχητὲς νὰ κυλιοῦνται στὴ σκόνη, καθὼς εἶχαν σῶμα μὲ σῶμα συμπλακεῖ, ὥστερα εἶδα ἕνα μαχαίρι στὰ χέρια τοῦ ὄργάνου τῆς ἐξουσίας. Τότε διέταξα τὸν καβάση ποὺ μᾶς συνοδεύει, νὰ μὴ στῇ μέση μὲ τὴν παραγγελία νὰ μὴν ἀλλήλο σφάζωνται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας. Ὁ καβάσης διστακτικὸς προχωρεῖ, ἐκτελεῖ τὴ διαταγὴ κι ὁ Τοῦρκος ἀφήνει τὴ λεία του κι' ὁ χωρικός ἐξακολουθεῖ τὸ δρόμο του πρὸς τὴν πόλη βάζοντας σὲ τάξη τὰ κουρέλια του.

·Όταν μπαίνεις στην πόλη από τὸ μέρος τῶν Ἀγ. Σαράντα, ἡ ἐντύπω- ση εἶναι πολὺ καλύτερη, γιατί περ- νᾶς ἀπὸ τὴ συνοικία τῶν Προξενεῶν, ποὺ ἔχει σπίτια ἀρκετὰ καλῆς ἐμψύ- νησης σκεπασμένα μὲ κεραμίδια καὶ μὲ κήπους ποὺ τοὺς σκιάζουν ἀκα- κίες, συκίες, ροῖδιές, πικροδάφνες καὶ καϊαστόλιστους μὲ καμέλιες, λευκά - θεμα,τριαντάφυλλα, πισχαλιές, γραβ- βανιές. Διασχίζεις μιὰ μεγάλη πλα- τεῖα σὰν κι αὐτὲς τῶν χωριῶν μας, ποὺ παληότερα ἦταν Ἰσραηλιτικὸ νε- κροταφεῖο· καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς Ἕλληνες νὰ βά- ζουν τὴν μουσικὴ τοῦ Ὀρφανοτρο- φείου νὰ παίξει σ' αὐτὸ τὸ μέρος. Ἡμῶνα μὲλα ταῦτα εὐτυχισμένη τὴ μέρα πούρχόμουνα, καθὼς ἄκουσατὰ ὄρφανά νὰ παίζουν γαλλικὰ κομμά- τια. Περνᾶς πλευρικὰ ἀπ' τὸ νεκρο- ταφεῖο καὶ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησίαν, ποὺ τίς Κυριακὰς καὶ τίς γιορτὲς κα- λεῖ τοὺς πιστοὺς μ' ὅλη τὴ δύναμη

τῆς καμπάνιας, ἐνῶ ὁ τόπος λ-
τρείας τῶν καθολικῶν, κρύβεται
ἐνα παρακλήσι μέσα σ' ἐν' ἄσῃμα
το σπιτάκι.

Χαριτωμένος μιναρὲς σημαδεύ
τῇ γωνίᾳ κακοφκισμένου δρόμο
ποῦ βγάζει στὸ Πιχζάρι, τὸ ἐμπορι
τιμῆμα τῆς πόλης, ὅπου συχνάζουν
μέρα οἱ ἄνδρες γιὰ τὰ ψώνια του
καὶ γιὰ νὰ μάθουν τὰ νέα. Οἱ Ἕλλ
νίδες βγαίνουν τὶς Κυριακὲς γιὰ
λειτουργία καὶ τὶς ἐπισκέψεις.
Τοῦρκοι τὴν Παρασκευὴ γιὰ πα
ποῦ, τὶς ἄλλες μέρες γιὰ νὰ ἰδῶ
ἕνας τὸν ἄλλο, ἐκτὸς ὅταν βρέχ
καὶ νὰ κλειστοῦν στὰ σπιτία με
δύση τοῦ ἡλίου.

Τὰ μόνον καταστήματα τὰ ἄξι
αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ εἶναι τ
φαρμακεία· οἱ ἄλλοι ἔμποροι δὲν
χουν πρὸς μακράς χωρίς προθ
κες, μέσα στίς ὁποῖες ἐργάζονται,
νῶ οἱ ἀγοραστές στέκουν ἀπ' ἑξ
Τεχνίτες ποῦ κινάνουν λάμπες κα
μπροῦζινα σκευή, ἄλβανικά παποι
ταία μὲ μύτες γυριστές, σκεπασμέ
νες μὲ μιὰ τεράστια κόκκινη ἢ μαύρ
φούντα, σιδερωτές* φεσιῶν ἔχοντα
μπροστά τους σειρὰ ἀπὸ φόρμες δι
φορετικῶν μεγεθῶν. Στὴ στρόφῃ
νος δρομίσκου, μιὰ κληματαριά
φυλάσσει χαρούμενη, συνδέει μὲ τ
κλιματισίδες τῆς τέσσερες καλούτσ
κους δρόμους καὶ κάτω ἀπ' τὸ χαρ
τωμένο αὐτὸ πράσινο θολίσκο δι
σταίρωνονται παρδαλόχρωμες φορ
σιές καιωμένες ἀπὸ στολιστὰ κο
ρέλια ποῦ τὰ περιφέρουν αὐτοὶ πο
τὰ φοροῦν καιωρώνοντας Περνῶντα
ἀπὸ τὸ δρόμο τῶν κοσμηματοπολ
ῶν μὲ κοσμήματα πανηγυριῶν, βγα
νεις στὴν Πλατεία τοῦ Κονάκ, ποῦ
λένε τῆς Ὁμόνοιας, καὶ ποῦ κοσμεῖται
μὲ τὸν Γόργο τ' Ὁρολογιοῦ. Δι
πλάκες ἀ-λ-λ-τ-ούρκας ἢ μιὰ μὲ μέτα
λο πρὸς τὸ Κονάκ καὶ δυὰ ἀ-λ-
φράγκα ἐῶ ἡ ἐπιγραφή «πλατεῖ
Ὁμόνοιας» εἶναι γραμμένη τουρκικῇ
ἑλληνικῇ, ἄλβανικῇ καὶ ρουλουικῇ.
Τὸ μέγαρο τῆς διοικήσεως, εἶν' ἐν

μεγάλο τετράγωνο οικόδομημα χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γεμάτο από σωληνες από σόμπες· μη γνωρίζοντας την κατασκευή έσωτερικών καπνοδόχων, τις φκιάνουν απ' έξω απ' το ισόγειο, όπως κι απ' το δεύτερο πάτωμα βλέπεις να ύψώνονται ένα πλήθος από σκουριασμένους σωληνες που κάνουν την πιο δυσάρεστη έντύπωση. Στην πλατεία αυτή κάθε απόγιομα ή στρατιωτική μουσική απόλυτοι λυπητερές και πορόφωνες μελωδιες, που κλείνουν με τρεις χαιρετισμούς για το σουλτάνο.

Κρεμάλες περιμένουν τοὺς κατοδί-
κους, πρὸ συνήθως τοὺς κρεμοῦν τὸ
Σάββατο, ἀλλὰ τοὺς ξεκρεμοῦν μετὰ
τὸ θάνατό τους, ἀντὶ νὰ τοὺς ἀφή-
σουν ν' ἀποσυντεθοῦν στὴν ἀγχο-
νη, ὅπως γινότανε πρὶν ἀπὸ τὸ Σύν-
ταγμα,

Ἀπὸ τὴν πλατεῖα τοῦ Κονάκ, μπο
ρεῖ νὰ πᾶς καὶ πρὸς τὶς ἑλληνικὰς
καὶ πρὸς τὶς Ἰσραηλιτικὰς καὶ πρὸς
τὶς τουρκικὰς συνοικίας. Ὁ Εὐρωπαῖ
ος εἶναι προτιμότερο νὰ περνᾷ ἀ-
πὸ τὶς τελευταῖες μέρα.

“Ὅμοιοις μὲ φαντάσματα περνοῦν
γυναῖκες Τούρκισσες, πού γλυστροῦν
στο μισοάνοιγμα μιᾶς πόρτας. Κρυμ-
μένες μέσα σὲ μιὰ κουκούλα πού
κρατιέται ἀπ’ τὴ μέση, μὲ τὸ προσώ-
πο σκεπασμένον ἀπὸ πυκνὸ πέ-
πλο, κρατοῦνε συνηθέστατα μιὰν ὀμ-
πρέλλα ἀνοιχτή, πού τὴ στρέφουν
πρὸς τὴ διεύθυνση κάθε ἀδά-
κριτης ματιᾶς. Οἱ γεροντότεροι Τούρ-
κοι φοροῦνε μακρὰ νόμπα καὶ σαρί-
κι στὸ κεφάλι, ἐνῶ οἱ νεώτεροι εἶναι
σφιγμένοι μέσα σὲ πανωφόρια καὶ
φοροῦν φέσι. Στὴ συνοικία αὕτῃ ὅ-
που καταφεύγουν ἀδέσποτα σκυλιὰ,
εἶναι πιὸ βρώμικα ἀπ’ ἄλλοι. Ὁ κό-
σμος κυκλοφορεῖ μ’ ἀργὴ περπατησιὰ
ἢ κάθεται σὲ παληοψάθινες καρέκλες,
καπνίζουν, ρουφοῦν καφέ ἢ ρεμβά-
ζουν κ’ οἱ μέρες περνοῦν χωρὶς ἐπι-
θυμίες καὶ χωρὶς λῦπες καὶ τὸ μόνο
πού τίς χαρακτηρίζει εἶναι οἱ κραυ-
γὲς τῶν χοτζάδων πού ὕμνοῦν τὸν

Ἄλλαχ. Τὰ τζιαμιὰ δὲν εἶναι παρὰ
ἐρειπωμένα κι ἄθλια κτίσματα μ' ἔ-
να μονάχα μιναρέ· αὐτὸς μαζί με τὸ
νεκροταφεῖο, εἶναι τὸ πραγματικὰ
ἀξιοπερίεργο τῆς Τουρκίας. Αὐτὰ τὰ
δυσ' ἐξαναζωντάνεψαν τοὺς θρύλους
κ' ἔκαναν τὴ λύρα τῶν ποιητῶν νὰ
ψάλλει.

Σὰν πλησιάζεις τοὺς στρατῶνες, ὁ ἀέρας τὸ καλοκαῖρι εἶναι ἀποπνικτικός. Βρωμισμένχ νερά σέπονται στοὺς δρόμους, πρᾶγμα ποὺ προῦκάλεσε τὴν ἐποχὴ τῆς διαμονῆς μας στὰ Γιάννινα μιὰ ἐπιδημία μαύρης εὐλογιάς, ἐνῶ στὴν Κωνσταντινούπολη εἶχαμε βορὴ τὴ χολέρα, κι ὁ τύφος βασιλεύει ἐνδημικά. Βγαίνοντας ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ συνοικίαν, ἀντικρύζουμε ἕνα λειβάδι σπαρμένο ἀπὸ σκελετοὺς ἀλόγων. Ἐδῶ ἀποθέτουν τὰ κακόμοιρα τὰ ζῶα, ὑπολογίζοντας στὰ κοράκια ποὺ ἔρχονται καὶ τὰ καταβροχθίζουν. Τ' ἀδηφάγα αὐτὰ πουλιά μὲ τὴν ἀπαίσια ὄψη, τίς ἄγριες κραυγές, پاί ζουν ἐδῶ ἕνα ρόλο ὠφέλιμο, ἀπαλλάσσοντας τὸν τόπο ἀπὸ τὰ πτώματα ἐνῶ τὰ σκυλιά καθαρίζουν τ' ἀπορρίματα. Σχεδὸν κάθε μέρα διασταυρώνεσαι μὲ ὁμάδες ἀλλυσοδεμένων ληστῶν· τίς φυλάνε σκοποὶ ποὺ ἀγρυπνοῦν καὶ πυροβολοῦν στὴν παραμικρὴ ἀπόπειρα δραπετεύσης. Οἱ κρατούμενοι δὲν τρέφονται ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν· οἱ συγγενεῖς καὶ ἂν οἱ φίλοι τοὺς ἐγκαταλείψουν, εἶναι καταδικασμένοι νὰ πεθάνουν τῆς πείνας.

Οἱ Ἰσραηλῖτες εἶναι μαζεμένοι στὰ
κύρῳ τῆς λίμνης, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ ἀπ’
αὐτοὺς μένουσιν μέσα στὸ φρούριο,
ἐκ τοῦ ἀπ’ τὴν προστασία τῶν Τούρ-
κων ἀρχῶν.

Στις δέκα τὸ βράδυ, οἱ πόρτες κλείνουν καὶ κάθε ἐπικοινωνία μὲ τὰ Γιάννινα εἶναι ἀδύνατη. Σὲ περίπτωση πυρκαϊᾶς, οἱ κάτοικοι ἀπαγορεύεται νὰ βοηθήσουν γιὰ τὴν κατάσβεση.

Μία κανονιά αναγγέλλει τὸ δυστύ-

χημα, δυο άν είναι στο φρούριο και τρείς άν ή πυρκαϊά πλησιάζει κι άπειλεί ν' ανατινάξει την πυριτιδαποθήκη. Στο φρούριο είναι ο τάφος τ' Άλη Πασιά, κάτι σαν κλωβός από σφυρήλατο σίδηρο, διακοσμημένος μ' άραβουργήματα πράσινα βαμμένα. Ή κομψή συναγωγή της Ίσραηλιτικής συνοικίας συγκεντρώνει τους πιστούς, που μόνο μία φορά, το χρόνο μαζεύονται σ' αυτή. Ή Παγκόσμια Ισραηλιτική Ένωση διευθύνει ένα σχολείο Θηλέων με σχολή μητέρων κ' ένα παιδιών με άποστολή μετασχολική. Μ' αξιοθαύμαστη άφοσίωση, καθηγητές διπλωματούχοι του Γαλλικού Πανεπιστημίου διδάσκουν γαλλιστί και νοιώθουμε μία γλυκειά ίκανοποίηση σά βλέπουμε κοριτσάκια νά πηδούν τό σκοινάκι και νά μετρούν γαλ-

λικά.

Έδω δέν υπάρχει έμπορική κίνηση. ή όψη της συνοικίας είναι σαν ενός εύρωπαϊκού χωριού. Είναι όμως ύγρη, έπειδή έχει τό ίδιο μέ τή λίμνη ύψόμετρο.

Τό νησί, τέρμα έκδρομής, αφήνει την έντύπωση παρθένου δάσους, όπου κυριαρχούν οι βατσινιές και τά βράχια.

Μιά γυναίκα πλένει κουρέλια στην άκρη της λίμνης· στο πλευρό της μία άλλη, άντλεί νερό και μάτια ζητά την ποίηση.

Αυτή ή Άνατολή, είναι ή Άνατολή ή άληθινή που την έχω ζήσει, και στέκει τόσο μακριά άπ' τις Άνατολές του ζιατομπριάν, του Λαμαρτίν και του Μπάϋρον.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΦΕΥΓΩ

Φεύγω. Είμαι μόνος και μελαγχολικός. Τρέμει σά φύλλο ή παιδική ψυχή μου, που φεύγω άπ' τά πρόσωπα π' αγάπησα. Τά μάτια υγραίνουν άπ' την τελευταία θέα της αύλής, του γέροντα πατέρα, που είπε για μένα, ψές, μία προσευχή. Τρέμουν τά χέρια που έσφιξα χλωμός μέσα στη νύχτα! άντίο... Σιωπή που μένει! Στο σκοτεινό δωμάτιο ένα άδειανό κρεβάτι. Άντίο, όλα σας έχω στην ψυχή μου τώρα που πάω κι άκούω κάποιάν εύχή...

ΜΙΧ. ΓΑΚΗΣ

Η ΠΑΡΑΣΤΡΑΤΗΜΕΝΗ

Ήμουν κ' έγώ παιδούλα κάποτε
κ' είχα τό γέλιο άγνό στο παιδικό μου στόμα.
Είχαν τά μάτια μου όλόφωτο ένα χρώμα
κι' άκόμα,
ήμουν παιδούλα κάποτε κ' έγώ..
Μιά κορδελλίτσα στόλιζε
σαν πεταλούδα των μαλλιών μου τό χρυσάφι
κι όλοι μέ πίκρα μέ κοιτούσαν οι ζωγράφοι,
γιατί δέ μ' άρεσε μοντέλο νά σταθώ...

Και κεί στην έρμη άκρογιαλιά,
σέ κείνο τό ξωκκλήσι, που συχνά μονάχη
έτρεχα και τά καντηλάκια του άναφτα,
για νά μη στέκουνε τριγύρω του θλιμμένοι οι βράχοι,
και κεί σαν μ' έβλεπαν τά κύματα,
λευκά στεφάνια φτιάχνανε κοντά μου.
Μεθούσα στά ύγρά τους τά μιλήματα
και τάκλεινα βαθιά μέσ την καρδιά μου...

Και τώρα... τώρα δώστε μου νά πιώ
δέκα ποτήρια, είκοσι, ματόβρεχτα, γιομάτα!
Έξω πλημμύρα ή βροχή και λασπωμένη ή στράτα
και πλήθος κιτρινόφυλλα σέ ξεφρενο χορό.

Άχ! Δεκαοχτάχρονη ζωή, που κοιτέσαι στο δόρμιο
κι άλλη δέν έχω δύναμη, για νά κρατώ στον ώμο
κάποιον άσήκωτο σιαυρό, τή μόνη συντροφιά μου
μέσ στην αύγή της νιότης μου και μέσ στην όμορφιά μου...

Φέρτε νά πιώ γλυκό κρασί, κρασί και τίποτ' άλλο!
Έχω γιορτή, ξεφάντωμα κι όλους σας αγαπώ!
Κι άν τ' άστρα μ' έμαθαν συχνά για όλα ν' άμφιβάλλω,
μ' έμαθα άπόψε τό κρασί όλα νά τ' αγαπώ.

Ήμουν παιδούλα κάποτε κ' έγώ
κ' είχα τό γέλιο άγνό και τή ματιά καθάρια...
Και σ' άκρογιαλί τό παράμερο,
που θα μπορούσα δλάκερες ημέρες νά χαθώ,
έπαιζα μέ τά κύματα και τά λευκά λιθάρια
και κάθε βράδυ μ' άρεσε μέ τ' άστρα νά μιλώ...
Κ' ύστερα... εκεί στην ήρεμη,
τή γαλανή κι άφρόλουστην άχτή του,
κάποιο καράβι γοργοτάξιδο
π' έρασε κ' έγώ σ ύ ρ θ η κ α μαζί του...

Καί τώρα... δώστε μου νά πιώ
κι ἄστε με ἔδω μαζί με σᾶς ἀπόψε νά γλεντήσω!
"Ἐξω πλημμύρα ἢ βροχή καί ποῦ νά ξενοχτήσω,
ἀστροπελέκια καί βοριάς καί ποῦ νά κοιμηθῶ;

Φέρτε νά πιώ γλυκὸ κρασί, κρασί καί νά μεθύσω!
"Ἀχ! Ξεψυχῶντας θάθελα μιὰ κούπα νά βαστώ!
Μές στὴν ταβέρνα τούτῃ ἔδω πῶς νά τὰ νοσταλγήσω
Τὰ καντηλάκια ποῦ ἀναφτα σὲ κάποιον Χριστό;

...Σ' ἓνα ξωκκλήσι ἐκεῖ ψηλά, γιὰ νά μὴν κλαῖν οἱ βράχοι...
Μὰ δὲ θυμᾶμαι τίποτα! Δὲν εἶμαι πια ἐγώ!
"Ἀχ! Δώστε μου τώρα νά πιῶ κ' εἶμαι ὀρφανή, μονάχη
κ' ἔχω γιορτή, ξεφάντωμα κι ὅλους σᾶς ἀγαπῶ!

ΑΥΡΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

ΔΕΗΣΗ

Ἡ πένθιμη καμπάνα ἔχει σημάνει...
Ψυχὴ, φωνὴ καμιά, κ' ἦρθε τὸ βράδυ.
Σ' ἓν' ἄστρο ἀχνὸ θρονιάσου, ὦ ματοκλάδι,
Καί κλείσε το με δάκρυνο στεφάνι.

Καντήλι μου ὀρφανό, φτωχὸ λιβάνι,
"Ἄς λούζει τὸν καημὸ μου, ἓνα σας χᾶδι,
Σὰν δέονται βουβοὶ μέσ' στοῦ σκοτάδι
Οἱ σταχασμοὶ μου, ἀπόκληροί τσιγγάνοι.

Κι ὅπως λαχταριστὲς ἀποζητᾶνε
Τῶν τάφων οἱ σκιὲς νά με φιλήσουν,
Γιὰ κάθε ποῦ νοστάλγησαν πονᾶνε...

"Ἀχ, νᾶταν τὰ δυὸ μάτια μου νά σβύσουν
Μὲ κάποιο φίλημά τους... καί ὥς περνᾶνε
Τῆς νύχτας τὰ πουλιά νά μὴ θρηνηθοῦν...

ΒΑΣΟΣ ΜΠΑΡΜΠΑΣ

EDGAR ALLAN POE

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΕΩΘΙΑΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Nullus enim locus sine genio est. SERVIUS

«*La musique*», λέει ὁ Μαρμοντελ στὴ συλλογὴ τοῦ «*Contes Moraux*» 1 ποῦ σ' ὅλες τὶς μεταφράσεις ἐπιμένουν νά τὴν ὀνομάζουν «Ἡθικὰ Διηγήματα» σὰν νά θέλουν νά εἰρωνεύουν τὸ πνεῦμα τῆς, — «*la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-même; tous les autres ne l'ont des témoins.*» 2 Ἐδῶ κάνει σύγχυση τῆς ἱκανοποίησης ποῦ προκαλεῖται ἀπὸ τοὺς ἀρμονικοὺς ἤχους, μετὰ τὴν ἱκανότητα ἐκείνου ποῦ τοὺς δημιουργεῖ.

Ὅπως καὶ κάθε ἄλλη τέχνη, δοῖται κ' ἡ μουσικὴ δὲν μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει ἀπόλυτα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν τρίτοι, γιὰ νά ἐκτιμῇσουν τὴν ἐκτέλεσίν της. Καὶ μόνο σὲ συνδυασμὸ μετὰ ἄλλες ἐκδηλώσεις καλλιτεχνικῆς φέρνει ἐντυπώσεις ποῦ μπορεῖ πλεονεκτήσει νά τις χαρεῖ στὴ μοναξιά.

Ἐκεῖνο ποῦ ὁ διηγηματογράφος δὲν μπόρεσε ν' ἀποδώσει ξεκάθαρα, ἢ ποῦ ἐκφράζοντάς το τὸ θυσίασε στὴν τάση ποῦ ἔχει ἡ φυλὴ τοῦ γιὰ παραδοξολογίες, εἶναι ἀναμφίβολα ἡ ἀρκετὰ βάσιμη ἀπόψη πῶς ἡ ἀνδρική μορφή τῆς μουσικῆς τότε προπάντων ἱκανοποιεῖ ὁλοκληρωτικὰ, ὅταν εἴμαστε ἐντελῶς μόνοι. Μ' αὐτὴ τὴ μορφή, εὐκόλως θὰ παρὰδεχτοῦν τὴ γνώμη τοῦτε ὅλοι ὅσοι ἀγαποῦν τὴ

λύρα γιὰ τὴ λύρα, γιὰ τὴν πνευματικὴ τῆς χρῆση. Ὅμως ὑπάρχει ἀκόμη μιὰ ὑπερτίμησις προσετιτὴ στὴν ἐκπτώτη ἀνθρωπότητα — κι ἴσως μιὰ μόνο — ποῦ κερδίζει πλεονέκτημα ἀπὸ τὴ μουσικὴ μετὰ τὸ βοηθητικὸ συνίσθημα τῆς ἀπομόνωσης. Ἐννοῶ τὴν εὐτυχία ποῦ νοιώθουμε σ' ἀντίκρουσμα τῶν φυσικῶν τοπιῶν. Ἀληθινὰ, ὁ ἄνθρωπος ποῦ θάθελε σωστὰ ν' ἀτενίσει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ, πρέπει σὴν μοναξιά νά τὴν ἀτενίσει. Γιὰ μένα, τοῦλάχιστο, ἡ παρουσία — ὅχι μόνο ἀνθρώπων πλάσμάτων, ἀλλὰ καὶ ζωῆς σ' ὅποιον ἄλλη μορφή ἔξω ἀπὸ τὰ πράσινα φύτρα ποῦ ἀναδίνει τὸ χῶμα καὶ ποῦ δὲν ἔχουν φωνή — εἶναι σὰν στίγμα γιὰ τὸ τοπίο — ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μετὰ τὸ σύνολο τῆς σκηνῆς ποῦ θεωροῦμε. Ἀγαπῶ, ναί, νά κοιτάζω τὰ σκοτεινὰ λαγκάδια, καὶ τοὺς γκρίζους βράχους, καὶ τὰ νερά ποῦ ἀμίλητα χαμογελοῦνε, καὶ τὰ δάση ποῦ στενάζουν σ' ἀνήσυχον ὕπνο, καὶ τὰ περήφανα ἄγρυπνα βουνά, ποῦ ἀπὸ ψηλὰ κοιτοῦν τριγύρω — ἀγαπῶ νά τὰ κοιτάζω σὰ νᾶταν τὰ γιγάντια μέλη κάποιου μεγάλου ζωντανοῦ κι ἀόριστου συνόλου, ποῦ ἡ μορφή του, ἡ σφαῖρά, εἶναι ἡ πῶς τέλει καὶ ἡ πῶς περιεκτικὴ ἀπ' ὅλες, ποῦ ὁ δρόμος του εἶναι ἀνάμεσα σὲ ταιριαχτοὺς πλανῆτες ποῦ ἔχει γλυκεῖα συντρόφισσά του τὴ σελήνη ποῦ ἐνδιάμεσος κυβερνήτης του εἶναι ὁ ἥλιος ποῦ ζωὴ του εἶναι ἡ αἰωνιότης ποῦ σκέψη του εἶναι ἡ σκέψη τοῦ Θεοῦ ποῦ χαρὰ του εἶναι ἡ γνώση

1) *Moraux* 185 ἀρχαῖα ἀπὸ τοὺς *moeurs*, καὶ σημαίνει «ἠθικὰ».

2) Ἡ μουσικὴ εἶναι τὸ μόνο καλεῖται ποῦ αὐτοῖς ἀπολαύονται. Ὅλα τὰ ἄλλα χρειάζονται μάστιγες.

ρουφιόνταν ἀπ' τὸ ρέμμα, ἐνῶ νέες σκιές κάθε στιγμή ἀναδινόταν ἀπ' τὰ δέντρα, παίρνοντας τὴ θέση τῶν χαμένων προκατόχων τους.

Αὐτὴ ἡ ἰδέα, μιά καὶ συνεπῆρε ἐ-
τοι τὴ φαντασία μου, τῆς ἔφερε τέ-
τοια ὑπερδιέγερση, ποὺ γρήγορα βρέ-
θηκα χαμένος σὲ ὄνειροπολήσεις. Ἄν
ὁ ἄρχον μαγεμένα νησιά, εἶπα μὲ
τὸ νοῦ μου, τοιοῦτο δῶ χωρὶς ἄλλο
εἶν' ἓνα ἀπ' αὐτά. Ἐδῶ ἔχουν κα-
ταφύγει οἱ λίγες πρόσχαρες Ξωθιές
ποὺ μένουν ἀπ' τὸ ξεκλήρισμα τῆς
γενιᾶς τους. Νᾶναι τάχα δικοί τους
οἱ πράσινοι αὐτοὶ τάφοι — ἢ τ' ἔχασ-
τε ἀναδίνουν τὴ γλυκειὰ τους ψυχὴ ὅ-
πως οἱ ἄνθρωποι ἀναδίνουν τὴ δική
τους; Μήπως πεθαίνοντας, ἄργο-
σβήνουν καλύτερα μὲ θλίψη, στένων-
τας λίγο λίγο πίσω στὸ Θεό τὴν ὑ-
πάρξή τους, καθὼς τὰ δέντρα αὐτὰ
στέρνουν μιά-μιά τίς σκιές τους, κα-
ταναλίσκοντας σὲ ἀνυπαρξία τὴν ὑ-
πόστασή τους; Ὅ τι εἶναι τὸ δέντρο
ποὺ σβύνει γιὰ τὸ νερό, ποὺ ἀπορρο-
φᾷ τὴ σκιά του, δὲ θά μπορούσε νὰ
νᾶν ἡ ζωὴ τῆς Ξωθιάς γιὰ τὸ θάνα-
το ποὺ τὴν καταποντίζει;»

Καθὼς ἔτσι ἔμενα στοχαστικός,
μὲ μάτια μισόκλειστα, ἐνῶ γοργὰ ὁ
ἥλιος βασίλευε καὶ ρέμματα στερνὰ
ἔτρεχαν γύρω τριγύρω στὸ νησί, συνε-
παίρνοντας μαζὶ τους μεγάλες, λαμπε-
ρές, λευκὲς κηλίδες ἀπὸ φλοῦδες συ-
κόμουριδας, — κηλίδες ποὺ, καθὼς κι
ὅλο ἄλλαζαν θέση πάνω στὸ νερό,
μιά ζωερὴ φαντασία θά μπορούσε νὰ
τίς μετστρέψει σ' ὅτι δῆποτε ἤθελε —
καθὼς ἔτσι στοχαζόμουν, μοῦ φάνη-
κε σάμπως ἡ μορφή μιᾶς ἀπὸ τίς ἴ-
διες ἐκεῖνες Ξωθιές ποὺ εἶχα φαντα-
στεῖ, νὰ προχωροῦσε ἄργα, πρὸς τὸ
σκοτάδι μέσ' ἀπ' τὸ φῶς τῆς δυτι-
κῆς ἄκρης τοῦ νηιοῦ. Στεκόταν ὀρ-
θῇ, σ' ἓνα πολὺ εὐθραυστο ἀκάτιο,
καὶ τ' ὀδηγοῦσε μὲ τὸ φάντασμα
σχεδὸν ἑνὸς κουπιοῦ. Ὅσο βρισκό-
ταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν ἀχι-
νῶν τοῦ ἡλίου ποὺ ἀργοποροῦσαν ν,

ἡ στάση τῆς ἔμοιζε νὰ δείχνει χαρὰ
— μιά θλίψη τὴν παραμόρφωνε κα-
θὼς διάβαινε πρὸς τὴ σκιά. Γλύστρη-
σε, ἄργα στὸ ρέμμα πάνω, καὶ τέ-
λος ἔκαμε τὴ βόλτα τοῦ νηιοῦ καὶ
ξαναμπήκε στὴ φωτεινὴ περιοχὴ.
«Ἡ στροφή ποὺ μόλις συμπλήρωσε
ἡ Ξωθιά», συνέχισα στοχαστικά, «εἶ-
ναι ἡ τροχιά τῆς σύντομης χρονιᾶς
τῆς ζωῆς τῆς. Ταξίδεψε μέσ' ἀπ' τὸ
χειμῶνα κι ἀπ' τὸ καλοκαίρι τῆς.
Βρίσκεται ἓνα χρόνον πιὸ κοντὰ στὸ
θάνατο : γιατί πρόσεξα πῶς καθὼς
ἔμπαινε μέσα στὸ σκοτάδι, ὁ ἥσιος
τῆς ἔπεσε ἀπὸ πάνω τῆς καὶ βυθίστη-
κε στὸ σόθαμπὸ νερό, κάνοντας πιὸ
βαθεῖα τὴ σκοτεινιά του».

Καὶ πάλι ξαναφάνηκε ἡ βαρκοῦ-
λα κ' ἡ Ξωθιά, δὴ καὶ στὴν στάση τῆς
φαίνονταν πιότερ ἔγνοια κι ἀβεβαι-
ότητα, καὶ λιγώτερη ἐκστατικὴ χα-
ρὰ. Καὶ πάλι ἀρμένισε ἔξω ἀπὸ τὸ
φῶς μέσ' στὸ σκοτάδι (ποὺ κάθε στιγ-
μὴ γινόταν πιὸ βαθύ), καὶ πάλι ὁ ἥ-
σιος τῆς ἔπεσε πάνω τῆς πάνω στὸ ἐ-
βένινὸ νερό κι ἀπορροφήθηκε ἀπὸ
τὴ σκοτεινιά του. Πάλι καὶ πάλι ἔφε-
ρε βόλτα στὸ νητάκι (καθὼς γοργὰ
κυλοῦσε ὁ ἥλιος ν' ἀπογύρει), καὶ
κάθε ποὺ ἔβγαине στὸ φῶς, πιότερη
θλίψη τύλιγε τὴν ὄψη τῆς, ἐνῶ γινό-
ταν ὅλο καὶ πιὸ ἀδύναμη, πιὸ ἀχνή,
πιὸ ἀκαθόριστη. Καὶ κάθε ποὺ περ-
νοῦσε στὸ σκοτάδι, ἔπεφτε πάνω θὲ
τῆς πιὸ βαθεῖα ἡ σκιά καὶ βυθιζόταν
σὲ πιὸ μέσον ἥσιος. Ὅμως στενὰ,
ὅταν πιά δινότελα εἶχε σβύσει ὁ ἥλι-
ος, σάν φάσμα τοῦ παληοῦ ἑαυτοῦ
τῆς ἡ Ξωθιά, δ' ἄβλεπε ἀπελπισμένη μὲ
τὴ βάρκα τῆς στὴν περιοχὴ τοῦ ἐβέν-
νου κουμάτου — καὶ κεῖθε δὲν μποροῦ-
νὰ πᾶ πῶς βγῆκε, — γιατί πάνω σ' ὅ-
λα τὰ πράγματα ἔπεσε σκοτάδι, καὶ
δὲν ξανάβλεπε πιά τὴ μαγεμένη τῆς
μορφή.

(Ἀπὸ τὸ Ἀγγλικό)

Μεταφρ. ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ

Ο ΚΥΚΛΩΠΑΣ

Δὲ βρίσκεται ἄλλο γιαιτρικὸ, Νικίᾳ, γιὰ τὴν ἀγάπη,
μήτε ἀλοιφή, μήτε ἀπ' αὐτὰ, θαρρῶ, ποὺ πασπαλίζουν,
παρὰ οἱ Πιερίδες· ἐλαφρὸ κ' εὐχάριστο εἶναι τοῦτο
γιὰ τοὺς ἀνθρώπους κ' εὐκολα κανεῖς τὸ πετυχαίνει.
Θὰ τὸ γνωρίζεις, λέω, καλὰ κ' ἐσὺ γιαιτρός ἀφοῦ εἶσαι
κι ἀγαπημένος τῶν ἐννιά Μουσῶν ἀπάνω ἀπ' ὅλους.
Ἔτσι θαιμάσια τὸ λοιπὸν περνοῦσε ὁ Κύκλωπας μας,
ὁ ἀρχαῖος Πολύφημος, αὐτὸς π' ἀγάπαε τὴ Γαλάτεια,
ποὺ μόλις τότε χνουδίζεε στὰ χεῖλη, στὰ μελίγγισα.
Μήλα καὶ ρόδα καὶ τσαμπὰ δὲν ἤξερε ὁ ἐρωτὰς του,
παρὰ εἶταν τρέλα καθαρὴ κι οὔτε νιαζόνταν γι' ἄλλο.
Πολλὲς φῦρες τὰ πρόβατα γυρίσαν στὸ μαντρί τους
μόνα ἀπ' τὴ χλόη τὴν πράσινη κ' ἐκεῖος ἀπ' τὴν αὐγοῦλα
στὰ φύκια ἀπάνω τοῦ γιαλοῦ τραγούδαε τῆς Γαλάτειας
ὅλο καημὸ κ' ἀβάσταχτη πληγὴ εἶχε στὴν καρδιά του,
μὲ τὴ σὰντὶα ποὺ τοῦρριξε στὰ σπλάχνα ἡ Ἀφροδίτη.
Μὰ ἤρε το φάρμακο ψηλά σὲ βράχο καθισμένος.
Ἀπ' ὅπου πρὸς τὴ θάλασσα κοιτώντας τραγουδοῦσε:

«Ἀσπρη Γαλάτεια, τὸν καλὸ γιατί ὄν ἀποδιώχνεις.
Ἦ ἀπὸ μυτζήθρα πιὸ λευκὴ καὶ πιὸ ἀπαλὴ ἀπ' ἄρνάκι.
καθὼς ἡ μόσκα πεταχτὴ, γιαιστερὴ σὰ ρῶγα,
γιατί ἔρχεσαι ὅποτε ὁ γλυκὸς ὕπνος μὲ πιάνει ἐδῶθε
κι ἀμέσως χάνεσαι, ὁ γλυκὸς ὅταν μ' ἀφήνει ὁ ὕπνος
καὶ φεύγεις σάν τὸ πρόβατο, ποὺ εἶδε κανοῦτο λύκο;
Σὲ πρωταγάπησα μαθεῖς ἀπὸ τὴ μέρ' ποὺ ἦρθες
μαζὶ μὲ τὴ μητέρα σου γυρεύοντας νὰ μάστε
φύλλα ὑακίνθου ἀπ' τὸ βουνὸ κ' ἔδειξα ἐγὼ τὴ στράτα.
Καὶ νὰ ἡσυχάσω δὲ μπορῶ πιά, ἀφοῦ τὴν εἶδα κι ἄλλες
φορὲς· μὰ ἐκεῖνην, μὰ τὸν Δία, καθόλου δὲν τὴ μέλει.
Ξέρω, χαριτωμένη μου, γιατί δὲ μὲ ζυγώνεις;
ὅπου εἶν' τὸ φρύδι τριχερὸ σ' ὅλο τὸ μέτωπό μου
μακρὺ. Ἀρχινάει ἀπὸ τὸνα ἀφτί κ' ἴσαμε τ' ἄλλο φτάνει,
πόχω ἓνα μάτι καὶ πλατεῖα πάνω ἀπ' τὸ στόμα μύτη.
Μὰ χίλια πρόβατα βοσκᾶω ἐγὼ, ποὺ τέτοιος εἶμαι
καὶ πίνω γάλα ἀρμέγοντας ἀπ' τὸ καλύτερό τους·
κι οὔδε καλόκαιρο τυρὶ μοῦ λείπει οὔδε πιὸ πέρα
τὸ μεσοχείμωνο· τ' ἀγγεῖα τάχω τυρὶ γεμάτα.
Καὶ δὲ μὲ φτάνει Κύκλωπας κανεῖς στὸ λάλημα, ὄντας
γιὰ σέ, γλυκόμηλο ἀκριβὸ, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου
τόλῳ τὴ νύχτα πόρρω. Κ' ἐντεκα ἀλάφια ἀξάινω
μικρὰ μὲ παύλιες ὅλα τους, καὶ τέσσερα ἀρκουδάκια,
Κίνα, ἐπιτέλους νὰ μὲ βρεῖς κι οὔτε ἓνα δὲ θὰ χάσεις
τὴ θάλασσα ἄστην στὴ στεριά γλαυκὴ ν' ἀφροκοπάει.

καί μιὰ χαρά μέσ στη σπηλιά μαζύ μου θά περάσεις.
 'Εκεῖ 'ναι δάφνες, λυγρές κυπαρισσιῶν κορφάδες.
 κλήματα γλυκοστάφυλα, κισσοῦδια ἐκεῖ εἶναι μαῦρα,
 νερό δροσάτο ἐκεῖ θά βρεῖς ὅπου ἡ πολύδεντρη Αἴτνα
 θεῖκό πιότ' ἀπ' τὰ δόλοεκα τὸ κατεβάζει χιόνια.
 Τῆς θάλασσας τὰ κύματα ποῖός θά τηλέψει ἔμπρός του;
 κι ἂν μαλλιαρός σοῦ φαίνομαι πολὺ πῶς εἶμαι, σούχω
 δέντρινα ξύλα κι ἄγρυπνη φωτιά στὴ σιτάχτη μέσα,
 πρόθυμος ὡς καὶ τὴν καρδιά μου ἐσύ, ὡς καὶ τὸνα μάτι,
 πού ἄλλο δὲν ἔχω πιδ ἀκριβό, νά μοῦ τὸ ζεματίσεις,
 Μὲ σπάρραχνα, ἄχ ἡ μάνα μου γιατί δὲν μὲ γεννοῦσε
 κοντὰ σ' ἐσέ γιὰ νά βοῦτῶ, νά σοῦ φιλῶ τὸ χέρι,
 τὰ χεῖλη, σὰ δὲν ἤθελες, καὶ νά σοῦ φέρνω ἡ κρίνα
 λευκὰ ἢ μὲ φύλλα τρυφερὰ κόκκινες παπαροῦνες.
 μὰ ἐκεῖνα εἶναι χαιμώναν· οἱ κι' αὐτὲς τὸ θέρος βγαίνουν,
 πού δὲ μπορούσα καὶ τὰ δυὸ μαζὶ νά σοῦ τὰ φέρω,
 Μὰ τώρα τσοῦπρα, τώρα πιά θά μάθω εὐθὺς κολύμπι,
 κανένας ξένος ἀπὸ δῶ σ' ἂν ἔρθει μὲ καράβι,
 νά ἴδῳ πῶς τόβρατε καλὰ μέσ στὸ βυθὸ νά ζεῖτε.
 Νάβγαινες, λέω, καὶ βγαίνοντας, Γαλάτεια, νά λησιμόναες,
 καθὼς ἐγὼ πού ἀπόμεινα δῶ, νά γυρίσεις πίσω,
 μαζὶ μου νά τσομπάνευες, νάρμεες μαζὶ μου γάλα
 καὶ βάζοντας γερὴ πυτιά νάπηγες χλωροτύρι.
 Φταίει μόνο ἡ μάνα μου μ' αὐτὴν ἐγὼ παραπονιέμαι.
 ποτὲς ὁλότελα γιὰ μὲ λόγο καλὸ δὲ σοῦεπε
 κι' ἄς βλέπει πῶς ἀχάμνηνα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα
 Μοῦ τσουκανᾶνε θά τῆς πῶ τὰ πόδια, τὸ κεφάλι,
 καθὼς ἐγὼ πικραίνουμαι νά πικραθεῖ κ' ἐκείνη.
 Κύκλωπα, Κύκλωπα, σ' ἂν ποῦ σῶχει πετάξει ἡ γνώμη;
 Καλάθια ὅν πάινες νάπλεκες καὶ νάφερνες στ' ἄρνιά σου
 κλαρί κομμένο, πιδ πολὺ μυαλό ἀπὸ τώρα θάδχες.
 Πιάσε ὅ,τι φτάνεις, τί ζητᾶς πίσω ἀπὸ κείον· πού φεύγει;
 Κι' ἄλλη ἴσως πιδ ἔμορφη ἀπ' αὐτὴ Γαλάτεια θά ξανάβρεις
 Πολλὲς κοπέλες μὲ καλοῦν νά παίξουμε τὴ νύχτα
 κι ὅταν τίς ἀφουγκράζωμαι, σκᾶν ὅλες τους στὰ γέλια.
 Φῶς φανερό πῶς εἶμαι πιά κ' ἐγὼ στὸν κόσμ'ο κάτι».

Μὲ τὸ τραγούδι ὁ Κύκλωπας ξεχνοῦσε τὸν καημὸ του
 κι εἶταν καλύτερα παρὰ νά πλέρωνε παράδες.—

Μεταφρ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΔΥΟ ΑΡΘΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΑΡΡΟ*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΡΟΣ

Ὅπως δὲν μπόρῳ ποτὲ νὰ λησμονήσω ὅτι ἀπὸ τὴ δοξασιμένη Ζωσιμαία Σχολὴ ἐβγήκε ὁ πρῶτός μου διδάσκαλος, Ἀναστάσιος Γ. Κώτσιος ἀπὸ τὰ Κάτω Σουδενὰ τοῦ Ζαγοριοῦ, πού παίρνοντάς με ἀπὸ τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸ σχολεῖο μιᾶς Μακεδονικῆς πολίχνης, σὲ τέσσαρα χρόνια μὲ ἔκαμε νά καταλαβαίνω καὶ ν' ἀγαπῶ τὸ Δημοσθένη, ἔτσι ποτὲ δὲν ἐλησμόνησα καὶ ποῖός ὡς ἐξαιρετικὰ ὑπέροχος μαθητὴς τῆς ἴδιας Ζωσιμαίας, τὸν καιρὸ πού κ' ἐγὼ εὐτύχησα νά ὑπηρετήσω εἰς αὐτὴν, ὀφθαλμοφανῶς προετοίμαζε ἕνα μεγάλο φιλολογικὸν μέλλον. Αὐτὸς ἦταν ὁ Ζαγορίσιος ἐπίσης Δημήτριος Σάρ-

ρος, καὶ τί ἔγινεν αὐτὸς κατόπιν τὸ δείχνει ἡ συγγραφικὴ του ἐργασία. Γι' αὐτὴν καὶ ζῶντα τὸν ἐθαύμασα καὶ ἀποθαμένον τὸν γεραίρω. Κι' αὐτὸς ὅμως ἀγαποῦσε πάντοτε, βέβαια ἀπὸ τὴν πολλὴ του καλοσύνη καὶ μεγαλοφροσύνη, νά μ' ἐνθυμίζῃ μ' ἐγκαρδιότητα συγκινητικὴν ὅτι γὰρ θεμέλια τῆς παιδεύσεώς του ἔθεσε τὸν καιρὸ πού ἐδιδάχθηκε εἰς τὴν Ζωσιμαίαν, στὴν τετάρτη τοῦ Γυμνασίου τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους. Ὅς εἶνε πάντα ἀπὸ γέροντας καὶ νεωτέρους τιμημένον μεταξὺ τῶν ἐνδόξων σοφῶν ἀνδρῶν τῆς ὥς ἀληθῶς εὐάνδρου Ἡπεύρου τὸ δνομά του.

* Ἀμαρουσίον (Ἀθ. νῶν) 13 Δε. εβρ. 1938.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ
 Ὁμότιμος Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀκαδημαϊκός.

ΜΕ ΤΟ ΣΑΡΡΟ ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΖΗΝΑ

Μετὰ ἀπὸ τὰ τόσα χαρίσματα τοῦ αλησμόνητου Σάρρου ἐξώριζαν τρία. Ἡ αισιοδοξία του, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἔμπρακτὴ αγάπη του στὴν Ελλάδα. Σεμέρες πρωτάκουστης ἐθνικῆς συφοράς ὁ Σάρρος κατόρθωνε ὄχι μόνον νά κρατᾷ ἀκμαῖο τὸ ἠθικὸ του, ἀλλὰ καὶ νά τονώνει τοὺς ἀποθαρρημένους. Γι' αὐτόν οἱ ἐλπίδες ἔμεναν πάντα στὴν πυξίδα τῆς Πανδώρας. Πί-

τεβε σ' Ἐρσηκεῖα πῶς ἡ Ελλάδα εἶναι αἰώνια (ἀσκόδς βαπτίζει, δύναι δὲ τριού θέμις!) Καὶ βλέποντάς τον νά δουλέβει νύχτα καὶ μέρα, καταλάβαινα καλύτερα κείνα που ἔλεγαν, οἱ παλιοὶ με τὴ λέξη «χαλκέντερος» Σιδερόσπγαχος λοιπόν: Ἐκεῖ που καταγίνονταν γιὰ τὴ μνημειακὴ, τὴν κλασικὴ μετάφραση τῶν δυὸ νεότερων τραγικῶν ἐγράφε μελέτες γιὰ διάφορα γλωσσικά καὶ φιλολογικὰ ζητήματα καὶ συνεργάζονταν σὲ περιοδικὰ μὲ ὅλη τὴ βαρεῖά ἐργασίας που εἶχε σὰν εκπαιδευτικὸς συμβουλος. Κι' ὁμως

(*) Σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσιν πού δώσαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος δημοσιεύουμε δύο ἀρθρα γιὰ τὸν αἰμῆνηστο Σάρρο.

Σάρρος, που θα τιμούσε την Ακαδημία ως μέλος της, έζησε για να ιδεί τους στεγαζόμενους κάτω από το χτίριο με τα αγάλματα των Θεών της Σοφίας και του Φωτός, να καταψηφίζουν πρότασιν για να βραβεφτεί με το Αριστείο ο Όλυμπος εργασίας και αξίας, η θαυμαστή σε απόδοση μετάφραση, συμπληρωμένη σχεδόν, του Σοφοκλή και του Εβριπίδη. Λησμόνησαν πως ο αείμνηστος Δάσκαλος θυσίαστηκε πενήντα περίπου χρόνια για την ελληνική νεότητά και για την ελληνική πατρίδα, ως καθηγητής κι επιθεωρητής Παιδείας σε επίμαχα όσο και επικίνδυνα σημεία του αλύτρωτου ελληνισμού, εκεί όπου «τάσκιζε ή φοβέρα».

Αλλά ο Σάρρος, όπως όλοι οι ανώτερες ψυχές, χαιρόνταν την πνευματική του εργασία, αδιαφορώντας για την αναγνώρισή της. Ετοίμασε στ ακροτείχια του πνέβματος, συμπληρώνοντας ως τις στερνές στιγμές της ζωής του τη μετάφραση του «Φιλοκτήτη». Αλοίμονοι! τα βέλη του Φιλοκτήτη τα τόσο εβεργετικά για τους πολιορκητές της Τροίας, δεν έγιναν «καιρών αλεξιτήρια» για τον υπέροχο που θρηνούμε νεκρό.

Μίλησα στην αρχή για την έμπραχτη φιλοπατρία του. Ο Σάρρος δεν έμοιαζε τους μιστριώτες που χωμένοι μες τα βιβλία τους δεν ερχόνταν σε καμιά επαφή με τη ζωή του έθνους με τις πνευματικές σύγχρονες προσπάθειες, με την εξέλιξη.

Ο Σάρρος ταξίδεβε. Ταξίδεβε για να γνωρίσει τη νέα Ελλάδα και αγαπώντας αφήν καλύτερα να ζωντανέψει μέσα στο πνέμμα του την αρχαία ελληνική ζωή. Από την Κύπρο ως την Κέρκυρα κι από την Κρήτη ως την Καστοριά, δεν έμεινε τόπος ελληνικός φημισμένος για τα αρχαία του, τα Βυζαντινά του ή για την ομορφιά του που να μην είχε επισκεφτεί ο Σάρρος. Και τα ταξίδια του στο εξωτερικό σ' αυτό απέβλεπαν, να γνωρίσει καλύτερα την Ελ-

λάδα. Η Μεγάλη Ελλάς, η Σικελία, τα μουσεία όλης της δυτικής Ευρώπης, τα αρχαία μάρμαρα και τα χειρόγραφα τον τραβούσαν. Κρίμα που ο ακμαίος αυτός στο πνέμμα και στο σώμα άντρας δεν έζησε άλλα δέκα τουλάχιστο χρόνια. Αλλά οι πιο πρόχειρες εκδρομές του ήταν για τα διάφορα λουτρά της Ελλάδας. Αφού κατάρθωνε νανανεώνει τις δυνάμεις του χωρίς να πάβει ποτέ του το γράψιμο. Σ' ένα τέτοιο λουτρόπολη, στα Μέθανα τον είδα ανεπάντεχα κατά το θέρος του 1935. Όπως πάντα, ταξιδεύοντας, είχα μέσα στα λίγα βιβλία μου ένα δράμα κατά μετάφραση του Σάρρου. Κείνη τη φορά έτυχε να είναι ο Ιππόλυτος. Πάνω στο λόγο, του είπα πως είχα γνωρίσει το μέρος όπου τοποθετήθηκε το δράμα του Ιππόλυτου και λαχτάρησε να επισκεφτούμε μαζί το αρχαίο τοπίο. Μπήκαμε ένα πρωί στη βενιζινοκίνητη «Αργώ» κι ύστερα από λίγο, περνώντας τις μικρές συμπληγάδες που χωρίζουν το Μωριά από τα νησιά του Πόρου, βρεθήκαμε στο μικρό Βόσπορο που σχηματίζεται ανάμεσα στην προεξοχή όπου είναι χτισμένος ο άσπρος Πόρος κι ο καταπράσινος Γαλατάς πάνω στην Πελοποννησιακή γή. Από το Γαλατά ένα αφοκίνητο μας έφερε στο Δαμαλά το παραμελημένο τώρα χωριό που είχε ακμάσει στα παλιά ως επισκοπή. Γνωστό το τραγούδι που αρχίζει:

Πίσκοπε του Δαμαλά
δίχως γνώση και μυαλά
τα μικρά δεν ήθελες
τα μεγάλα γύρεβες...

Απ' κεί ο συμπαθητικός γιός του πρόεδρου της κοινότητας μας συνόδεψε ως το λεγόμενο διαβολογέφυρο. Σ' αυτός ανέβαινε ο Σάρρος την ανηφοριά που φτάνει στο γεφύρι από πετρα μονοκόμματα, χτίσμα του διαβόλου κατά τη λαϊκή παράδοση που ενώνει μιά βαθύτατη χαράδρα. Πρίν

από μερικά χρόνια η πέτρα αυτή είχε και τη σφραγίδα του διαβόλου, ταχνάρι δηλαδή του τραγίστου ποδιού του. Στο αριστερό μέρος της χαράδρας ένας προσήλιος βράχος με ρούχα απλωμένα θύμιζε στο Σάρρο τους στίχους του Ιππόλυτου που τους απαγγείλε χαρούμενος στις δυό γλώσσες.

Στην πέτρα που του ωκεανού
λέγουν νερό αναβρύζει
κι απ' τα γκρέινα ρέει και κα-
[θείς]

τις στάμνες του βουτίζει.
Εκεί μιά φίλη μου έπλενε
στη βρύση την τρεχάτη
τα πέπλα της τα πορφυρά
και τάπλωνε στην πλάτη
βράχου ζεστού προσήλικού.

Είναι πάροδος από τις Τροιζηνιώτισες. Κι αλήθεια κάτω από το διαβολογέφυρο αόρατα βογγούσε προκαλώντας κάποιον δέος ένα ρέμα ορμητικό που γέμιζε μερικά βήματα προς την κατηγορία μιά παλιά στερνα χαμένη στη βλάστηση. Βέβαια εκεί θάπλευναν οι Τροιζηνιώτισες τα ρούχα τους. Ταρχαία της Τροιζήνας δεν απέχουν από εκεί περισσότερο από είκοσι λεπτά. Κατεβήκαμε κατά τα ρέμα, δρασκελίσσαμε την ανώμαλη κοίτη του και παίρνοντας ύστερα την πλαγιά ανατολικά, φτάσαμε στην αρχαία Τροιζήνα. Μόνο θεμέλια σώζον-

ται από τ' αρχαία βασίλεια, ή αγορά, ο χώρος κάποιου ναού που σκεπάζεται κι αφτός από τα ρέπια ενός χριστιανικού. Δυτικά η Τροιζήνα ακουμπούσε στην πλαγιά του βουνού, αλλ ανατολικά και κατά τη νοτιά ανοιγόταν μπρος μας ένα εξαίσιο πανόραμα. Ένα κομμάτι θάλασσας φαινόταν στα πίσω των Μεθάνων κι ένα άλλο προς τον Πόρο, και μπρος μας ένας πλατύς κατάφυτος κάμπος που πήγαινε να σμίξει με τις δυό αφτές θάλασσες. Κατά την ανατολική παραλία και σε αρκετή απόσταση από την Τροιζήνα το μάτι του Σοφού δασκάλου αρπάξε τη λίμνη που σήμερα λέγεται Ψήφια και όπου η Φαίδρα λαχταρούσε να βρισκόταν τρελλή από έρωτα:

Α' ρτεμη, αφέντρα της παράλιας λι-
[μνης
και των αλογόκροτων ιππόδρομων
στα ισάδια σου μακάρι να βρισκό-
[μουν
να δάμαζι. Βενέτικα μουλάρια...

Ξανακάμε, με τα μαλιά ανεμισμένα στον αέρα και με το χοντρό ραβδί του, γεμάτος πνευματική χαρά και ικανοποίηση, ξανακάμε ο Σάρρος με τη συντροπιά του οδηγού του τον ίδιο δρόμο της επιστροφής, θυμίζοντάς μου το εβραγγελικό ρητό: «ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται».

Κ. ΑΘ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ — ΞΕΝΑΚΗΣ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΟ

Καλόγερος σκυφτός σ' ε κομπολόι
μετρώ δσα σβήστηκαν όνειράτά μου
και ψάχνει ό νοθε, βουερό μελισσολόι,
τά βαριά νύχρει, Κύριε κρίματά μου

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΜΙΜΗΛΗ

Γυμνή ή ψυχή μου στο θαμπό τὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ
τὸ βελουδένιο ντύνεται τὸ πέπλο τῆς ἐσπέρας
κ' ἐκεῖ στὰ μεγαλόπρεπα τὰ ρίγη μιᾶς χιμαίρας
σμίγει τὸ θεῖο τραγούδι τῆς σιτὴν πλήξη τ' οὐρανοῦ...

Τρέμει τ' ἄργὸ τὸ ξέφτισμα τοῦ ἡλίου στὸ μαβί
τὸ ὑστερνὸ τῆς ἱρίδας ἀποσταμένο ἀχνάδι..
"Αχ τί μαράζι σιτὴν καρδιά! Θανατερὸ σκοτάδι
θὰ σαγηνέψει τὴν ψυχὴ κι ἀπόψε τὴ θλιβή...

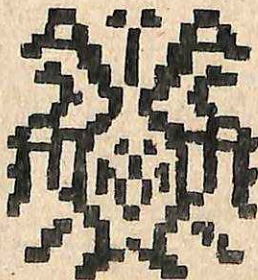
Καὶ νᾶμαι μόνος! Νὰ θρηνοῦν τριγύρω μου οἱ στιγμές
καὶ πένθιμα ἐμβατήρια σιτὴν κάμαρα νὰ ἤχουνε,
τὰ ἔλεγεια σιτὴν ἄραχλες γωνιᾶ νὰ τραγουδοῦνε
ψυχές ποὺ σαβανώσανε ἰδανικὲς μου ὁρμές

Νὰ μοιάζω σὰν ἀμφίβολο ἀνυπαξίας ἀνθὸ,
ποὺ τῆς ἀνίας ἐστοίχειωσε τὴν πνιχτικὴ ἀτμοσφαῖρα
κοί νὰ ζητῶ νὰ σέ ζητῶ σιτὴν νεκρωμένη ξέρα
ἀπ' τὸ μοιραῖο μου ὀλίθημα στερνὰ νὰ κρατηθῶ

Ἄνθος γαλήνιο, ντροπαλὸ, ποὺ τὴν ἐξαισία σου ὁμορφιά
σιτὴν τρέφουν οἱ ἐναγώνιες αἰσθαντικὲς ἐκστάσεις
λύγισε, πλάϊ μου τυφλὰ μὲ μιᾶς νὰ ξεποστάσεις
κ' εἶν' ψυχὴ μου ἀπέραντη Ἀγάπης ζωγραφιά

Πόσο φοβάμαι!... Μὴν ἄργεῖς, καλὴ μου Μιμηλὴ,
ποιὸς ξέρει τί μᾶς κατερεῖ σιτὴν ὧρες ποὺ περνοῦμε
Μπορεῖ μιᾶς Δύσης τὴ χλωμὴν ἐσθήτα νὰ ντυθοῦμε,
πρὸ τοῦ μὲς σιτὴν ψυχούλες μας γελάσει ἡ Ἀνατολή...

ΦΑΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΓΟΥΡΓΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΥΚΟΥΛΙΩΝ

"Αν ἐξαιρέσει κανεὶς τὶς ἀνασκα-
φές, π. ὅ ἐγιναν σιτὴ Δωδώνη καὶ σιτὴ
Νικόπολη, μπορεῖ νὰ πεῖ πῶς ἡ ἀρ-
χαιολογικὴ σκαπάνη, ποὺ τόσο πολὺ
χρησιμοποιήθηκε σὲ ἄλλους τόπους
τῆς Ἑλλάδας, σιτὴν Ἡπειρο δὲ χρησι-
μοποιήθηκε ὅσο ἔπρεπε. Γι- αὐτὸ ἡ
ἱστορία τῆς Ἡπείρου θὰ ἔχει πάντο-
τε κενὰ καὶ θὰ εἶναι ἐλλιπής, ἂν δὲν
γίνευν ουστηματικὲς ἀνασκαφές σὲ
πολλὰ μέρη τῆς Ἡπείρου καὶ με-
λέτες, ποὺ νὰ χύνουν ἀρκετὸ φῶς.
Εἶναι ἀλήθεια πῶς οἱ ἐργασίες αὐ-
τὲς ἀπαιτοῦν καὶ κόπους πολλοὺς καὶ
δαπάνες μεγάλες. Ὅσο γιὰ τὴν πρῶ-
τὴ δυσκολία μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς
ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ προθυμία τῶν εἰδι-
κῶν μπορεῖ νὰ τὴν ὑπερνικήσει. Τὴ δεύ-
τερη δυσκολία, — ὅταν πᾶ τὰ τηλεβό-
λα σιγήσουν καὶ ἀπλωθεῖ σιτὴν τα-
ραχμένη ἀνθρωπότητα γαλήνη καὶ ἡ-
ρεμία —, πρέπει τὸ κράτος νὰ τὴν θε-
σει κατὰ μέρος ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση,
ποὺ ἔχει, γιὰ τὸν πλήρη διαφωτισμὸ
τῆς ἱστορίας του.

Μὲ τὸ σημειωμὰ μου αὐτὸ δὲν σκο-
πεύω νὰ κομίσω γιὰ τὰ εἶ: Ἀδύνα-
ν ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ φέρω στὸ
φῶς μερικὰ μνημεῖα ἀρχαίου βίου,
ποὺ εἶναι ἄξια μελέτης καὶ ἐρευνας
Εἶναι τὰ κάστρα τῶν Γουργιανῶν καὶ
τῶν Κουκουλιῶν.

Α' Τὸ ΚΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΓΟΥΡΓΙΑ- ΝΩΝ

Τὰ Γουργιανὰ, ἓνα ἀπὸ τὰ Τζου-
μοχώρια τῶν Τζουμέρκων μὲ λίγα
σπίτια, ἀνήκουν στὸ Νομὸ τῆς Ἄρ-
τας καὶ ἀπέχουν ἀπ' αὐτὴ δώδεκα
περίπου ὧρες μὲ ζῶο. Στὰ πόδια τοῦ
χωριοῦ κυλάει ὁ Ἄραχθος τὰ νερά
του καὶ ἀπέναντί του ὑψώνεται τὸ
Ξεροβούνι, ποὺ κρατᾷ μὲ δυσκολία

στοὺς πρόποδες τοῦ κάμποσα χωριά
ἐτοιμα νὰ γλυστρήσουν στὸ ποτάμι.
Ἀνατολικά ὑψώνονται τὰ Τζουμέρ-
κα, ποὺ μὲ κάποιον ἐγώτισμὸ καὶ ὑπερήφα-
νεια κοιτάζουν τὸ ἀπέναντί τους χα-
μηλὸ Ξεροβούνι. Ἡ Τζούμα μὲ τὰ
σκορπισμένα ὀλόγυρα χωριά τῆς στε-
κει δειλὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δύο βουνὰ
σὰν νὰ πρόκειται νὰ μπεῖ διαιτητὴς
μπρὸς σιτὸ ἀγριὸ πὸ ἑλληλοκοίταγμα
τοὺς Ἡ Τζούμα αὐτὴ διατηρεῖ ἱχνη
ἀρχαίας ζωῆς, Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ χω-
ριά τῆς, τὰ Γουργιανὰ, ὑπάρχουν
δυσὸ ἀξιόπρόσεκτα μνημεῖα. 1) Τὸ κά-
στρο, ποὺ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανό-
τητα Ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ
2) Ἡ Χρησὸ σ π η λ ι ὠ τ ι σ σ α ἐκ
κλησιᾶ βυζαντινῆ. Μὲ τὸ δεύτερο
τοῦτο μνημεῖο ἀσχολήθηκε ὁ φίλος
καθηγητὴς κ. Γεώργιος Παπαγεωργί-
ου στὸ 1^ο τεῦχος τῶν Ἀρτινῶν
καὶ Τζουμέρκων ὀτικῶν
Νέων» (Νοέμβριος 1932). —

Τὸ κάστρο βρίσκεται σ' ἓνα βρα-
χώδη λόφο Ν. Δ. τοῦ χωριοῦ καὶ πε-
ρικλείει χῶρο, ὅσο σφέον ἡ ἀκρόπο-
λη τῶν Ἀθηνῶν. Ἄν παρακολουθῇ
σε κανεὶς ὅλη τὴν περίμετρο τοῦ κά-
στρου θὰ ἴδῃ πῶς σιτὰ περισσότερα
μέρη μὲ δυσκολία ἀνακαλύπτει τὰ θε-
μέλιά του, γιὰ τὸ γύρω ἔδαφος εἶ-
ναι κατηφορικὸ κ' ἔτσι οἱ ὀγκόλιθοι
ἔπεσαν κάτω καὶ χρησιμοποιήθηκαν
ἀπὸ τοὺς γεωργούς κάπου — κά-
που στὸ φτιάσιμο τοίχων τῶν χωρα-
φιῶν τους.

Ξεκινώντας κανεὶς ἀπὸ τὸ ἀνατο-
λικὸ τμήμα βρίσκει ὀγκόλιθους, ποὺ
ἔχουν τὴν ἐξωτερικὴ ὀψη ὀπωσδήπο-
τε κατεργασμένη, ἀλλὰ εἶναι ἀκα-
νόνιστα χτισμένοι.

Φθάνοντας ὅμως στὸ Β. Α. μέρος
τοῦ κάστρου συναντᾷ τμήμα του, ὁ-

που οἱ ὀγκόλιθοι εἶναι καλὰ πελεκημένοι καὶ μέ σύστημα πολυγωνικό χτισμένοι. Ἦ ἐφαρμογὴ τῶν ὀγκολιθῶν στὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ καλὴ. Ἐδῶ δ' ἐχθρὸς μπορούσε νὰ χτυπήσῃ εὐκολώτερα τὸ κάστρο καὶ γι' αὐτὸ χρειαζόταν νὰ εἶναι στὸ μέρος αὐτὸ ἀρκετὰ ἰσχυρὸ. Προχωρώντας πρὸς τὸ Β. μέρος βρίσκουμε ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ θεμέλια τοῦ κάστρου. Πιὸ πέρα ὑπάρχουν βράχοι ἀπότομοι καὶ ἀπόκρημνοι. Στὸ μέρος αὐτὸ βέβαια δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ εἶναι χτισμένο κάστρο. Μονάχα κάπου—κάπου, ὑπάρχει καμμιά χαραδρίτσα ποὺ μπορούσε νὰ ἀνεβεῖ ὁ ἐχθρὸς, ἐκεῖ βλέπει κανεὶς πέτρες ριγμένες σὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε τὸ ἀνέβασμα νὰ εἶναι ἀδύνατο. Στὸ δυτικὸ μέρος ὑπάρχει ἓνα βραχώδες κομμάτι. Αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουν ἴχνη ἀπὸ τὸ ἴδιο κάστρο. Σῶζεται ὅμως σ' ἓνα μέρος ἀσβεστότοιχος πάχους 3, 50 μέτρων περίπου. Ὁ ἀσβεστότοιχος αὐτός εἶναι φιασμένος ἀσφαλῶς σὲ μεταγενέστερη ἐποχῇ. Φαίνεται πὼς οἱ ἀρχεὶ τὸ τμήμα αὐτὸ προστατευόταν ἀπὸ τοὺς ἀπότομους βράχους. Ἀργότερα, ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ προστασία δὲν θὰ ἦταν πλήρης, χτίστηκε ὁ ἀσβεστότοιχος. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἐδῶ ἡ καθίζηση, ποὺ ἔπαθε τὸ βραχώδες αὐτὸ κομμάτι. Ἀπὸ τὴν καθίζηση χωρίστηκε ὁ ἀσβεστότοιχος σὲ δυὸ μέρη. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τμήματος αὐτοῦ εἶναι ἓνα κοίλωμα σκεπασμένο ἀπὸ σκορπισμένα κεραμίδια ποὺ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρα πυθμένες καὶ λαβές ἀπὸ διάφορα ἀγγεῖα.

Ἀπὸ τὸ δυτικὸ τμήμα βαδίζοντας πρὸς Ν. συναντοῦμε βραχώδη κομμάτια καὶ στὰ διάκενά τους διακρινόμε τὰ ἴχνη τοῦ κάστρου. Τὸ Νότιο τμήμα καὶ τὸ ΝΔ. ἔχουν ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος κατηφορικὸ καὶ ἀπότομο τόπο καὶ γι' αὐτὸ δὲν χρειαζόταν ἰσχυρὸς τοίχος.

Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κάστρου ὑπάρχουν χωράφια καλλιεργημένα. Ὁ

που κι ἂν γυρίσει κανεὶς τὸ μάτι του θὰ δ' ἀκρίνει κομμάτια κεραμιδιῶν, λαβές καὶ πυθμένες ἀγγείων. Στὰ δυτικὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ κάστρου ὑψώνεται ἓνας λοφίσκος, ποὺ περιβάλλεται μὲ ἓνα περιτειχισμὸ ἀπὸ μικρὰ λιθάρια. Στὰν λοφίσκο αὐτὸ ὑπάρχει ἓνας σωρὸς ἀπὸ λιθάρια πεσμένα, ποὺ δείχνουν πὼς προέρχονται ἀπὸ κάποιο κτίριο, πιθανῶς πυργίσκο. Αὐτὸς ὀπυργίσκος θὰ χρησίμευε γιὰ παρατηρητήριο. Ἀπ' αὐτοῦ μπορούσαν νὰ βλέπουν ὁλόγυρα σὲ μεγάλη ἔκταση.

Αὐτὸ εἶναι τὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν. Περικλείει χῶρο ἀρκετὸ. Μποροῦσαν λοιπὸν μέσα σ' αὐτὸ νὰ βροῦν καταφύγιο οἱ κάτοικοι τῶν τριγύρω μερῶν. Γιὰ νὰ ὑπάρχει ὅμως ἓνα τέτοιο κάστρο, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ τριγύρω καὶ κάποιο κέντρο σημαντικὸ. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κέντρο αὐτὸ ποὺ ἔχτισε τὸ κάστρο; Ποιὰ ἀκριβῶς ἐποχῇ χτίστηκε; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς εὐκολα. Χρειαζέται ἐρευνᾶ ἀπὸ εἰδικούς, γιὰ νὰ διαφωτιστεῖ κάπως ἡ ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ.—

Β' ΚΑΣΤΡΑ ΤΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΙΩΝ

Τὰ Κουκούλια (πρῶην Κουκουλίστα) εἶναι κι αὐτὰ χωρὶς τῆς Τζούμας καὶ ἀπέχουν μιὰ ὥρα περίπου μὲ τὸ πόδι ἀπὸ τὰ Γουργιανὰ. Σὲ δυὸ περιοχὰς τῶν Κουκουλιῶν, στὸν Κωστάντινο καὶ στὸ Μεγαμπελί, σώζονται τὰ θεμέλια παλιῶν κάστρων.

Ἡ τοποθεσία «Κωστάντινος» βρίσκεται ἄνω καὶ ἀριστερὰ τῶν Κουκουλιῶν. Εἶναι ὀρεινὴ καὶ πετρώδης. Στὸ δυτικὸ τῆς μέρος βρίσκεται κανεὶς ὀγκόλιθους σκορπισμένους ἐδῶ κι ἐκεῖ στὴν πλαγιά, ποὺ εἶναι ἀπομεινάρια παλιοῦ κάστρου. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ περιοχὴ εἶναι τόσο ἀπόκρημνη, ὥστε δὲ χρειαζόταν περιτειχισμὸ.

Ἄν ἀφήσῃ κανεὶς τὴν τοποθε-

σία αὐτὴ καὶ κατεβεῖ πρὸς τὰ κάτω καὶ δεξιὰ θὰ βρεῖ μιὰ μικρὴ συνοικία τῶν Κουκουλιῶν τὸ Μεγαμπελί. Αὐτὸ εἶναι ἓνας πολὺ μικρὸς κάμπος κοντὰ στὸν Ἀραχθὸ ποταμὸ.

Στὸ μέρος αὐτὸ ἔγιναν ἀρκετὲς καθιζήσεις κι ἔτσι ἓνα τμήμα τοῦ κάμπου βρίσκεται σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ περιοχὴ ποὺ βρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν κάμπο εἶναι μιὰ πλαγιά ἀρκετὰ μεγάλη καὶ ἡ πλαγιά αὐτὴ ὑπέστη τέτοια καθίζηση, ὥστε ἀρκετὰ χῶματά της γλίστρησαν κι ἐσκέπασαν τὴν κορυφὴ τοῦ μικροῦ κάμπου. Στὸ μέρος αὐτὸ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια βρέθηκε σ' ἓνα λαγκαδάκι ἓνα χάλκινο ἀγαλματάκι ποὺ στάλθηκε στὴν Ἀρτα, εἶχα πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὸ φίλο γιατρὸ κ. Ἀχιλ. Τζιμαν, ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δείξῃ τὰ μέρη αὐτὰ, πὼς θὰ φρόντιζαν νὰ στείλουν τὸ ἀγαλματάκι στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐξετασθεῖ ἐπιστημονικὰ. Ἐκτοτε δὲν ἔμαθα τίποτε τὸ σχετικὸ μὲ τὸ ἀγαλματάκι αὐτό. Ὅπως δὲν ἀποτὸ ἀγαλμα αὐτὸ βγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς ὑπῆρχε κάποια ζώη στὰ περασμένα καὶ κάποια κίνηση ἀξιόλογη στὸ μέρος αὐτὸ ποὺ ὀνομάζεται σήμερον Μεγαμπελί. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Λίγο πιὸ ἔπάνω καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸν κάμπο ὑπάρχουν δυὸ βραχώδεις περιοχὲς. Ἡ μιὰ βρίσκεται σὲ ψηλότερο σημεῖο ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ μπορεῖ νὰ πλησιάσῃ κανεὶς ἀπὸ ἓνα μέρος μονάχα. Στὸ μέρος αὐτὸ διασώζονται τὰ θεμέλια μικροῦ κάστρου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὸ εὐπρόσβλητο σημεῖο διατηρεῖ ἴχνη δεύτερης καὶ τρίτης σειρᾶς γιὰ μεγαλύτερη βέβαια ἀσφάλεια.

Στὸ ἄλλο βραχώδες κομμάτι ποὺ εἶναι ἀποχωρισμένο ἀπὸ τὸ πρῶτο—ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια—βρίσκουμε τὰ θεμέλια ἄλλου κάστρου μικροῦ ποὺ περικλείει μεγαλύτερη περιοχὴ ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Στὰ κάστρα

αὐτὰ θὰ κατέφευγαν οἱ κάτοικοι τοῦ κάμπου σὲ ἐποχὴ ἐπιδρομῆς.

Εἶναι ὅμως ἀξίον ἀπορίας πὼς σὲ μιὰ περιφέρεια, ποὺ δὲν ἔχει μεγάλη ἔκταση, βρισκόνταν τόσα κάστρα. Τὸ πρᾶγμα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ κάπως ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν πὼς τὰ Τζούμα χωρία, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τους θέσεως, ἀποτελοῦν τὸ στόχο κάθε ἀντιπάλου, ποὺ θὰ ἐκινουσε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων καὶ θὰ προχωροῦσε πρὸς τὴν περιοχὴ τῶν Τζουμέρκων δια μέσου τῶν Κατσανοχωρίων καὶ τῆς Πλακας. Εἶναι δὲ βέβαιο πὼς τὰ περισσότερα ρεύματα τῶν ἐπιδρομικῶν κινήσεων ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον εἶχαν τὴν κατεύθυνσίν τους.

Συμπεραίνω λοιπὸν πὼς στοὺς ἐλληνορωμαίικους χρόνους χτίστηκαν πρῶτα τὰ κάστρα, ποὺ εἰναιστώ Κουκούλια. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὰ δὲν μπορούσαν νὰ προστατεύσιν ἐπαρκῶς τοὺς γύρω κατοίκους, χτίστηκε ἀργότερα τὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν ἀρκετὰ μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ. Ὁ ἐχθρὸς λοιπὸν, ποὺ θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὸ Βόρειο μέρος θὰ συναντοῦσε πρῶτα τὰ κάστρα τῶν Κουκουλιῶν κι ὕστερα θὰ ἔφθανε στὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ εὕρισκε ἀρκετὴ δυσκολία γιὰ νὰ περάσει πρὸς τὰ κάτω ἢ νὰ κάμῃ στροφὴ πρὸς τὴ Θεσσαλία.

Ἡ περιοχὴ τῆς Τζούμας ἀξίζει νὰ ἐρευνηθεῖ καὶ νὰ μελετηθεῖ κάπως καλύτερα. Ἡ ἐρευνᾶ ὅμως καὶ ἡ μελέτῃ τοῦ τόπου αὐτοῦ παρουσιάζει δυσκολίες, γιὰτὶ ἔχει ὑπαστεῖ ἀρκετὲς καθιζήσεις καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάμῃ ἀνασκαφές. Τὸ χάλκινο ἀγαλματάκι, ποὺ ἀνάφερα πιὸ πᾶνω δὲν θάβγετο στὸ φῶς, ἀντὶ θεομηνίας, ποὺ τὸ σκέπασε, ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια δὲν φροντιζε νὰ τὸ ξεσκεπάσει μὲ τὸ μικρὸ λαγκαδάκι, ποὺ ἔφτιασε τώρα τελευταία.—

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΠΕΤΑΛΑΣ

Ο ΨΑΛΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Είναι γνωστή ή συμβολή των Γιαννίνων στη Νεοελληνική αναγέννηση, κυρίως με τα σχολεία τους, από τα όποια, καθώς λέγει ο Νεόφυτος Δούκας «έξεργούσαν ρώακες Ικανοί να ποτίσωσι την διψώσαν Έλλάδα και μάλιστα εν τῷ μεγίστῳ ἐκείνῳ αὐχμῷ. Οἱ, οἱ μαθηταί, αὐτῶν ὡς ἀπὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ ὄχαιοι ἔχοντο κατὰ πάσας τὰς πόλεις και καταρδεύοντες αὐτάς με τῶν λόγων τὰ πότιμα νάματα, ἀνέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια»,¹

Στὴ χορεία τῶν σοφῶν λογίων, ποὺ δίδαξαν στὰ σχολεῖα αὐτὰ τῶν Γιαννίνων, ξεχωριστὴ θέση ἀναμφισβήτητα κατέχει ὁ πολὺς Ἀθανάσιος Ψαλίδας (1767—1829). Ὁ Ψαλίδας σπουδαγμένος στὴν Εὐρώπῃ κυρίως φιλοσοφικῶς—ὑπῆρξε μάλιστα καὶ μαθητὴς τοῦ Κάντ—ἦταν πνεῦμα με εὐρύτερη ἀντίληψη καὶ μόρφωση. Στὰ Γιάννινα ὡς διευθυντὴς τῆς Μαρουτσείου κι ἀργότερα τῆς Καπλανείου σχολῆς εἰσήγαγε τὶς νεωτεριστικὲς φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις τῆς Δύσης, τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴ διδασκαλία τῆς λατινικῆς γλώσσας, ἀντιθετὰ πρὸς τὴ συντηρητικὴ ἐκπαίδευση ποὺ ἀντιπροσώπευε ἡ Μπαλαναῖα σχολή.

Κεῖνο ὅμως ποὺ τιμᾷ ξεχωρὰ τὸν Ψαλίδα εἶναι οἱ ἀγῶνες του γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ὁ Ψαλίδας, νεωτεριστὴς ὅπως ἦταν σὲ ὅλα, ἔτσι καὶ στὸ γλωσσικὸ ὑπῆρξε θερμὸς ὁπαδὸς καὶ ὑποστηρικτὴς τῆς λαϊκῆς

γλώσσας. Πρῶτος αὐτὸς καὶ ὁ στενὸς του φίλος καὶ μαθητὴς του Βηλαράς ὑπῆρξαν οἱ πρωτοπόροι τοῦ ἄκρου δημοτικισμοῦ στὴν Ἠπειρο καὶ κατέστησαν τὰ Γιάννινα, «τὰς Νέας Ἀθήνας» κείνης τῆς ἐποχῆς, «ἐστία τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ γλωσσικῆς ἐπαναστάσεως».²

Ὁ Ψαλίδας στὰ 1791, ἐνδυσπούδαζε ἀκόμα στὴ Βιέννη, ἐξέδωκε τὸ πρῶτο του βιβλίο «Ἀληθὴς Εὐδαιμονία. κ.λ.π.»³ καρπὸ τῶν φιλοσοφικῶν του μελετῶν. Ἡ γλώσσα ποὺ μεταχειρίζεται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο δὲν εἶναι ἡ λογιωτατίστικη τῆς ἐποχῆς, γράφει τινὰς ἀντὶ τοῦ τῆς, μετοχές σὲ —ας, ἀλλὰ δὲ λείπουν ὅμως οἱ δοτικὲς καὶ οἱ ἀναδιπλασιασμοί. Ἵσως γιὰ τὴ γλώσσα τῶν πρώτων βιβλίων τοῦ Ψαλίδα καὶ στὴ στρόφη του στὸ δημοτικισμὸ νὰ ἐπέδρασαν κ' οἱ γλωσσικὲς ιδέες τοῦ Ρήγα, ποὺ ἦταν ἀξιοπρόσεχτο πρόσωπο στὴ Βιέννη καὶ συνδέονταν στενὰ με τὸν Ψαλίδα.⁴ Ἀργότερα, πάλι στὴ Βιέννη, ἐτύπωσε τὸ βιβλίο του «Καλοκινήματα, ἢ τοι ἐγχειρίδιον κατὰ φθόνου καὶ κατὰ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου. Ἐν Βιέννῃ 1795» κριτικὴ στὴ λογικὴ τοῦ

2) Φ. Μιχαλοπούλου. Τὰ Γιάννινα κ' ἡ Νεοελληνικὴ ἀναγέννηση. Ἀθ. 1930 σελ. 14.

3) Ὁλόκληρος ὁ τίτλος εἶναι «Ἀληθὴς εὐδαιμονία, ἢ τοι βάσις πίστεως θρησκείας, συντεθεῖσα ὑπὸ Ἀθανασίου Πέτρου Ψαλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἀπλὴν, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικὴν μεταφρασθεῖσα. Τόμος Α' Ἐν Βιέννῃ 1791. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Ἰωσήφ τοῦ Βλουμαύστρερου.

4) Χρ. Πετταβοῦ. Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας. Τομ. Α' Ἐν Ἀθήναις 1857 σελ. 6.—

Εὐγ. Βούλγαρη. Σ' αὐτὸ ἐκτὸς ποὺ τὸν κτυπάει ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ ἄποψη, ὑποστηρίζοντας τὴν ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, τὸν κατακρίνει καὶ γιὰ τὴν ἀρχαίζουσα γλώσσα ποὺ μεταχειρίζεται, λέγοντας κάπου ὅτι δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη γλώσσα στὴ φιλοσοφία καὶ γενικὰ στὴν ἐπιστῆμη γιατί «ἡ ἀλήθεια εἶναι κοινὴ πᾶσιν καὶ πάσαις ταῖς διαλέκτοις ἀπλῶς».

Τὸν ἴδιο χρόνο—στὰ 1795—κατέβηκε στὰ Γιάννινα κι ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς Μαρουτσείου σχολῆς. Τότε σ' αὐτὸν μαθήτευε ὁ κι ὁ Ἰωάννης Βηλαράς, ὁ μετέπειτα πρόδρομος κι ἀδιάλλαχτος δημοτικιστὴς. Ὁ Βηλαράς πῖγε κατόπι στὴν ἱταλῖα γι' ἀνώτερες σπουδὲς καὶ γύρισε στὴν Ἠπειρο στὰ 1801 γεμάτος ὄρεξη κ' ἐνθουσιασμὸ γιὰ τοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνες. Στὰ Γιάννινα βρῆκε τὸν δάσκαλό του κι' ὁμοιδεάτη του Ψαλίδα, συνδέθηκαν με στενὴ φιλία κι' ἄρχισαν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς μέσα σ' ἓνα περιβάλλον προσκολλημένο τόσο πιστὰ στὴν γλωσσοεκπαιδευτικὴ παράδοση.

Στὰ βιβλία τοῦ Βηλαρά καθρεφτίζονται κι' οἱ γλωσσικὲς πεποιθήσεις τοῦ Ψαλίδα. Πόση στενὴ ἦταν ἡ συνεργασία τους γιὰ τὸ γλωσσικὸ καὶ πειὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ Ψαλίδα στὶς ἀντιλήψεις τοῦ Βηλαρά φαίνονται ἀπὸ τὰ παρακάτω λόγια τοῦ Γούδα: «Λέγεται δὲ ὅτι τῇ προτροπῇ τούτου [τοῦ Ψαλίδα] ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Βηλαράς ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν τὴν ὅλως χυδαίαν γραμματικὴν τῆς «ρομενικῆς γλώσσας»⁵ ὅφ' ἧς ἀπέκλει-

σεν ἅπαντα τὰ ταυτόφωνα φωνήεντα τὰς ταυτοφώνους διφθόγγους καὶ τινὰ ἄλλα»,⁷ καθὼς κι' ἀπὸ τὶς «Φιλολογικὲς γραφές τοῦ Βηλαρά».⁸

Ἡ γλώσσα τῶν πρώτων βιβλίων τοῦ Ψαλίδα, ὅπως εἶδαμε, εἶναι μικτὴ. Ἀργότερα ὅμως ὅταν δίδασκε στὰ Γιάννινα καὶ κυρίως στὰ Ἐπτάνησα παγίωσε στὴ γραφὴ καὶ στὸν προφορικὸ λόγο τὴν καθαρὴ δημοτικὴ. Σὲ περικοπὴ ἐπιστολῆς του ποὺ δημοσιεύει ὁ Ἀραβαντινός⁹ φαίνεται ἡ καθαρὴ καὶ στρωτὴ δημοτικὴ ποὺ μεταχειρίζεται. Μὲ τὴν ἴδια γλώσσα εἶναι γραμμένη καὶ ἡ «Γεωγραφία»¹⁰ του, ποὺ φέρει τὴ χρονολογία 1817, καθὼς καὶ τὰ περισσότερα χειρόγραφα («Ἀρχαιολογία Ἀραβαντινῶν» κ. ἄ.) καὶ ἐπιστολὲς του.

Ὁ Ψαλίδας σὲ πολλὰ του γράμματα μᾶς διέσωσε τὶς γλωσσικὲς του πεποιθήσεις. Σ' ἓνα του στὸ Σπυρ. Τρικοῦπη γράφει «τοῦ κάκου ἂν δὲ σπάσετε τὰ κεφάλια τῶν λογιστῶν κι' ἂν δὲν ἀποδεχθεῖτε τὴν κοινὴ γλώσσα ὡς γλώσσα ἐθνικὴ»¹¹ Σ' ἄλλο γράμμα στὰ 1812 ἀπαντητικὸ στὸν Ἰωάννη Ζαμπέλιο ποὺ τοῦ ἔθεσε ἐρωτήσεις σὲ μερικὰ ζητήματα

7) Ἀναστ. Γούδα. Βίαι Παράλληλοι. Τομ. Β'. Ἀθ. 1870, σελ. 295.

8) Δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸ Γιάννη Βλαχγιάννη στὸ περιοδικὸ του «Προποταία» τομ. Α' (Ἀθ. 1902) σελ. 177—219. Περιέχονται αὐτὲς ἐπιστολὲς ποὺ ἀπεσθύνονται στὸν Ψαλίδα.

9) Στὸ Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀθ. 1895 σελ. 438.

10) Δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γ. Χαριτάκη στὰ «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά» (ἔτος 6ον, Ἰωάννινα 1931, σελ. 32—74). Ἐπίσης ἀπὸ Γεωγραφία τοῦ Ψαλίδα με χρονολογία 1813, γραμμένη ὅχι καὶ σὲ τόσο ἀπλὴ γλώσσα ὥστε ἡ προηγούμενη, δημοσίευσεν τὰ ἀναφερόμενα στὴν Ἠπειρὸ ὁ Ν. Γιαννόπουλος (ἐφ. «Δαϊκὴ φωνή», Βόλος 14—9 Ὀκτωβρίου 1928) καὶ τὰ ἀναδημοσίευσεν ὁ Χρ. Σούλης (ἐφ. «Ἠπειρος», Ἰωάννινα 26—35 Μαΐου 1929).

11) Τὸ Γράμμα αὐτὸ βρίσκεται στὰ χεῖρα τοῦ Φ. Μιχαλοπούλου, πρὸς Φ. Μιχαλοπούλου. Τὰ Γιάννινα κ' ἡ Νεοελληνικὴ ἀναγέννηση. Ἀθ. 1930, σελ. 22.

1) Π. Ἀραβαντινοῦ. Χρονολογία τῆς Ἠπειροῦ, τομ. Β'. Ἀθ. 1857, σελ. 281.

5) Πρὸς Φ. Μιχαλοπούλου. Ἰωάννης Βηλαράς, γενάρχης τῆς Φιλολογίας μας, ἐφ. «Καθημερινή» Ἀθ. 16 Ἰανουαρίου 1939, σελ. 37.—

6) Τυπώθηκε στὴν Κέρκυρα στὰ 1814 κ' εἶναι ἀφισρωμένη «στο Σοφολογοστατο κλη Ἀθανασιον Ψαλῖδα ἀρχιδασκαλον κε ἐπιστημονα του εληνικου σχολιου τον Γιαννηνον».

γράφει σχετικά μετὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα «ἐπιθυμοῦσα, φίλε, νὰ ἐνθυμηθεῖς τὸν παλαιὸν μας Ἡράκλειτον, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν δὲν πλέει τινὰς· ἀλλ' ἂν ὁ ποταμὸς ἀκαταπαύστως εἰς πᾶσαν στιγμήν μεταβαλλόμενος δὲν μένει ὁ αὐτός, ἡ γ' ὥσα ἄρα δὲν εἶναι ποταμὸς καθ' ἑκάστην μεταβαλλόμενος; Ἐὰν λοιπὸν ἀκολουθοῦσαμεν τὸν Ἡράκλειτον, μήτε ποταμὸν ἔπρεπε νὰ ὀνομάσωμεν τὸν αὐτόν, μήτε γλώσσαν τὴν αὐτὴν εἰς τόσον μακρινὰς περιόδους χρόνου· ἀλλ' ὅμως μήτε ποταμὸς χάνει διὰ τοῦτο τὴν ταυτότητα, μήτε ἡ γλώσσα γίνεται ἑτέρα, ἕως οὗ ὁ μὲν δὲν χαθῇ παντελῶς, ἡ δὲ δὲν παραμορφωθῇ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ γνωρίζεται. Ἐν τοσοῦτῳ ὅμως ἐγὼ θέλω νομίζει τὴν νέαν ἑλληνικὴν τὴν αὐτὴν μετὰ τὴν ἑλληνικὴν παλαιάν, ἀλλὰ τί θέ νὰ εἴπῃ, βαθμηδὸν πλησιάζουσιν, αὐτὸ δὲν τὸ νοῶ· ἂν πλησιάζῃ δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ κατὰ πάντα καὶ ἂν ἦναι, πῶς πλησιάζει; Τοῦτο ἦτον συλλογισμὸς τῶν ἀπερασμένων μακαρονιστῶν καὶ τῶν πρό ἡμῶν· ἀλλ' ἂν ἡ παροιμία λέγῃ «δεῦτεραι φροντίδες σοφώτεραι», σοφώτεροι βέβαια θέλει εἶμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ μετὰ τοὺς πρώτους ἐπιγενόμενοι, ἔ· ἂν διορθώσωμεν τὴν γλῶσσαν, καθὼς ἀπαιτεῖ ὁ λόγος. Ἀποβλέπει ὁ λόγος μου εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὀρθογραφίας, ἀναγκαίας εἰς τὴν παλαιάν καὶ περιττῆς εἰς τὴν νέαν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν καὶ πολλῶν ἀκόμη γραμμάτων ἀχρήστων εἰς ἡμᾶς». Συνεχίζοντας γράφει γιὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας: «Τὸ φυσικὸν τῆς γλώσσης κάλλος δὲν στέργει νὰ προέρχηται κατασχημισμόν ἀπὸ στολισμοῦ ἀνοικεῖους, οἵτινες ἀμορφίαν φέρουν ἀντὶ εὐπρεπείας. Ἕλληνες ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ ἡ καὶ τοῦ ω. Ἕλληνες θέλουν εἶναι πάλιν, ὅχι ἂν τὰ φυλλάξουν, χωρὶς νὰ χρειάζονται, ἀλλ' ἂν τὰ ἀπορρίψουν ὡς

περιττὰ καὶ τελειώνει. «Ἰσως ἐπειράχθης ἀπὸ τὴν περὶ γλώσσης ταύτην μου γνώμην ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἐλευθερώσω τὴν συνειδήσιν μου ἀπὸ μέγα βάρος, ἔ· ἂν ἐκρυπτατὴν ἀλήθειαν· εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου»¹² Ἐδῶ πρέπει πραγματικὰ τὰ θαυμάσουμε τὸ θάρρος τοῦ Ψαλίδας γιὰ τίς γλωσσικὰς τῆς ἰδέας, πού φτάνει στὸ σημεῖο νὰ γράφει «εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς (τῆς δημοτικῆς γλώσσης) ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου».

Σ' ἄλλο ἐπίσης γράμμα τοῦ στὸ Μαυροκορδάτο¹³ σταλμένο ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὰ 1824, δὲ δειλιάζει νὰ τὸν παρακαλέσει νὰ προστάξῃ «τὸν ἐκδότην τῶν «Χρονικῶν» μας νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ὕφος τοῦ γένους, καὶ ὅχι τοῦ Κοραῆ, ἐπειδὴ ἀνέγνωσα τὸ πρῶτον φύλλον καὶ εἶναι ἀχρεῖον. Ὁ κόσμος θέλει τὸ κοινὸν ὕφος τοῦ Ρήγα, τοῦ Χριστοποῦλου καὶ ἄλλων παρομοίων, καὶ ὅχι τὸ μίξοσλόικον, τὸ ἀνόητον καὶ τραγελαφικόν», πρὸ κάτω γράφει: «Τὸ ὕφος τὸ ἐθνικὸν μαγεύει τὰ ἄφτια τοῦ γένους, διότι τὸ καταλαμβάνει, ἀλλοῦ «τὰ ἀπλοελληνικὰ φωτίζουν ὅλο τὸ γένος μας».

Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα βλέπουμε νὰ κατὰκρίνει τίς γλωσσικὰς ἰδέας καὶ τὸ ὕφος τοῦ σοφοῦ Κοραῆ. Καὶ πολὺ φυσικὰ, ὁ Ψαλίδας σάν ὁπαδὸς τοῦ ἄκρου δημοτικισμοῦ δὲ μποροῦσε νὰ χωνέψῃ τοὺς συμβιβασμοὺς καὶ τὴ «μέση ὁδὸ» τοῦ Κοραῆ στὴ γλῶσσα. Αὐτὸ ὅμως στάθηκε ἀφορμὴ νὰ παρεξηγηθῇ ὁ Ψαλίδας πῶς ἔχει προσωπικὴ ἔχθρα μετὰ τὸν Κοραῆ, γι' αὐτὸ κ' ὁ Βενιζέλος¹⁴ γράφει «τὸ

12) Δημοσιεύθηκε στὸ ἄρθρον τοῦ Σ. Α. Καίνο «Ἀθανάσιος Ψαλίδας». Περὶ τῶν «Ἑστία» ἔτ. Α' τομ. Ζ', σελ. 149—50, Ἀθ. 11 Μαγρίου 1879.

13) Στὸ ἄρθρον τοῦ Γ. Βλαχογιάννη «Ψαλίδας—Μαυροκορδάτος» ἔφ. «Πρωτὴ» Ἀθ. 22 Νοεμβρίου 1931.

μόνον ὅπερ μοι ἀπήρεσε παρ' αὐτῷ [παρὰ τῷ Ψαλίδῃ], εἶναι ἡ κατὰ Κοραῆ ἐμπάθειά του, ἥτις πηγάζει ἐκ φθοῦς τῆς ὑπολήψεως, ἣν δικαίως ἐκτίησεν ὁ Κοραῆς»¹⁵ Εὐτυχῶς ὅμως πολὺ διαφωτιστικὸν γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἓνα σημεῖο τῆς προαναφερομένης ἐπιστολῆς τοῦ Ψαλίδας στὸν Ι. Ζαμπέλιο ὅπου γράφει σχετικά σὲ ἐρώτησιν τοῦ Ζαμπέλιου γιὰ τὴν ἀξία τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κοραῆ: «Μήτε τὸν κλεῖνον καὶ ἀξιεπαῖνον Κοραῆν νὰ κατηγορήσω σκοπὸν ἔχω, μήτε πάλιν, διότι τὸ γένος χρεώσται εἰς αὐτὸν μέγα τὴν, πρέπει εἰς ἐμὲ διὰ τοῦτο νὰ κρῶψω τὴν ἀλήθειαν..... Ὁ Κοραῆς κάνει ὅ, τι εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίζει ὠφέλιμον» Ὁ Ψαλίδας μάλιστα διατηροῦσε καὶ σχέσεις μετὰ τὸν Κοραῆ.¹⁶

Ἐπίσης πιστὴ εἰκόνα τῶν γλωσσικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ψαλίδας μᾶς διέσωσε κ' ὁ φίλος τοῦ Γ. Γκρισε... καθηγητῆς τὴν Κέρκυρα σὲ νεκρολογία¹⁷ τοῦ τοῦ θανάτου τοῦ Ψαλίδας Μῆος· τὰ ἄλλα γράφει «Ἐραστής ἑνθερμος τῆς μητρικῆς γλώσσης ὁ Ψαλίδας ἔβλεπε μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους τὴν ἐπίμονον προσπάθειαν ἀλαζόνων σχολαστικῶν φρονῶν ὅτι μόνον διὰ τῆς χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐγκληματικῆς κατευθύνσεως τῆς δι-

δομένης εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ παντοειδῶν καλῶν συγγραμμάτων θ' ἀνελθῇ αὐτὴ εἰς τὴν βαθμίδα τῆς τελειότητος τῶν ἄλλων γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης, διὰ ταύτην δὲ καὶ μόνην τὴν ἀκριβῆ διάγνωσιν τοῦ αἰώνιος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς αὐτὸν καὶ ἀγῆρως ἔπρεπε τὰ παραμείνει ἡ μνήμη του» Ἀλλοῦ «ἔχων δὲ πάντοτε ἐν νῷ τὸ λόγιον» Ἀνευ γλώσσης οὐδὲ πατρὶς παρέκλινει τοὺς Ἑλληνόπαιδας εἰς τὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς καὶ ἀναφέρει ὅτι «τὸν ἠκούσαμεν λέγοντα ἀπὸ τῆς ἔδρας του: «ὁρεῖται πᾶς ἀληθὴς καὶ καλὸς Ἕλλην νὰ ἐντρέπεται ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας κατέστη ἀντικείμενον οἴκτου καὶ περιφρονησεως διὰ τοὺς ξένους, οἵτινες κάλλιστα γνωρίζουν ὅτι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταληπτὸς ὁ λαλῶν καὶ γράφων τὴν δημοτικὴν ἐκείνην, εἰς ἣν ἔγραψεν ὁ Κηνέλος τὰ πεζὰ του, ὁ Χριστόπουλος τὰς ὥραιας Ἀναφροντεῖλους Ὁδὰς καὶ ὁ Σολωμὸς τ' ἀριστουργήματα τῆς λυρικῆς τοῦ ποιήσεως μεταχειρισθέντες τύπους τοῦ λαϊκοῦ, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ Ἕλλην μὴ αἰσθανόμενος εἰς τὸ πάθος τῆς καρδιᾶς του τοὺς στίχους ἐκείνους τοὺς διὰ τοῦτο κοινῶς ψαλλομένους ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, Ἐξ ἀντιθέτου ἀπὸ διδασκαλικῶν ἑδρῶν, ἀπὸ Συλλόγων, διὰ τῶν βιβλίων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, πανταχόθεν διασάλλεται τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῆς χυδαίας ὡς τὴν ἀποκαλοῦσι γλῶσσης τῶν Ἑλλήνων».

Ἀπ' ὅλα ποὺ ἀναφέραμε πρὸ πᾶνω, νομίζω ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ νοιώσουμε τὴν ἀξιοβλαβερὴν ἐπιρροὴν τοῦ Γιαννιώτη διδασκάλου Ἀθ. Ψαλίδας στὴν ἐξέλιξιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Ἀγωνίστηκε, μόχτησε γιὰ τὴν γλωσσικὴν ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμιση καὶ πρῶτος αὐτός, ἐνοιῶσε καλύτερα πῶς μόνο μετὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ

14) Tableau de la Grèce en 1825 ou recit des voyages par J. Benetis B, Paris 1826, σελ. 5.

15) Ἀν. Γούδας, ὅπου καὶ τὸ πᾶνω, σελ. 296.

16) Ποβλ. Ἀπάνθισμα ἐπιστολῶν Ἀθ. Κοραῆ τοῦ Ι. Ράου Ἀθ. 1939, σελ. 209, ὅπου δημοσιεύεται γράμμα τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ψαλίδαν. Στὸ γράμμα αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ πόσο ἐκτιμᾷ τὸν Ψαλίδαν ὁ σοφὸς τοῦ Παρισιῦ, γράφει μάλιστα καί ποιν, ὅπου τὸν συμβουλεύει νὰ ἐνέσθουν τὰ δύο σχολεῖα τῶν Γιαννιῶν σ' ἓνα ἰσχυρὸν... ἀλλὰ εἰς ἡ χρεώσται νὰ τοῦ λεγῶ πρὸς σέ, ὅστις τι ἐξέστεις καθὼς ἂν εἴῃ, καὶ ἰσως ἀκριβέστερον ἀπὸ ἐμὲ.

17) In morte di Atanasio Psalidas, σελ. 179, 1829. (Μεγάλον μέρος εἶναι μεταφραστικὴ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Σ. Βλαχογιάννη «Ἀθανάσιος Ψαλίδας» Δελτίον Ἰστορ. Ἑθνολογ. Ἑταιρείας, τομ. Θ', σελ. 89-97 Ἀθ. 1926). —

μπορεί νάπροοδεύσει τὸ γένος, γι' αὐ-
τὸ καὶ δίκαια τὸν κατέταξαν στοὺς

«Μεγάλους ἀναγεννητὲς» 18

Νοέμ. 1943 ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡ. ΣΟΥΛΗΣ

18) Φ. Μ. Χαλόπουλος, ὅπου πρὶν πᾶν, σελ.
15 ὑπόσημ. 1. Ὁ Φ. Μ. Χαλόπουλος, ἰδιώτης πιά
μελετητῆς τῆς νεώτερης ἡπειρωτικῆς ἱστορί-
ας, μᾶλλον ὑποσχέθηκε (ὅπου πρὶν πᾶν, σελ. 73)
ὅτι θ' ἀφιέρωνε ἰδιαίτερη μονογραφία στὴν

ὑπέροχη μορφή τοῦ μεγάλου δασκάλου τοῦ Γέ-
νους Ἀθ. Ψαλίδου, ποὺ θ' ἀποτελέσει τὸν με-
γαλύτερο φόρο τιμῆς στὴν μνήμη ἐκείνου
καὶ μιὰν ἀξία τοιοῦτης τοῦ ἔργου του στὰ
Ἑλληνικά γράμματα.

ΕΝΘΥΜΙΟ

ΣΤΟ ΜΙΧ. ΓΑΚΗ

Ἴσως ἔχεις πεθάνει, ποιὸς τὸ ξέρει!
Μὰ θυμᾶμαι τὰ ὥραϊα μας βράδυα πρὸς τὴν ἐξοχή
—λάφυρα τοῦ βραδυοῦ— χέρι μὲ χέρι,
δίχως καπέλο καὶ στὸ πρόσωπο ἡ βροχή.

Στὴ γειτονιά μας κάτι χλώμιαζε θλιμμένα
μὲ τίς φωνές τῶν νέων παιδιῶν.
Ὁδεύαμε σὰν ὀρφανὰ χαμένα
μέσα στὸ γλυκὸ ἀνεμο τῶν βραδιῶν.

Οἱ γαλανοὶ οὐρανοὶ μᾶς συγκινοῦσαν
σὲ ἀμνημόνευτα ὥρες μακρινές...
Κάτι πρόσωπα ὥραϊα, κάτι μάτια ποὺ περνοῦσαν
σὲ παρόδους πάντα σκοτεινές.

Μισιέλ ἀλήθεια ἐκεῖ στοὺς λόφους
ἦρθαν οἱ στίχοι σου οἱ εὐγενικοί!
Λέγανε γιὰ παλιούς χλωμούς συντρόφους
ποὺ στὴ σελήνη ἐφύγαν σκεπτικοί.

Γιὰ φύλλα ἑαρινὰ ποὺ στὴν αὐλή μας
στενάζανε σὲ μιὰ γωνιά λευκή,
γιὰ τοὺς ἀνέμους τοῦ βραδυοῦ ποὺ ἡ ψυχὴ μας,
ἢ ἀλλόκοτη ψυχὴ, τοὺς κατοικεῖ...

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Οἱ συγγραφεῖς μας κάθε χρόνο, τίς γιορτές
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς, κλέβουν
νὰ πρὶν τὸ πιάρι τῆς Πανδώρας τὴν ἐλπίδα
γιὰ νὰ νὰ οὐρίσουν τὴν κούνια τοῦ μικροῦ
παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀσχοῦς τοῦ Αἰόλου ξα-
πολᾶνε τοὺς οὐρίους ἀνέμους γιὰ τὸν καλο-
τάξιδο τῆς γαίας τοῦ σπῆτος τοῦ γαλάζιου ὁ-
νεῖρου, σὺν τόπο τῶν παραμυθιῶν... Ἔτσι
καὶ φέτος στὴν Ἑλληνικὴ διηγηματογραφία
καὶ ποίηση ὁ πατέρας, ἡ μητέρα ὁ παππούς,
ἡ γιγιά, το μεγαλύτερο ἀδελφί ἀνοίξινε διὰ
πλατὰ τίς θύρας τοῦ σπιτιοῦ τους γιὰ νὰ δε-
χτοῦν τὸν οὐρανόταλτον μακρινὸ κλεσμένο
νὰ πρὶν τὸ χελιδνὶ ποὺ φέρνει τὴν αἰούση
στῆς ζωῆς τὴν ἰνία, τὸν γεμίσανε μὲ φιλία
καὶ χάδια καὶ γιὰ νὰ τοῦ μοιράσουν τὰ δῶ-
ρα τους, δῶρα γεμάτα ὁμορφιά καὶ ποίηση,
συμβουλευτικὴν τὸν καλύτερο ὁδηγὸ, τὴν ἀ-
γάπην τους...

—Δὲ σοῦ φαίνεται, ἀγαπητέ μου— ἔλεγε
στὸ φίλο μου, ποὺ τοῦ διάβαζε χιτὲς τὸ βρά-
δυ ἓνα τέτοιο διήγημα— πῶς διαβάζοντας αὐ-
τὸς τίς σελίδες νομίζεις, πῶς βλέπεις τίς περι-
φημεῖς προσωπογραφίες τῶν παιδιῶν τοῦ Βίβ-
—Νιάϊκ; ἔχουνε τόσο θέλητρο καὶ τέτοια
χάρη αὐτὰ τὰ παιδιὰ, ποὺ νομίζεις πῶς ὁ πα-
τέρας τους κ' ἡ μάνα τους ἐκείνους τοῦ δὲ πρὶν
να νὰ προικισμένοι ἀπὸ τὴ φύση μ' ἓνα
πλούσιο παιδαγωγικὸ ταλέντο, θὰν κ' ἄν-
θρωποι, ποὺ δίχως ἄλλο ζήσανε στὴν εὐμά-
ρεια, σὺν πλοῦτι καὶ στὴν καλοπερασσιά, γιὰ
νὰ πλάσουν τέτοια ἀγγελούδια, ποὺ ἀγολλιάζει
στὴ θάλασσα τὸ μάτι σου, τὰ χαίρει ὁ νοῦς
σου καὶ τ' ἀγαπᾷ ἡ ψυχὴ σου.

Ὁ καλὸς φίλος μῶρρε μιὰ εἰρωνική μα-
τιά καὶ ἄλλα χτυπώντας μ' ὀρμὴ τὸ χέρι του
στὸ τραπέζι, μοῦλε:

—Ἀνδρῶ, κυριολεκτικὸ συχαῖνουμε, αὐ-
τὴ τὴ χρυσόγεννητικὴ συνήθεια τῶν συγ-
γραφέων μας, ποὺ κάθε χρόνο ἀπὸ ὑποχρέω-
ση πρὸς τὴν παράδοση μᾶς σεβίζουμε τὴν ἀ-
νοῦσι αὐτὴ φιλολογία.

—Τοιμᾶς νὰ διδάξεις μιὰ φιλολογία ποὺ ἀ-
σχολεῖται μὲ τὸ παιδί;

—Ναί, γιατί εἶναι ψεύτικη. Κι ὅπως ξέρεις
ἓνα ἔργο τέχνης γιὰ ν' ἀρῶσει, πρέπει νὰ ζῇ
ζωντανό, ἀληθινὸ περιεχόμενο. Ἀλλιῶς κα-
ταντάει ἀδειος τύπος, ἀπλή φιλολογία καὶ
παλὸ κακὴ; ποιότητος μάλιστα.

—Καὶ φαντάζεσαι πῶς συμβαίνει ἓνα τέτοιο
πράγμα ἐδῶ;

—Δὲν τὸ φαντάζομαι, ἀγαπητέ μου. Τὸ
βλέπω. Δὲν ξέρω καὶ στὸ τέλος-τέλος δὲ μ' ἔν
διαφέρει νὰ ξέρω τὴν κοινωνικὴ πρόνοια
γιὰ «τ' ἀπόκληρα παιδιὰ» οὔτε τὰ μέτρα προ-
στασίας, πῶς λαβε γενικά γιὰ τὸ παιδί ἡ νομο-
θετικὴ κ' ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Ἐκεῖνο, ποὺ
ξέρω καὶ μ' ἐνδιαφέρει νὰ ξέρω, εἶναι πῶς
τὸ παιδί, πῶς πατέρα καὶ μητέρα, δὲν εἶναι
ὁ οὐρανόταλτος μακρινὸς καλεσμένος τῶν
συγγενέων καὶ ποιητῶν μας, ἀλλὰ τὸ προσ-
φυγόπουλο τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ πέφτει στὴν ἐπί-
γεια κόλαση τοῦ δίχως χαρὰ σπιτιοῦ, σὰν ὁ
λαβωμένος σ' οὐργίτης, ποὺ πιάνεται στὰ δό-
κανα τῆς ἀνθρώπινης κακίας. Καὶ μιὰ ποὺ
δὲν ἔχω τὸ ταλέντο τοῦ συγγραφέα τοῦ διηγῆ-
ματος, ποὺ μοῦ διάβαζες πρωτύτερα, θ' ἄρ-
κεσθῶ μὲ τ' ἀδύναμα μέσα, ποὺ διαδέτω, νὰ
σοῦ δώσω ἀπὸ τὴν ἀνάποδη ἢ μᾶλλον ἀπὸ
τὴν... ὁρμὴ μιὰ ὀχρὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς, ποὺ
περνάει τὸ μικρὸ παιδί στὸ ἑλληνικὸ μικρὸ-
σπιτο.

Ἀφ' ὅτου ὁ θεὸς ξημερῶνει τὴ μέρα, ἐνθὼ
ὁ ἥλιος ντύνει μὲ γιορτιάτικα καὶ αὐτὰ τὰ
σκυλιά καὶ τὰ πουλιά στὰ δέντρα ζευγα-
ρωμένα τραγουδᾶν τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς, τὸ
μικρὸ παιδί δὲν τὸ γλυκοζυγνᾷ στὸ κρεβάτι
τοῦ ἢ τρυφερότητα, τὸ γλυκόλογο καὶ τὸ χά-
δι τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας. Τὸ τραντάζει
σὰν ἀπαίσια σειρήνα ὁ καυγᾶς τῶν γονιῶν του
γιὰ τίς μισέριες τῆς μεσημεριάτικης κουζίνας
σὰν νὰ μὴ ὑπάρχει ἄλλη ὥρα καὶ ἄλλος τόπος,
κρυφὰ ἀπ' αὐτὸ, νὰ συμβιβασοῦν τὰ γαστρο-
νομικὰ γούστα τους. Τὸ παιδί, ζυγνῶντας ἀ-
κούει τὸν πατέρα του νὰ ἀναθεματίζει τὴν ὥρα
ποὺ παντρεύτηκε. Καὶ σὰν κάποιος ἔχει ἀκού-
σει, πῶς τὰ παιδιὰ τὰ σιέλνει ὁ καλὸς θεὸς
σὲ δύο ἀνθρώπους, ποὺ ζοῦν μαζί στὸ ἴδιο σπι-
τι, τρῶν σὲ ἴδιο τραπέζι καὶ κοιμῶνται στὸ
ἴδιο κρεβάτι, ἓναν ἄντρα καὶ μιὰ γυναῖκα.
Κάνει τὴ σκέψη, πῶς τὸ ἀναθεματισμὸ ἀπὸ
τὸν πατέρα τῆς ὥρας, ποὺ παντρεύτηκε, ἔχει
γιὰ φυσικὴ συνέπεια τὸ ἀναθεματισμὸ τῆς ἱ-
δίας τῆς γέννησής του... Καὶ μὲ τὸ φαμάκι
αὐτὸ στὴν ψυχὴ του μισεῖται σὲ μιὰ γωνιά,
μουλῶνει ἐκεῖ μὲ τὰ παιγνίδια του —συντρό-
φια τῆς ἀθλιότητάς του— κατὰ μολυβένιους
στρατιῶτες, ποὺ τοὺς προστάζει καὶ αὐτονοῦς
ἐνὰς μαῦρος, σκυθρωπὸς, ἀπαίσιος λοχαγὸς, μὴ
τολμώντας νὰ ζήτησι ἀπὸ τὴ μουτρισμένη
μάνα του νὰ προτιμηθεῖ στὴν περιποίησιν ἀ-
πὸ τὰλλα, τὰ ψυχα ἀντικείμενα, γιατί ξέρει—
ἢ περὶ τῶς διδάξει— πῶς μιὰ τέτοια ἐνδ-
χλησθῆσθερε ἀδειασμα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ
ἐπὶ τῶν του... Καὶ τὸ μεσημέρι ποὺ ὁ πατέ-
ρας γυρνᾷ βαρὺς ἀπὸ τὴ δουλειὰ του, κα

τό παιδάκι με το χαμόγελο στο στόμα, ζητάει να ικανοποιηθεί από το «σοφό» τις φυσικές, άποριές, που του γεννάνε η παρατήρηση της ζωής. Δέχεται κατόμουτρα την περιφρόνηση — κάποιες και το χαστούκι — σ' ανέντιμο της άδιακρισίας ή της άδιάντροπης έπιμονής του. Η πάλι είνε υποχρεωμένο να κούει όλες τις θλίψεις, οικογενειακές ιστορίες. Πώς, ύστερα απ' τόξ επούλημα της βέρας της μάνας του είναι υποχρεωμένοι να πουλήσουν κι αυτό το «σπιτικό τους»! Και τουρχειτάι μερστά του ή εικόνα του άνιχνου του φίλου, που πέρσι τέτιον καιρό οι δικαστικοί κλητήρες το πέταξαν μαζί με τα παιγνίδια του στο δρόμο. Και με τον ύπνο του, οι εικόνες κ' οι σκηνές της μέρας γίνονται επιφύλατες και βροχνάς και αιγά-σιγά πέφνουνε τη μορφή των χειρών της Φραγκογιάννουσπου σάν αράγες, μιλήγουνται στο λαιμό του... Τέτια είναι, αγαπητέ μου, η ζωή που περνάει το μικρό παιδί στο ελληνικό μικρόσπιτο.

—Μά ξεχνάς τα παιδιά των καλών και πλούσιων οικογενειών;

—Νά ξεχνάσαστε: Καλές οικογένειες όταν λέμε στην Ελλάδα έννοούμε τις πλούσιες οικογένειες. Μά σ' έμας, που, λείπει η μακρινή νεοελληνική παράδοση, οι άνθρωποι πάρχουνε παράδες, είναι οι λιγότερο φκιαγμένοι για να γατροφονελαιδιά. Βέβαια σέ τέτια σπιτία το μικρό παιδί δενάκούει για ξεπούλημα του σπιτικού. Μαθαίνει όμως κάτι χειρότερο. Άκούει τον πατέρα του τά διηγείται του: «έξυπνους» τρόπους που βγάξει παράδες. Και συνειθίζει να θεωρεί σάν ύψιστη αρετή το «σμπρόξιμο» για τ'άνεβασμα και σά μεγάλη ικανότητα την καταπόνηση. Σ' αυτά τά σπιτία προοιωνίζονται ένα μεγάλο στρατότεδο: τό στρατότεδο των ψυχικά διαφθαρμένων και διανοητικά εξαχρησμένων ανθρώπων. Καίδε φανταζόμα να θεωρείς μια τέια προπαιδείση σάν ιδεώδες σύστημα ανατροφής.

—Και βέβαια όχι.

—Μά και σέ το πιό πηχτό σκοτάδι της πιό μαύρης φυλακής, ό άνθρωπος δέχεται από κάπου κάποια άχτίδα φωτός. Έου δέ βλέπει κάμμιαν εξαίρεση.

—Πώς όχι; Μά εγώ σκιαγραφώ τον κανόνα. Η εξαίρεση δέ μ' ένδιαφέρει. Μιά όμως που ή αναπόλησόν πιόνεται, στο σκοτάδι θά σου διηγηθώ, σάν happy end, την ιστορία αμιανης γνώριμής μου κυρίας, που μοιάζει σάν παρυσύτη. Κι ό κολός φίλος μου διηγήθηκε την ιστορία της κ. Μ. Θήταν όχι παραπάνω από σαράνταπέντε χρόνων, όταν έχασε τόγ άνδρα της, έναν έμπορο τυχοδιώκτη, που της έρχε για κληρονομιά βαρεία χρέη. Έμεινε μόνη με τά τρία παιδιά της. Τό μεγαλύτερο, βλίσταρι είνονε χροών, μ' όλεις είχε τελειώσει τη Σχολή των Εύ-Λπίδων. Τάλλα δύο κορίτσια, άγουρες Άρσενάδες, δέν πέρσασε ένας χρόνος και τό μεγαλύτερο παιδί της πέθανε ύστερ' από όλιγοήωρη βαρεία αρρώ-

στια. Πάνω σ' ένα χρόνο δυό θανάτοι, 'Ο ένας χειρότερος από τον άλλο. Η θλίψη βαριά. Τό κενό, που άνοιγόταν μπροστά της άβυσσος. 'Ο πόνος, γ'ά να μαλακώσει, έπρεπε να μοιραστεί. Μά αυτή προτίμησε να πνίξει μέσα της τόν πόνο. Και φόρεσε τη μάσκα της χαράς. Ποτέ δέ μίλησε στά παιδιά της για πένθος κ' οικονομικές στενοχώριες. Κι έταξε με κάθε τρόπο να τ'ά τομακρύνει απ' αυτή τη σκέψη. Πάσχιζε να τους προσηθέψει τό κάθε τι, που θά τους έινε τη χαρά. Με πρόχειρα μέσα έφτιανε ένα γλύζισμα κ' έστρωνε ένα τραπέζι, που με τό τίποτα έδινε την έντόπωτη της ευμάριος και της κλοπερλιάς: Και πώς τό κατώρθωσε; με ζτι άλλο παρά με την άγατη. Πότες δέν έλειπε τό θέατρο, ό κινηματογράφος, ή συναυλία, ή διάλεξη και τό κάθε πράγμα, που δίνει μια πνευματική απόλαυση ή μια αισθητική χαρά. Τραγουδούσε μαζί τους, γελούσε άκόμη και χόρευε. Και τό βράδυ, όταν πιά τό κορίτσι κοινοτανε, μονάχη κάτω από τό εικονοστάσι δίπλωνε σάν έρεση την σκέψη της και την έστελλε σάν προσευχή στά ούρνια ζητώντας κουράγιο για τό παιδί της...

—Η γυνίκα αυτή ήταν πραγματική μητέρα συμπεριανέ ό κολός φίλος. Στο πέραςμα της μπορούσε κανένας να φωνάξει «Πατρισιάσιν υς άμ!» Η μητέρα περνάει...

Σκέφτηκε κάμποσο κ' άθέλητα ψθύμισε: «Άλήθεια, ή ιστορία αυτή μοιάζει σιν παραμύθι...

Π. Φ.

Η ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σχετικά με την άπάντησή που δόθηκε στο προηγούμενο τεύχος των «Ιπ. γραμμάτων» στο γράμμα του Φιλότεχνου, σήμερα είμαστε στην ευχάριστη θέση να δώσουμε και τις παρακάτω πληροφορίες που άφαιρούν τη λειτούργεια της Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης.

Ο Γερμανός έντεταλμένος διά την Ελλάδα του τμήματος Προπαιδείας Τέχνης, δέταξε την Υπηρεσία Προπαγάνδας Ιωαννίνων να φροντίσει για την ολοκληρωτική απόδοση στο άναγνωστικό κοινό της Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης.

Ανακοινώνουμε σχετικώς, την καταπύρωση γνωστοποίησης της Γερμανικής Υπηρεσίας Προπαγάνδας Ιωαννίνων.

27 Δεκεμβρίου 1943

Ός άνεκρινώθη ήμιν εκ διαφόρων κατόικων της πόλεως, ή Βιβλιοθήκη της όιό των Άδελφών Ζωσιμαίων Ιδρυθείσης Σχολής, ήτις ως γνωστόν συνετέλεσε διά της Έκπαιδευτικοκοινωνικής επιδράσεώς τη, εις την άπελευθέρωσιν της Ελλάδας από τον Τουρκικό ζυγόν είχε προά καιρού κλεισθεί υπό των Ιταλών και όηθεν έλλειπώς χώρου είχαν όλο στή έλλειψημενός μεταφοράς. Είς την

πραγματικότητα φαίνεται ότι οι Ιταλοί έπεδίωξαν την έξουδετέρωσιν ενός ελληνικού μορφωτικού κέντρου. Επί του παρόντος τό βιβλίο είναι άποθηκευμένο υπό λίαν δυσμενείς συνθήκας εις τά υπόγεια του Γηροκομείου.

Ο κατάλογος δέν άνευρέθη άκόμη, πίδα νόν δέ να εύρίσκεται εις τό έν λόγω υπόγειον.

Επεσκέφθημεν σήμερον την βιβλιοθήκην παρουσίαι των υπογεγραμμένων κ.κ. Χρίστου Σούλη, Γυμνασιάρχου και Νικολάου Σημιοιώτη, Μηχανικού.

Η Βιβλιοθήκη έτέθη υπό την Προστασίαν των Γερμανικών Άρ.ών. Καταβάλλονται προσάθειαι, όπως άποδοθί έντός κατολήλου χώρου τό ταχύτερον εις την δημοσίωσιν.

Ε. Dryander
Sonderführer (Z)

Τελευταία πληροφορούμαστε ότι ό χρονολογικός πίναξ των βιβλίων βρέθηκε και ότι ό κατάλογος δελτίων θάσχει μαζί με τά βιβλία στά υπόγεια του Γηροκομείου. Οι εργασίες για την τοποθέτηση των βιβλίων σέ κατάλληλο όχημα έχουν άρχισεί, κ' έλπίζεται ότι την άνοιξη ή βιβλιοθήκη της Ζωσιμαίας, χωρίς στην ευεργετική επέμβαση των Γερμανικών Άρχών, θ' άποδοθί και πάλι στή δημοσίωσιν της.

ΤΟ ΚΟΜΜΕΝΟ ΤΖΑΜΙ

«Κι' ό! ή έκκλησία ή θυματουργή
τό μισό φέγγαρο είχε τώρα για σταυρό της»

Πόσα χρόνια μās γυρίζει πίσω ό στίχος σός, όπως κι όλόκληρο τό τραγούδι. Τό κομμένο τζαμί του κ. Ν. Σημηριώτη, π' ό δημοσέυχη στο πρώτο τεύχος των «Ιεραρχικών Γραμμάτων», έμας, που για ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής μας βλέπαμε τό μισοφέγγαρο ν' άστράφτει έξικολουθητικά στη θέση του Σταυρού της παλίας Έκκλησίας με τη θυματουργή εικόνα, που κάποτε την είχε αντικαταστήσει άρχικά, ένα Μεξίτ, κ' ύστερα ένα Τζαμί: τό Τζαμί του Νομάξ-γκιάχ. Εκεί που τώρα στέκει τό άκατανόητο για μια Πλατεία, σάν αυτή που μās χάρισε έδω και λίγα χρόνια ένας καλλιτέχνης αρχιτέκτονας και μηχανικός, ό μακαρίτης Περίκλής Μελισσητός, πέτρινο αυτό κατασκευάσμα, που θέλει να γίνει Διοικητικό και Δικαστικό Μέγαρο ή σπάταλη σ' όμορφες για τόν δαίμοντά μας και για την πόλη μας φύση, είχε άκουμπισμενον έναν όρασιότατο μακρουλό έλίπεδο λοφίσκο σάν έξόστη, όπου αναπαύονταν τό Τζαμί του Νομάξ-γκιάχ. Τό κούριο ούκοδόμημα με δίπλα τους Μεντρεσέδες του, (τά κελλιά των σπουδαστών του Κορανιού), την άπαραίτητη ρεύση και τό πηγάδι του, έπιασε τό βορειοδυτικό τμήμα του λόφου, και τό υπόλοιπο ήταν περι-

βολος και περιοχή του Τζαμιού» μπροστά του προς την τωρινή Πλατεία, (παλιότερα μεγάλο Τουρκικό Κοιμητήρι), σά κλιμακωτές διατάξεις, ήταν τό Κεντρικό του Νομάξ-γκιάχ νεκροταφείο: Τζαμί και νεκροταφείο του «καλού κόσμου», όπως την ίδια εποχή ό «Αϊ-Νικόλαος της άγοράς, ήταν ή Έκκλησία της Άρχοντιάς καίτου Παζαριού. Παχύςκιος ρωμαλέος πλάτανος, κι άλλα δυό μεγάλα φουντωτά δέντρα, συμπλήρωναν τη γραφική αυτή ανατολίτικη εικόνα. Προς τη Δύση οι «μαλακές καμπύλες της γιαννιώτικης λοφοσειράς» στά πόδια του λόφου του Νομάξ-γκιάχ, ή όραία μας Πλατεία και πιό κάτω, τά κλιμακωτά διαταγμένα πλατώματα του Δημαρχείου και του Γυμναστήριου, με προσέκταση της πρώσινες προσχώσεις των λαχανόκηπων, ή Λίμνη, ό Δρίσκος τό Περιστέρι.

Στά 1912—1913 ό βαρύς χειμώνας της τελευταίας χρονιάς της σκλαβιάς γκρέμισε μια βροδιά τόν άκρο κώνο του μινάρου του Τζαμιού και μαζί του τό μισοφέγγαρο. Οι Τούρκοι τό πήραν γιό—κι' ήταν άλήθεια —κακοσημαδιά, κι' άναπερώθηκαν οι δικές μας έλπίδες, σάν ύστερα από κάποιο θεϊκό μήνυμα.

Σέ λίγο μās ήρθε ή λευτεριά!... Τί θυμήσες! τί άξέχαστες θυμήσες! Κι' είμαστε τότε νέοι!...

* *

Όταν άκουσα για πρώτη φορά τό όρασιότατο τραγούδι του κ. Ν. Σημηριώτη, άμέσως οώτησα μ' όπορία αν ό ποιητής του ήταν στά Γιάννινα την μακρινή έκείνη εποχή. Ξαναζωντάνεψε μέσα μου, τότε πιστά την άτιμόσυνη των Γιαννίνων της μακρινής έκείνης εποχής, που άπόρεσα πραγματικά πως ένας ξένος, που μάλιστα δέν την είχε ζήσει στον καιρό της, μπόρεσε να μās τη «ξαναφκιάσει» κατά τόσο θαυμαστό τρόπο. Άργότερα, έμαθα ότι ό κ. Ν. Σημηριώτης, είναι ποιητής και καλλιτέχνης, προικισμένος δηλαδή με διαίσθηση και με τό χάρισμα να μαντεύει και να νοιώθει τη γλώσσα των ανθρώπων και να τραγουδεί έπειτα ρυθμικά τούς κομμούς τους.

* *

«1854, εύρέθη ή εικόνα της Θεοτοκού έλεούσα εις τό κάστρο και μια καλόγραφα Παρθενία μοναχή σπουδάζονταν εις τό κάμπανα, ρίω του κάστρου Ιονία μετά επιρλήδας έπαρθη από την μονή της Αγίας Παρθενομοναχίας σταν εκάμαν οι αγιορην την έκκλησίαν να ματταχίκε ήρθησιν παρθενία εφορτήσιν δια αποκαλυψέως να την άφιερώνη εις τό νησί εις την μονήν του αγίου Νικολάου έπονομαζόμενον γκουμάτων», (Ηπ. Χρονικά 1929, Άθήνα, Νεος Κουβαράς, σελ. 11), γράφει ό άγνωστος συντάκτης μιας «ένθυμησης» σ' ένα βιβλίο του Άη Παντελεήμονα, στο Νησί. Την άνεύρεση της εικόνας αυτής της Θεο-

τόκου 'Ελεούσης, πού άνήκε στο μοναστήρι της 'Αγίας Παρασκευής αργότερα Τζιαμί Ναμάς-γκιάχ, δ' Αραβαντινός (Χρονογραφία της 'Ηπειρου Β'. 221), ή καλύτερα δ' άγνωστος χρονογράφος, τόν όποιον αντιγράφει δ' Αραβαντινός, τοποθετεί στά 1484. 'Όπως κ' άν είνε, ή Εικόνα αυτή της Παναγίας της 'Ελεούσης ήταν από τότε, όπως φαίνεται, πολύ γνωστή και θαυματουργή, «ής τὰ θαύματα και οί 'Αγαρηνοί κηρύττουσι», «έχον αξιόλογον καλής εποχής και καλού τεχνίτου τοῦ 15ου μ. Χ. αἰῶνος», (βλέπε Γ. Σωτηρίου, Κεμήλια 'Ιωαννίνων, 'Ηπ. Χρονικά, 1931, σελ. 4 και έπ.).

Οί Τούρκοι, τὸ μοναστήρι αὐτὸ τὸ μετέβαλαν, αρχικά σὲ Μειζίτ, τόπο ομαδικῆς προσευχῆς, κι αργότερα μετὰ τὸ 1617, ('Ι. Λαμπρίδης, περιγραφή 'Ιωαννίνων, σελ. 76) εἰς Τζιαμί πού ονομάστηκε δ' κατ' ἐξοχήν «προσευχῆς (ναμάς) τόπος (γκιάχ)».

'Υστερα ἀπὸ αἰῶνες ἤλθε δ' χειμῶνας κ' ή μόδα τοῦ 1913 κ' ἔπαυε πιά νὰ στραφοκοπάει στοῦ Γιαννιώτικου γυλάξιο τὸ χρυσὸ μισοφέγγαρο, καί κάποιαν 'Ανοιξη ἐκεῖ μέσα ὑποδέχτηκαν ἐκεῖνοι, πού φεύγαν, τὸν 'Ελευθερωτὴ πού ἐρχόταν. Κατόπι, ἔφυγε καί τὸ τζαμί, ἔφυγαν γιὰ πάντα καί τὰ ἐξαισία δεντροῦ ἦρθαν τὰ κάρρα καί σήκωσαν κι αὐτὸν ἀκόμα τὸ λόφο καί τὸν ἔδωσαν τροφή στοῦ μοντέρου ὁδοστρωτήρα.

Κι ἐπάνω σὲ τόση ἱστορία καί τόσες ἀνιμνήσεις, στέκει τώρα ἕνα ἀκατανόητο πρᾶγμα, ὃ νὰ μᾶς φράσει τὸ Δυτικὸν ὀρίζοντα καί νὰ μᾶς θυμίζει ἀστυνομίες, φυλακὲς καί τόσα ἄλλα... ὄχι εὐχάριστα γιὰ μιὰ ὥρα περιπάτου, πρᾶγματα. 'Απάνου ὅμως ἀπ' ὅλ' αὐτὰ στέκει τώρα γιὰ πείσμα ἕνα ὠραῖο τραγούδι, πού εἶναι μιὰ νεκρανάσταση τῶσων ὀραίων λησμονημένων πραγμάτων καί ταυτόχρονα καί μιὰ ἐπιδείξις γιὰ μᾶς τοὺς 'Ηπειρώτες, πὼς ὑπάρχουν γύρω μας τόσες ἀστεῖρες πηγὲς ἀπ' τίς ὁποῖες μπορεῖ, καί νομίζω πρέπει, νὰ ἐμπνευστεῖ δ' ντόπιος πεζογράφος, ποιητής, λογογράφος καί καλλιτέχνης γενικά, καί τίς ὁποῖες δὲν πρέπει νομίζω νὰ παραμελοῦμε.

Δ. Σ. Σ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Κώστα Παπαχρίστου. Τὸ ἐπίγραμμα τῆς Χειμάρρας 'Αθήνα 1943, σ. 1—31.

Δὲν εἶναι πρώτη φορά πού δ' κ. Παπαχρίστου ἀσχολεῖται μὲ θέματα 'Ηπειρωτικά. 'Η βιβλιογραφική του ἐργασία «'Η βιβλιογραφία τοῦ Κουστάλλη» πού δημοσιεύτηκε στά «Νέα Γράμματα» ('Αθήνα Νοέμβριος 1937 σ. 703) καθὼς καί ή ὥραία του μελέτη γιὰ «Τὸ βιβλίον ἔρωτος ἀποτέλεσμα καί δ' Ψαλίδας», πού δημοσιεύτηκε στοῦ «Αφιέρωμα εἰς τὸν 'Αμαντινόν» ('Αθήναι 1940, σ. 393

—408) μᾶς δείχνουν πόσο θερμά ἐνδιαφέρεται καί μὲ πόσο ζήλο ἀσχολεῖται μὲ 'Ηπειρωτικά θέματα.

'Η νέα του μελέτη ἀναφέρεται στοῦ ἐπίγραμμα πού ἦταν —δὲν ξέρουμε ἀν καί σήμερα σῴζεται— στοῦ φροῦρίου τοῦ Πατέρμου τὴν ἀρχαία ἡπειρωτικὴ πύλη Πάνορμο πού κεῖται σιμὰ στη Χειμάρρα. 'Ο 'Αλῆ Πασᾶς σάν ἐκτίσεε στά 1814 τὸ φροῦριο τοποθέτησε καί μιὰ ἀναμνηστικὴ πλάκα στὴν πύλη του, πού τὸ κείμενό της τὸ δημοσίευσε ὁ λησμονημένος 'Ηπειρώτης λόγιος 'Αθανάσιος Πετρίδης ἀπὸ τὴ Δρόβιαν τῆς Βορείου 'Ηπειρου στοῦ περιοδικοῦ «'Ελληνισμός» (έτος Β' τοῦ 1899 σ. 497—498). «'Ενταῦθα οὐδὲν ἄλλο— τοῦ ἔγραφε ἀπὸ τὴ Χειμάρρα ὁ ἀδελφός του Πάνα— Πάνος Πετρίδης — μοι ἐκίνησε τὴν περιέργειαν εἰ μὴ τὸ φροῦριον, ὅπερ δ' Φάλαρις τῆς 'Ηπειρου, 'Αλῆ Πασᾶς, ἐδείματο ἐν ἔτει 1814. ὁ δὲ τότε ἐν 'Ιωαννίνοις περιήμος διδάσκαλος τοῦ Γένους, 'Αθανάσιος Ψαλίδας, σὺν οὐκ ὀλίγῃ εὐπισθσίᾳ καί ποιητικῇ πνεύματι, ἐπὶ τοῦ μ' ὀνόματι τῆς πύλης τοῦ φροῦριου τοῦτου ἐποίησεν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν. ἣν οὐκ ἐπηξίωσο, ἀγνωστόν σοι διαμεῖναι ἀδημοσίευτον».

'Όταν 'Αθ. Πετρίδης ἐτὰ 1899 δημοσίευσε τὸ ἐμμετρο ἐπίγραμμα μὲ τὴν ιδέα ὅτι ἀνήκει στοῦν Ψαλίδα δὲν γνώριζε ὅτι στά 1887 ὁ Γρηγ. Μπουρνιάς εἶχε δημοσιεύσει στὴ «Νέα ἔφημερίς» τὸ ἴδιον ἐπίγραμμα μὲ μερικὲς παραλλαγὰς ἀπὸ χειρόγραφο καί μὲ ἀπλοποιημένη ὀρθογραφία ὅμοια μὲ τὴν τοῦ Βηλαρά. Σὲ κανέναν ὁμως δὲν ἔδωκε ὑποψία τότες ή Βηλαρική ὀρθογραφία, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα μετροῦσε νὰ εἶχε γραφτεῖ ἀπὸ τὸν Βηλαρά. 'Αργότερα ὁ Βλαχογιάννης δημοσιεύοντας χειρόγραφο τοῦ Βηλαρά στά «Προπύλαια» ('Αθήνα 1906, σ. 119) δημοσίευσε καί τὸ ἴδιο τὸ ἐπίγραμμα μὲ τὸν τίτλο.

Του ἡδίου ἐπιγράμμα ἡς το κιστρο της χιμαρρας, ὅπου λεγεται Πανορμο.

Στηρηστε τες πλορες αφοβα, θαλασοπορη (Ξενη,

Θαλασα μεσ' στο Πανορμο, θυμος ανεμου σβενη

Κι' αφτο, 'που τορα βλεπετε στη μπала μου

Ηνε της νηκης τροπεδ αστραπηβολο καστρο,

Νηφαδες χημαριοτησες ε' αναστησαν με ξελο,

Αφηλο προς τους αφηλους, κε προς τους φηλους φηλο.

Μ' εγνωρησ' ο Φαεθονας, μ' ηγε παλιον ο Πηρος

Αλῆς ο προτος με κραται Τεπελενιότης Η

Αφεντης πληρεξουσιος στις Ηπηρος τὰ μερη,

Κε στρατηγος ασηνηκρητος με το σπαθη στο χερη

Πεντε μηρηάδες στρατευμα κραται στον ορημα του, Αγρητνός παντα κι' αφοβος εναντηα στον οχτρο του

Στα Γιαννιν' αναταβετε ε' αντριοτατο λιονταρη,

Της Αθηάς το γεννημα ε' αναθρεμα του Αρη (1).

1814 τες 5 Φλεβαριου.

Τὸ ποίημα φανερώνει καθαρά πιά πὼς ὁ ποιητὴς τοῦ ἐπιγράμματος δὲν εἶναι ὁ Ψαλίδας, ὅπως λέγει ὁ Πετρίδης ἀλλὰ ὁ Βηλαράς. Τοῦτο μᾶλλον ἐβεβαίωσε χειρόγραφ. τοῦ Βηλαρά πού βρεθῆκε στοῦ ἀρχιτοῦ Πολυτῆ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ κ. Βιβράτος: ἐδημοσίευσε τὸ ἴδιο τὸ ἐπίγραμμα στά «'Απαντα τοῦ Βηλαρά». ('Αθήναι 1935 σ. 113).

'Ο κ. Π. ἔχοντες ὑπ' ὀψήδους αὐτὲς τίς πηγὰς—καὶ εἶναι ὁ πρῶτος πού τις ἐρεῦνησε—προσπαθεῖ πρῶτα πρῶτα νὰ ποκαταστήτῃ τὸ κείμενο, γιὰ τὸ κείμενο τοῦ Πετρίδης εἶναι χωρὶς ἄλλο λανθασμένο ἀπὸ τὴν ἀντιγραφὴ. Σωστὴ ἀποκατάστασις θὰ γινότανε ἀν ὑπῆρχε φωτογραφία τῆς πλάκας ὅπως καὶ εἰκόνα αὐτὴ ἦταν ἴσως περικτὴ, γιὰ καὶ τοῦ ἀγράμματος τεχνίτη πού τὸ λᾶξεψε στὴν πλάκα μπορεῖ ν' ἀποδώσει κανένας ἀπρὸς ξίες.

Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ γνήσιότερο κείμενο τοῦ ἐπιγράμματος μᾶς τὸ δίνουν τὰ χειρόγραφα πού δημοσίευσαν οἱ Μπουρνιάς, Βλαχογιάννης καὶ Βιβράτος: γιὰ τὸς διαφορὰς τοὺς εἶναι ἀσήμαντες. Τοῦ Βλαχογιάννη πού φαίνεται γνησιότερο καί γι' αὐτὸ τὸ ἀναδημοσιεύω.

'Η ἐργασία τοῦ κ. Π. γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου εἶναι ἐπιστημονικὴ καί ἡ ἀνάλυσιν πού τὴν ἀκολουθεῖ πολὺ λεπτομερεια καὶ κάπως ἐξεζητημένη. 'Υστερα ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν παραλλαγῶν προσπαθεῖ νὰ ὁρίσῃ τὸν ποιητὴ καί τέτοιον θεωρεῖ τὸν Βηλαρά, ἀλλὰ νομίζω πὼς μόνο του βγαίνει τὸ συμπέρασμα αὐτό.

Αὐτὸ πού μόνο μᾶς κά ἐι νὰ ὀνομαζοῦμε ἐπιφύλαξιν εἶναι ἡ δυσκολία πού αἰσθανόμεστε νὰ συμβιβάσουμε τὸν τολμηρὸ καὶ ἀλυγιστο χαρακτήρα τοῦ Βηλαρά μὲ τοὺς πτωχοπροδρομικοὺς στίχους πού ἔχει τὸ ἐπίγραμμα γιὰ 'Αλῆ Πασᾶ. 'Αλλὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιάσῃ τὸ πρᾶγμα αὐτό γιὰ τὴν ἥταν συνθιμισμένο τότε(2).

Παρόμοιο ἐπίγραμμα εἶναι γραμμένο καὶ στὴν νοτιοανατολικὴ πύλιν τοῦ Κάστρου τῶν

1) Τὸ ἴδιο τὸ ἐπίγραμμα τὸ δημοσίευσε καί ὁ κ. Φ. Μιχαλόπουλος στὴ μελέτη του «'Η 'Ακαδημία 'Αθηνῶν καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ Σολωμοῦ» 'Αθήναι 1937 σ. 27 καθὼς καὶ ἄλλοι.

2) Βλ. Δ. Ζώτου, 'Η δικαιοσύνη στοῦ κράτος τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ. 'Αθήναι 1938 σ. 29.

Γιαννίνων. μὲ χρονολογία 1815 (3). Εἶναι καὶ αὐτὸ γραμμένο σὲ ποίημα ἀπὸ στίχους 20 καὶ δείχνει πὼς ὁ ποιητὴς τοῦ ἐγνώριζε τὸ ἐπίγραμμα τῆς Χειμάρρας. 'Αν καὶ αὐτὸ τὸ ἔγραψε ὁ Βηλαράς δὲν μπορῶ νὰ τὸ ὑποστηρίξω γιὰ τὴν ἡ γλῶσσα πολὺ μῖς ἐμποδίζει νὰ τὸ παραδεχθῶμε.

Χ. Ι. Σ.

Δ. Σαλαμάγκας. 'Εκλογή ἀπὸ «Τὰ 'Ανθη τοῦ Κακοῦ» κι' ἄλλες μεταφράσεις. Γιάννινα 1943

'Ο Κάρολος Μπωντλαίρ, μιλώντας κίποτε γιὰ τὸ καταραδέρφι του, τὸν 'Εδγαρ Πόε, λέει: «'Η μετάφρασις τῶν τόσο θεληματικῶν καὶ συμπανωμένων αὐτῶν στίχων, μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνα ποητὸ ὄνειρο, μὰ δὲν εἶναι παρὰ ὄνειρο μονάχα». Τὸ ἴδιο ἴσως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς κατὰ τὸν Μπωντλαίρ. Κάτι παρόμοιο ἀναφέρει στὸ τέλος τοῦ προλόγου του καὶ ὁ κ. Σαλαμάγκας: «'Ο Μπωντλαίρ ἔχει τὸ ση συμπίκνωσιν στὰ νοήματα, τόσο προσωπικὸ χρώμα τόσο πλούσιο εἰκόνων, πού ὁ μεταφραστὴς παλεύει συχνὰ μὲ κατὰ τὸ ἀκατανίκητο...»

Κι ὁ κ. Σαλαμάγκας δὲν εἶχε μόνο νὰ παλέψῃ μὲ τίς γλωσσικὲς καὶ φραστικὰς δυσκολίες τοῦ πρωτοτύπου. Γιὰ τὸ «'Ανθ' τοῦ Κακοῦ» ἔχουν ἕνα ἄρωμα δηλητηριασμένο, μεθυστικό, βαρὺ, πού δημιουργεῖ μιὰ πνιγρὴ ἀτμόσφαιρα γεμάτη ἀπὸ νοσηρὰς ἀναθυμιάσεις, ἀπὸ καπνοῦ: ὁπιοῦ, πού πίσω ἀπ' τίς τολμὲς τοὺς περνοῦν σκοταρεῖς ὀπτασίες, χαμένες ψυχὲς, κυνηγημένες ἀπὸ δαιμονικά καὶ φαντάσματα. Κι αὐτὴ ἡ ἀτμόσφαιρα, πλάσμενὴ ἀπὸ τὸν Μπωντλαίρ μὲ τὴν ἀλληλουχία μελωδικῶν λέξεων καὶ φράσεων, εἶναι ἐκεῖνο πού ἀποτελεῖ τὸ «ἀσύλληπτο» γιὰ τὸ μεταφραστὴ. 'Ετσι συναντοῦμε συχνὰ στὴ μετάφρασιν τοῦ κ. Σαλαμάγκας λέξεις παρὰφρονες, σκληρὰς, δυσάρεστες, πού ὁ μεταφραστὴς, στὴν προσπάθειά του ν' ἀποδώσῃ πιστὰ τὸ κείμενο, χρησιμοποτεῖ ἀδιαφορώντας γιὰ τ' ἀκουσμα πού προξενοῦν στ' αὐτὸ τὸ ἀναγνώστη: χαράλῃς, βετεράνος, τραυματίας, «τὸ χοντρό, βωδινὸ καυκὶ τῆς βλακείας», λαρωμός, χαμερής, κλπ. καθὼς καὶ σὲ πολλὰ σημεία λέξεις τῆς καθαρεύουσας: «αἰνεῖτε τὸν πύρρον!», σπεῦδει, τριόδους, διεξόδου: ὑλκτῶ (γιὰ τὸ ὄχι ἀλκτῶ) σιαγόνες, θυλάκια, χαινίσουσι, ἄβυσσος, τροχάδην κλπ.

Θὰ μοῦ πεῖ ὁ κ. Σαλαμάγκας: «'Η χρησιμοποίησι τέτοιων λέξεων πολλὰς φορές εἶναι ἀναπόφευκτη. Πὼς θὰ μπορούσε π.χ. ν' ἀποφύγει κανεὶς τίς λέξεις «ἀδημονία, λαρωμός, ἀγωνία», σὺν παρακάτω τετράστιχο τῆς αὐτο-

3) Βλ. Χρ. Ι. Σούλη, Τουρκικαὶ ἐπιγραφαὶ 'Ιωαννίνων, 'Ηπειρωτικὰ Χρονικά, τ. Η' (1933), σ. 92.

συγκέντρωσης ; »

*Sois sage, ô ma Douleur, et tiens-toi
[plus tranquille.*

*Tu réclamais le soir ; il descend ; le
[voici ;*

*Une atmosphère obscure enveloppe la
[ville,*

*Aux uns portant la paix, aux autres
[le souci ..*

Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Σαλαμάγκας λέει :

Φρόνιμα Πόνε, φρόνιμα, χωρίς ἀδημονία·
τὴ νύχτα ἂν ἀποθύμησες, νὰ! κόπταξαι !,
[σιμῶναι·
τὰ σκοτεινὰ τὰ πέπλα τῆς στήν· πόλη ἀπ' αὐ-
[νον ἀπλώνει,
στὸν ἕνα φέρνει λαρωμό, στὸν ἄλλον ἀγώ-
[νισμα...

Πῶς ; Ἐγὼ ὑπ' ὄψει μου μὴ ἀντίστοιχη
μετάφραση τοῦ Κλ. Παλάσχου, πού, ἂν καὶ
χρησιμοποιεῖ τὸ ἴδιο μέτρο, δεκαπεντασύλλα-
βο, μεταχειρίζεται λέξεις πού δὲν προξενοῦν
ἀντίδραση στὸ ἄκουσμα :

Πόνε μου, λίγο εἰρήνεψε, πόνε μου, πὺδ ἔγ-
[κατέρα !

Γυρεύεις τὴν Ἑσπέρα ... Ἴδου τὴν : κατε-
[βαίνει ἀργά,

τὴν Πολιτεία σκοταδερὴ τυλίγει μὴ ἀπο-
[σφαίρα.

Ὁ ἄλλους τὴ λύπη φέροντας καὶ ὁ ἄλλους
[τὴ χαρά...

Ἡ συμπέκνηση τῶν νοημάτων στὶς σφιχτο-
δεμένες φράσεις τοῦ Μπωντλαίρ ἀναγκάζει
κάποτε τὸν κ. Σαλαμάγκα ν' ἀπορῶγει τίς ἀλ-
ληλοεξαιτώμενες προτάσεις, παραθέτοντάς τις
μ' ἕνα τυμπλεκτικὸ σύνδεσμο ἢ ἀναστρέφον-
τας τὴν τάξιν τους. Ἔτσι, στὶς «Μεταμορφώ-
σεις τοῦ Βυτίτ» (καλύτερα θὰ ταίριαζε ἱ-
σως ἡ λέξη «Βυκόλακα») πού ἔχει γιὰ μᾶς
τοὺς Ἕλληνες ἀντίστοιχη σημασία, ἡ ἔστω
«Βάμπυρος», ἐξελληνισμένο ὄνομα τῶν ὑπε-
ριδων τῆς Ἀμερικής), ὁ Μπωντλαίρ γρά-
φει :

La femme cependant de sa bouche de

[fraise,

En se tordant ainsi qu'un serpent sur

[la braise,

Et pétrissant ses seins sur le fer de

[son busc,

Laissait couler ces mots tout impre-

gnés de musc ; .

Κι ὁ κ. Σαλαμάγκας μεταφράζει :

Κι ὡς ἡ γυναῖκα σπάρταξε σὰ φίδι ὁ ἄνθρω-
[κιὰ

συνθλίβοντας τὰ στήθεα τῆς μὲς τίς σκλη-
[ρὲς μπαλένες

αὐτὲς οἱ λέξεις καὶ ἦσαν οἱ μυροποτισμένους
ἀπὸ τὸ στόμα ποδοσταξε μὴς φρούλους ὡ-

μορφιά.
Τὸ νόημα γενικά ὑπάρχει, ἡ «ἀτμό-
σφαιρα» ὅμως χάνεται.

Παραρρηνεῖα τοῦ κειμένου πού θὰ μπορού-
σε εύκολα νὰ γίνεαι στὸν Μπωντλαίρ, πολὺ
σπάνια παρουσιάζεται στὸν κ. Σαλαμάγκα
ὅπως π.χ. στὸ στίχο τοῦ «Ληκανοῦς».

Κρύους κι ἰσχνούς μαστούς σέρν' ἡ φτω-
[χιά πού ἐπαίτει,
φυσάει στὰ δάχτυλα καὶ μὲς στὰ ράκη τῆς
[ἀσθμαίνει

Τὸ κείμενο λέει :

Les pauvresses, trainant leurs seins

[maigres et froids,

Soufflaient sur leurs tisons et souf-

[flaient sur leur doigts.

Οἱ φτωχὲς φυσοῦσαν «τὰ δαυλιὰ» τους καὶ
τάδακτυλά τους, ὅχι «τὰ ράκη» τους.

Ἄν ὅμως ἐξαιρῶμε τὰ παραπάνω πού
εἴταμε, καθὼς καὶ μερικὲς σποραδικὲς ἀτέ-
λειες στὴ στιχουργία τοῦ κ. Σαλαμάγκα (π.χ.
στὸν «Ἀλμπάρ»· ὁ στίχος πότε εἶναι 15σύλ-
λαβος, πότε 16σύλλαβος καὶ πότε 14σύλλαβος
τὸ ἱαμβικὸ μέτρο στὸ τελευταῖο τρίστιχο τοῦ
«Ἐχθροῦ» εἶναι ἑλλειπές κ. ἄ.) ἡ μετάφραση
τῶν ποιημάτων αὐτῶν παρουσιάζει μὴ ἀξιόλο-
γη κ' ἐπαινετὴ προσλάβεια, μὰ εὐσυνείδητη
ἐργασία πού ἐρχεται νὰ συμπληρώσει ἕνα ση-
μαντικὸ κενὸ στὸν τόπο μας: Τὸ ἐνδιαφέρον
γιὰ τὴ μελέτη τῶν ξένων συγγραφέων.

Γιὰ τοὺς πολλοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Καρόλου
Μπωντλαίρ, τοῦ ποιητῆ πού ἀφησε μὴ βαθυ-
τατὴ ἐπίδραση στὴν ἐποχὴ του, καὶ ἰσως καὶ
στὴ δική μας ἐποχὴ, εἶναι τελείως ἀγνωστο.
Κι ὁ κ. Σαλαμάγκας, τοῦ ἡ λεπτὴ εὐμισθοι-
σία καὶ εὐαισθησίας του συγκίνησε μᾶς ἀποξη-
μιώνοντες τὸ παραπάνω γιὰ τίς σποραδικὲς ἀ-
τελειες πού ἀναφέραμε, πῆρε θάρρα τὴν πεν-
να, μὲ πλεῖρα συναίσθηση τῶν δυσκολιῶν πού
εἶχε ν' ἀντιμετωπίζει, καὶ πρόσφερε στὴν ἰδι-
αιτερητικὴ ἀνέγερσιν αὐτοῦ ἀξιόλογη, πού εἶ-
ναι σέ θέση νὰ κατατοπίσει ἀκριβῶς τὸν Ἕλ-
ληνα ἀναγνώστη σχετικὰ μὲ τὴ δημιουργία
τοῦ μεγάλου Γάλλου ποιητῆ. Κι εἴμαστε βέ-
βαιοι πὼς οἱ παρατηρήσεις πού κανε πρὸς
πάνω ὅχι μόνο δὲν θ' ἀναχαιτίσουν τὸν κ.
Σαλαμάγκα ἀλλὰ ἀντίθετα θὰ τὸν παρωτρύ-
νουν νὰ ἐξακολουθήσει τὴν ὥρτια του προ-
σπάθεια, γιὰ νὰ μᾶς δώσει καὶ ἄλλες ἐργασίες,
ἀκόμα πρὶν ἐπεξεργασμένες, πού θὰ κάνουν
γνωστοὺς στὸ ἀναγνώστη μᾶς κοινὸ καὶ ἄλ-
λους κορυφαίους τῆς ξένης λογοτεχνίας, πού
τόσο παρ' ἀμελήθηκε τὸν τελευταῖο αὐτὸν και-
ρὸ.

Ν. Σ.

Δ. Σαλαμάγκα. Νόσταλγίες
(στίχοι), Γιάννινα, 1943

Ἄν. Σαλαμάγκας μὲ τίς «Νόσταλγίες» προσ-
θετεῖ τὸ τρίτο βιβλίο τοῦ σὲν σειρά τῶν ἐκ-
δόσεών του, πού εἶναι καὶ οἱ πρώτες, παρθε-
νικὲς, ἐκδόσεις τῆς συγγραφικῆς τοῦ ἐργου.

Οἱ «Νόσταλγίες» εἶναι πρωτότυπη ἐργασία
τοῦ σὲν στίχου, ὅπου ἐκδηλώνεται ἡ θρησκευ-
τικὴ, λυρική, νοσταλγική καὶ πατριδολατρική
διάθεση τοῦ ποιητῆ, μὲ τὴ σερνὴ ἐννοια τῆς
πατριδολατρίας: ἀτοκλειστικὰ συγκέντρω-
νται στὰ ὅρια τῆς ἰδιαιτέρας: πατρίδας τῶν
τῶν Γιαννίνων, καὶ γιὰ τοῦτο περισσότερο ὁ
ποκειμενικὸς.

Προβάλλεται ὅμως καὶ μερικὲς σκηνὲς τοῦ
ιστορικοῦ βίου τῶν Γιαννίνων, δραματικὲς, ὅ-
πως τὸ μαρτύριο τοῦ Ἀτ-Γιῶργη τοῦ Νεομάρ-
τυρα, τοῦ κλέφτη, τοῦ κατοῦσε τοὺς Χριστια-
νοὺς στὴν ἐκκλησία κάθε γιορτὴ καὶ Κυριακὴ
καὶ τὸ ξετύλιγμα τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ
Βράχου, ὅπου εἶναι χασιμεῖο τὸ τζαμί καὶ ἡ Ἀ-
σλὴν Πασσὰ καὶ πιθανῶς ὅτι τῆς πυρῆνας
τῶν μετέπειτα Γιαννίνων.

Ἔτσι ἡ πατριδολατρία, πού ξεκινάει ἀπ' ἄ-
φορητὲς καθαρά ὑποκειμενικὲς, ἀπὸ ἐντυπώ-
σεις προσωπικῆς τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ, πού
τοῦ μίλησαν στὴν ψυχή του κατὰ τὰ παιδι-
κά καὶ ἐφηβικά του χρόνια, ἐκταίνεται σὲ ἱ-
στορικὰ συμβάντα, ἱκανὰ, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ,
νὰ συγκινήσουν τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ ποιητὴς δὲν θέλει ν' ἀφήσει τὸν ἀνα-
γνώστη σὲ ἀμφιβολίας ὅσον ἀφορὰ τίς πη-
γὲς τῆς ἐμπνεύσεώς του. Προλογίζει ἐκτετα-
μένα τὸ «Βράχο» καὶ σχολιάζει μὲ ὑποσημειώ-
σεις τὸν «Νεομάρτυρα», τὸν «Κλέφτη», τὸ
«Νησί» καὶ τὴ «Νόσταλγία».

Γιὰ τὴν πραγματικὴν ὁ θρόλος τοῦ Βράχου,
θρόλος τόσων αἰώνων. Ὁ πλατύστομος, ἐπι-
κὸς ποιητὴς Βλαχούτης κατόρθωσε νὰ ἐκ-
φράσει στοὺς βροντορόχους στίχους τῆς Κυ-
ρὰ Φροσύνης τοῦ Κισσαντών καὶ τοῦ Βλα-
χάβα μερικὰ σημεῖα τοῦ θρόλου τούτου μὲ
τόσο ρητορικὸ καὶ ἐπικὸ δραματικὸ.

Ὁ κ. Σαλαμάγκας σὲ μερικὸς σύντομους
στίχους ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς δώσει τὸ περίγραμ-
μά του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Ἀτ-
Γιῶργη, ὅπου ἡ ζωὴ τοῦ Νεομάρτυρα, ἡ θρη-
σκευτικὴ του πίστη καὶ ὁ θαυμασμός τῶν Χρι-
στιανῶν πρὸς τὸ μαρτύριό του, στοιχεῖα καθά-
ρως ἐπικά, προσπαθοῦν νὰ χωρῶνται μὲσα
στὴ σύντομη φλόγα τοῦ ὀλιγόλογου λυρι-
σμοῦ.

Στὴ σειρά τῶν τραγουδιῶν μὲ ἱστορικὸ περι-
εχόμενο εἶναι τὸ «Ἀκούτε μὴ κηπίνα» πού
ἐναρμόζει στὴ μνήμη μας τὴν ἱστορία καὶ
τὸ θρόλο μᾶς τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τῆς ὁμο-
φυς ἀμαρτωλῆς ἀρχόντισσας τῶν Γιαννίνων
πού τὴν τραγούδησε καὶ τῆς ὕψους βαμὸς λι-
τρίας ὡς ὁμορφῆς μέσα στίς παρ' ἰδοσεῖς του
ανεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἠθικολογικὴν ἀντίληψιν
ὁ σύγχρονός της ὁμογενὲς Γιαννιώτης.

Στὸ τραγούδι τοῦ ὁ κ. Σαλαμάγκας συ-
νοψάζει μὲ πολλὴν ἐπιτυχία καὶ τὸν ἠθικολόγο καὶ
τὸν ὁρασιολόγο καὶ τὸν τεχνικὴ τοῦ λόγου.
Δὲν τὴν ἐγκωμιάζει ἐξω ἀπὸ κάθε ἠθικὴν ἀρ-

χή, ἀλλὰ μετατόπιζε τὸ θέμα στὴ χώρα τῶν
πικρῶν καὶ τὴν ψάλλει σὰ νεράϊδα, πού
τὴν ἐτράβηξεν τῆς γῆς οἱ ὁμορφίαι. Ἡ νεράϊ-
δα ἔγινε ἐπειτ' ἀπ' αὐτὸ «γυναῖκα ἀμαρτωλὴ».
Καὶ σὰν τέτοια δέχεται τὴν τιμωρία τῆς ἀν-
θρώπινης δικαιοσύνης. Ἀλλὰ ποῖος δὲν συγ-
χωρεῖ μίαν νεράϊδα; Γιατὸ καὶ ὁ ποιητὴς ἀ-
κούει καὶ δέχεται συγκιτανευστικὰ τὸ στίχο
τοῦ λαοῦ:

Χίλια καντάρια ξάχαρη θὰ ῥίξω μὲς στὴ
[λίμνη,
γιὰ νὰ γλυκάνει τὸ νερό, νὰ πιεῖ ἡ Κυρὰ-
[Φροσύνη.

Τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη, οἱ καλωσύνες
καὶ οἱ κριτικαὶ ἐκτιμήσεις αἰσθητικῶν ἡ ποιο-
ν' ἀλλάξουν. Ἀπὸ τὴ διαίτησιν ὁμοῦ τοῦ καλλι-
τέχνη ἐξαγιάται ν' ἀκαλυφθεῖ καὶ νὰ φανε-
ρωθεῖ ὅπως αὐτὸ ἀξίζει ὁ ψυχικὸς ἐκείνος πα-
ράγων, πού μετὰ τῆς τῆς εὐθύνες τῶν πράξε-
ων μας, τίς δικαιολογεῖ ἢ τίς ἐξαγνίζει.

Οἱ γυναῖκες τοῦ Ἑυρωπαϊκοῦ συγκινεῖται πάν-
τοτε καὶ βρίσκουμε μ' αὐτὲς κάθε φορὰ λό-
για συγκινήσεως, γιὰ τὴν μὴ κατανόησιν αὐτῶν
ὁργανῶν τῶν θεῶν, σὰν θάματα τῆς νέμεσος
τῶν πρὸς πολλὴν, παρὰ σὰν ὄντα λογικά, πού
ἀποφασίζουν ψυχράματα ἀπὸ φυσικὴ κακία τὸ
ἐν κλημὰ πού διαπραττοῦν.

Καὶ ἡ νεράϊδα πού γίνεται γυναῖκα, ὅχι πιά ἡ
χρυσιανὴ Κυρὰ Φροσύνη μὲ τὴν ἐπιταγή τοῦ
ἠθικοῦ νόμου, ἀγάπησε ὅχι τὸ κακὸ, ἀλλὰ τὴν
«ὁμορφίαν», ἕνα στοιχεῖο τοῦ κόσμου τῆς. Πού
λιγὸν τὸ βιβλικὸ νόημα τοῦ κακοῦ; Δὲν
σβήνει καὶ δὲν χάνεται αὐτὸ στὴν ὁμιλοπαθῆ
μέθῃ τῶν αἰσθητικῶν. Τὸ ἴδιο ἐπάνω κατὰ
νόημα, ἀλλὰ καθαρῶς καὶ ἐντελῶς, ἐκ-
φράζουν καὶ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι τοῦ Παλα-
μά, πού τοὺς λέγει ἐναγκαλισμένους:

τῆς ζωῆς τὸ φῶς; πού βύβαζε
μὴ μὴν ἀγάλλεται τῆς κόλλυβος
καὶ φιλὶ τοῦ Σατανᾶ;

Πέ; μαζ, λιόκαλη Κυρὰ!

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀκόμα Γιαννιώτικα
τραγούδια στὴ συλλογὴ τοῦ κ. Σαλαμάγκα, λυ-
ρικο-θεογραφικά, πού μπορούν νὰ συγκινή-
σουν τοὺς Γιαννιώτες, ἰδίως τοὺς παλιότερους,
πού θυμοῦνται τὰ περιτὰ γλέντια τοῦ
«Μπλίτε» στὴ «Νεομάρτυρα» καὶ στὸ Νη-
σί. Τὴ νεώτερη γενιὰ τὴν ἐτράβηξεν ἡ ἴδια
ἡ πόλη μὲ τοὺς κινηματογράφους καὶ μὲ τὰ
αὐτικά της κέντρα τῆς ἐλευθέρου ἀπὸ τὸν Ὀ-
θωμανὸ δυνάστη ζωῆς.

Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ
κάποιος ἴσως κοσμοπολιτισμὸς τῆς, πού ἀρ-
σεται πάντως στὰ μεγάλα καὶ ὁρατὰ, ἀλλὰ
καὶ τόσο ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευ-
ματικὴν ὑγεία ὁνειρα, τὴν ἀφήνουν ἀδιά-
φορη πρὸς θέματα, πού τὰ θεωρεῖ σὰν ξε-
περασμένα σημεῖα.

Τῆς κοινῆς ὁμοῦ ἔργου δὲν εἶναι ν' ἀποδέ-
χεται ἢ ν' ἀρνεῖται σύμφωνα μὲ γενικὲς θεω-
ρητικὲς γραμμὲς, ἀλλὰ — καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐ-
πιθυμοῦμε νὰ κρατήσουμε τὴ σέλην αὐτὴ — νὰ

διακρίνει τα πλαίσια ενός έργου, τὸ σκοπὸν πού θέτει μπροστά του ὁ λογοτέχνης, νὰ ξηνοίγει εἰς πηγὲς τῆς ἐμπνεύσεώς του, τὸ βιβλίον τῆς ἐπιτυχίας του καὶ νὰ χαρακτηρίζει μάλιστα στὰ πλαίσια τῆς τέχνης τοῦ λόγου ἐκεῖνο πού ὑπάρχει, ὅχι ἐκεῖνο πού θὰ ἐτίθη μῦθος ἢ ὁ κριτικὸς ἢ ὁ ἀναγνώστης νὰ ὑπάρχει.

Τοῦ κ. Σαλαμαγκά ἡ πίστη εἶναι ἀπλή, σημιδωμένη ἀπὸ τὰ περιστατικά τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, καὶ ἡ συναισθηματικὴ φυσικὴ, χωρὶς νὰ τιξιδεύει σὲς μυθικὰς χώρες, γὰρ νὰ βρεῖ τὸ βουάνι τοῦ πόθου καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀρκεῖται μόνον νὰ ὑποδείξει πὺς ὑπάρχουν καὶ νοσταλγίαι πού ταξιδεύουν ὡς ἐκεῖ :

Σκέατοια μάτια ἀπόμακρα κυλοῦσαν νοσταλγίαι
ὡς πέτρουν ἀνθοπέταλα (σὲ μύθους; σ' ἱστορίες;)

Ὑπάρχουν καὶ μειονεκτήματα. Κάποιες ἀήτημελησίες τοῦ στίχου ἐδῶ κ' ἐκεῖ θὰ μποροῦσαν μὲ λίγη προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ λείψουν καὶ δυὸ τρία πηλὰ πηήματα νὰ ξηναπλιστοῦν. Στὸ «Νησί» π.χ. ἐννίζονται διάφορες τοπογραφικὲς λεπτομέρειες, ἀσχετες μὲ τὸν καθαρὸ λυρισμό, ἐνῶ ἡ ζωὴ τῶν μοναστηριῶν τοῦ Νησιοῦ μὲ τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ τους δράση ἐπὶ ἐρπαικόσια χρόνια καὶ μὲ τὴν παθητικὴ τους ἀντίσταση ἀναντίστοιχ τῶν ξένων κατακτητῶν, Σέρβων, Φράγκων, Ἀλβανῶν, Τούρκων πηρέχει δυνατότητες γιὰ μιὰ ἱστορικὴ μετάνησι. Γενικὰ ὅμως ἡ μικρὴ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Σαλαμαγκά ὑποβάλλει μείτην ἀπλότητά της, καὶ συγκαίνει μὲ τὸ ἀνόθευτο συναίσθημα τῶν τραγουδιῶν της.

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜ.

ΜΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ

Ἀγαπητὰ «Ἡπειρωτὰ καὶ Γράμματα».

Στὴν ἀξιόλογη καὶ χρήσιμη μελέτῃ τοῦ κ. Σαλαμαγκά γιὰ τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια, πρέπει νὰ προστεθοῦν κ' οἱ πνευματικὲς προσφορὲς ὠρισμένων πρσώτων ἢ ὁμάδων πού βρισκονται μέσα στό διάγραμμα τῆς μελέτης, δηλ. ἔζησαν κ' ἐκδηλώθηκαν στὴν Ἡπειρὸ. Τέτοιοι εἶναι:

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς ὁμιλος στὰ Γιάννινα πού ἰδρύθηκε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1924 μὲ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιό του : Χρ. Σωλῆ, Μ. Ἀλεξανδρόπουλο, Χρ. Χρηστοβασίλη, Γ. Χατζῆ καὶ Κ. Σφάγγο. (1) Ὁ ὁμιλος ἔκανε σειρά

1) Πρὸβλ. Ν. Κοσμά : Ὁ ἐκπαιδευτὴς, Ὁμιλος Ἰωαννίνων. «Νέα Ἑστία» τομ. ΙΔ' 1940 σελ. 57.

διαλέξεων μὲ ὁμιλητὲς τὸν Χρ. Χρηστοβασίλη, Σ. Παπαγεωργίου, Κ. Καζατζῆ, Γεωργ. Ἐλιγιά καὶ θὰ ἔβγαζε καὶ περιοδικὸ ἀνδὲν ἐμποδιζότανε ἀπὸ οἰκονομικὲς δυσχέρειες.

Ἀπὸ τὰ λογιῆς ἐντυπια πού κυκλοφόρησαν καὶ δὲν ἀναγράφονται στὴ μελέτῃ τοῦ κ. Σ. ἀνάγκη νὰ γίνει λόγος γιὰ μερικά πού προδίδαν κάποια τάση γιὰ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς. Στὰ 1916 κυκλοφόρησε τὸ περιοδικὸ «Δάφνη» τοῦ Ἀρ. Δεύκοβιτς, λογοτεχνικὸ, στὰ 1919 ἡ «Δωδώνη» τοῦ Β. Π. Παπαγεωργίου (2) ἐκπαιδευτικὸ, καὶ στὰ 1924 ἡ «Ἀναγέννησις» τοῦ Βαβαρέτου, ὅπου ἔχουν δημοσιευτεῖ χρονογραφημένα καὶ ποιήματα τοῦ Γ. Πελλερῆν καὶ ὡς καὶ μιὰ φωτίζει τὴ μελέτῃ τοῦ κ. Χρ. Σωλῆ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, κοιταγμένο ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴν του πλευρὰ. Ἀπὸ μιὰ κριτικὴ πού δημοσιεύεται αὐτοῦ φαίνεται πὺς τὸ ἔργο «Κίρκη» τοῦ Πελλερῆν παύτηκε στὰ 1924 καὶ ὅχι στὰ 1923 ὅπως σημειώνει ὁ κ. Σ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐντυπια αὐτὰ πού κυκλοφόρησαν στὰ Γιάννινα πρέπει νὰ γίνει λόγος καὶ γιὰ τὴν ἐφημερίδα «Θεσπρωτία» τῶν Φιλιατῶν, πού δημιουργήθηκε ἐκεῖ ἀξιόλογη πνευματικὴ ζωὴ. Ἐπίσης τοῦ Σπύρου Μοισέλη «Οἶκον Φλογέρι» συλλογὴ ποιημάτων «Σκαπετινὲς» (Ἐν Ἰωαννίνους 1927) πού πρέπει νὰ σημειωθεῖ γιὰ λόγους ἐνημερότητας. Στὰ 1938 τυπώθηκε τοῦ Ἡπειρωτῆ δασκάλου Γιάννη Κατσάνου βιβλίο μὲ τίτλο «Δακτυλίδι» ποιήματα, Τυπογραφεῖον Ροδῆος [Ἀθήνα] 1938, ἀρκετὰ ἀξιόλογο. Ὁ ἴδιος δημοσίευσε ποιήματα συχνὰ στὸν «Ἐλεύθερον Λόγον» τῆς Ἀρτας.

Γιάννινα 3-1-1944 Μὲ ἐκτίμησιν

ἈΝ. Χ. ΤΑΣΟΥΛΑΣ

2) Πρὸβλ. Χρ. Σωλῆ : Ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἡπειρω. Τόπου, Ἡμερ. «Δωδώνη» τομ. Α' Ἀλεξάνδρεια 1931-32 σελ. 284, ὅπου καὶ ἀναγράφονται ὅλα τὰ ἐντυπια πού κυκλοφόρησαν στὴν Ἡπειρὸ ὡς τότε.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ὁλμον Περάνθη Ὁ Τσέλιγγας. Συλλογὰ φῆτες Στ. Βασιλείου, Ἡχοτικὸς Οἶκος Μιχαήλ Σαλιβέρου. Ἀθήναι (1943).

Γ. Κ. Κασιμπάλι. Βιβλιογραφία Κ. Κουστάλλη (συμπλήρωμα). Ἀθήναι 1943.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ :

Δ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΑΙΔΙΓΕΝΝΗΤΗ

Τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ

(ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΟΙ

ΘΕΟΒΑΔΙΣΤΟΙ ΤΟΠΟ

(Ἐντυπώσεις προσκυνήματος
εἰς ἑεροσόλυμα)

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Ἐκλογὴ ἀπὸ

ΤΑ ΑΝΘΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ.

τοῦ Κ. Μπωντλαίρ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

(στίχοι)

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1943

